

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS MOKYKLA
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS IR PROCESO INSTITUTAS

JEVGENIJ SEMAŠKO
(BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS IR KRIMINOLOGIJOS STUDIJŲ PROGRAMA)

NUSIKALSTAMUMO PREVENCIJA PER APLINKOS DIZAINĄ

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Doc. dr. Alfredas Kiškis

Vilnius, 2020

TURINYS

| | |
|---|-----|
| ĮVADAS | 3 |
| 1. APLINKOS DIZAINO POVEIKIO NUSIKALSTAMUMUI TEORINIAI ASPEKTAI ... | 10 |
| 1.1. NPPAD ištakos, istorija ir raida | 10 |
| 1.2. NPPAD samprata | 15 |
| 1.3. NPPAD principai ir strategijos..... | 20 |
| 1.3.1. NPPAD principai | 20 |
| 1.3.2. Pirmos kartos NPPAD ir jos strategijos | 21 |
| 1.3.3. Trijų-D metodas | 24 |
| 1.3.4. Antros kartos NPPAD ir jos strategijos | 26 |
| 2. NPPAD IDĖJŲ ĮGYVENDINIMAS LIETUVOJE..... | 31 |
| 2.1. NPPAD Lietuvos teisėje | 31 |
| 2.1.1. NPPAD ir teritorijų planavimas | 31 |
| 2.1.2. NPPAD ir statybą reglamentuojantys teisės aktai | 36 |
| 2.1.3. NPPAD ir valstybės vidaus politika | 43 |
| 2.1.4. NPPAD specialistų problema | 45 |
| 2.2. NPPAD Lietuvos projektuose ir mokslinėje literatūroje | 47 |
| 2.2.1. NPPAD programos ir projektai Lietuvoje..... | 47 |
| 2.2.2. NPPAD tematika Lietuvos mokslinėje literatūroje | 52 |
| 3. APLINKOS DIZAINO POVEIKIO NUSIKALSTAMUMUI TYRIMAS PASIRINKTOJE VILNIAUS TERITORIJOJE..... | 66 |
| 3.1. Aplinkos poveikis nusikalstamumui Vilniaus miesto Karoliniškių mikrorajone | 66 |
| 3.2. Teigiami aplinkos dizaino pavyzdžiai | 73 |
| IŠVADOS | 77 |
| PASIŪLYMAI | 79 |
| LITERATŪRA | 81 |
| ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS..... | 90 |
| SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA..... | 91 |
| SANTRAUKA ANGLŲ KALBA..... | 92 |
| PRIEDAS..... | 93 |
| PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ..... | 135 |

ĮVADAS

Jau daugiau nei pusę amžiaus pasaulyje plačiai vystomas aplinkos dizaino pritaikymo nusikalstamumo prevencijai metodas. Tarptautinis šio metodo pavadinimas – *Crime Prevention through Environmental Design* (toliau - CPTED), kas į lietuvių kalbą verčiama kaip Nusikaltimų prevencija per aplinkos dizainą (toliau – NPPAD). Europos šalyse kartais vartojama Nusikalstamumo prevencijos per urbanistinį dizainą ir planavimą (angl. *Crime Prevention through Urban Design and Planning* (CPUUDP) sąvoka, Anglijoje – *Design Out Crime* (DOC) arba *Design Against Crime* (DAC) (liet. Dizainas prieš nusikalstamumą). Šiame darbe bus laikomasi NPPAD (CPTED) pavadinimo.

NPPAD metodo esmė – naujų aplinkos erdvių (objektų) kūrimas arba esamų keitimas siekiant dvejopo pobūdžio uždavinių: 1) užtikrinti saugumą kiekvienam žmogui bet kurioje vietoje ar/ir privačioje erdvėje, nepriklausomai nuo buvimo šiose erdvėse trukmės; 2) padaryti bet kurią privačią ar viešą erdvę nepatrauklią nusikaltėliams, kuri priverstų juos jaustis nekomfortiškai ir atgrasytų juos nuo nusikaltimo padarymo. Idėja neabejotinai susijusi su nusikaltimų baime, su saugumo jausmu. Literatūroje šios dvi sąvokos yra minimos kaip dvi atskiros („saugumo jausmas“ yra platesnė sąvoka nei „nusikaltimų baimė“)¹, kartu išaiškinant šių sąvokų skirtumus: „Nusikaltimų baimė – tai subjektyvus rizikos tapti nusikaltimų auka vertinimas bei su tuo susijusios emocijos ir atitinkami elgesio pakitimai. Saugumo jausmas – abstraktesnė sąvoka, nurodanti reakciją į nusikaltimus kaip socialinę problemą. Saugumo jausmas dažniau atspindi bendrą tos visuomenės gyvenimo kokybės vertinimą ir kultūrinės tradicijas.“² Būtent nusikaltimų baimė skatina visuomenę bei atskirus individus, reaguojant į grėsmes, imtis priemonių užbėgti nepageidaujamiems kriminaliniams įvykiams už akių, t.y. imtis nusikaltimų prevencijos.

„Sąvoka „nusikalstamumo prevencija“ paprastai apima viską, ką galima padaryti ir jau kas daroma, kad nusikalstamų veikų iš viso nebūtų arba kad jų būtų kuo mažiau.“³ Tokia plati sąvoka numato ir daugybę jos įgyvendinimo priemonių. Nusikaltimų prevencijos prasme „priemonė – tai nusistovėjęs veiksmų kompleksas, skirtas tam tikram tikslui pasiekti,“⁴ „elementarus prevencinės veiklos vienetas.“⁵ Suprantama, kad visuomenės mastu atskirai paimtos vienos priemonės veiksmingumas negali pasiekti aukšto lygio, todėl nusikalstamumo prevencijoje dažniausiai taikoma priemonių visuma – programos. „Prevencijos programa yra priemonių, skirtų tam tikram bendram tikslui pasiekti, kompleksas.“⁶ Šia prasme NPPAD idėjos yra universalios, nes gali būti taikomos

¹ Aušra Pocienė ir kt., *Saugumo miestuose užtikrinimo problemos* (Vilnius, Teisės institutas, 2010), 47. <http://teise.org/wp-content/uploads/2010/12/Saugumo-miestuose-u%C5%B4tikrinimo-problemos.pdf>

² *Ibid*, 48.

³ Genovaitė Babachinaitė ir kt., *Kriminologija: vadovėlis* (Vilnius, Mykolo Romerio universitetas, 2010), 338.

⁴ Viktoras Justickis, *Kriminologija. Kriminologinis prognozavimas. Nusikaltimų prevencija. 2 dalis* (Vilnius, Mykolo Romerio universitetas, 2004), 62.

⁵ *Ibid*, 63.

⁶ *Ibid*

tiek kaip atskiros priemonės įvairių prevencijos programų sudėtyje, tiek sudaryti vieną ar keletą savarankiškų prevencinių programų.

NPPAD metodas yra ypatingas dar ir tuo, kad apjungia iš pirmojo žvilgsnio tarpusavyje nesuderinamas sritis – kriminologiją ir architektūrą (aplinkos dizainą bei projektavimą). Toks neįprastas, bet labai įdomus derinys reikalauja iš visuomenės kitokio požiūrio į specialistų rengimą. Tai turėtų būti naujos kartos specialistai. Vakarų tyrinėtojai jau seniai užsiima miesto erdvės planavimo ir organizavimo bei nusikalstamumo profilaktikos tarpusavio ryšio klausimu. Dauguma mokslininkų yra įsitikinę, kad efektyvi nusikalstamumo profilaktika galima tik sąveikaujant šių sričių specialistams: kriminologijos, socialinės pedagogikos, miesto planavimo, socialinės vadybos ir miesto būsto sociologijos.⁷ Tai reiškia, kad ateityje aukštųjų ar aukštesniųjų mokyklų studijų programose turėtų atsirasti su nusikalstamumo prevencija per aplinkos dizainą susijusi mokomoji disciplina. Deja, šiuo metu Lietuva tuo pasigirti negali. Darbo autoriaus studijų patirtis parodo, kad NPPAD tema labai trumpai paliečiama studijuojant kriminologijos dalyką, kas liudija apie nepakankamą dėmesį aplinkos dizaino poveikiui nusikalstamumo prevencijai. Tokia situacija paaiškinama NPPAD reiškiniu naujumu Lietuvoje, neseniai išsivadavusioje iš sovietinio, labiau nukreipto į kiekybinius rezultatus, mąstymo.

Atgavusi nepriklausomybę, Lietuva apie dešimtmetį kūrė naują santvarką, keitė teisinę ir kitas bases. Aplinkos dizainas, kaip nusikalstamumą mažinantis veiksnys, nepakliuvo į prioritetines sritis, nors nusikalstamumas ypač padidėjo po 1990 m. Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo.⁸

2004 metais Lietuva įstojo į Europos Sąjungą, kurioje NPPAD koncepcija jau buvo gerai žinoma ir sėkmingai plėtojama. Tačiau, sprendžiant iš Europos Sąjungos Tarybos 2011 m. kovo 24 d. pranešimo Nr. 8094/11 (ENFOPOL 75), idėjos diegimas Europoje susidūrė su tam tikrais sunkumais, kuriuos Taryba pripažino: „buvo nustatytos kelios kliūtys, trukdančios plėtoti CPTED, pavyzdžiui, žinių trūkumas, pasipriešinimas pokyčiams, šios koncepcijos laikymas panacėja, sąnaudos, teisėkūros ir praktinės paramos trūkumas, ekonominė įtaka“.⁹ Minėtu pranešimu Taryba pripažino NPPAD teorijos aktualumą bei svarbumą ir prašė valstybių narių:

“- remtis žiniomis ir patirtimi, sukaupta CPTED klausimu;

- pasinaudoti Europos nusikalstamumo prevencijos tinklo (EUCPN) veikla siekiant keisti informacija ir geriausios praktikos pavyzdžiais CPTED naudojimo visuose atitinkamuose

⁷ Anna A. Glukhova, Aleksandr A. Iudin ir Dmitriy A. Shpilev, „Sotsiologiya prava: fenomen razruhi“, *Aktualnye problemy ekonomiki i prava*, 1 (2016): 171, <https://cyberleninka.ru/article/n/sotsiologiya-prava-fenomen-razruhi>

⁸ Lietuvos teisės institutas, *Kriminologiniai nusikalstamumo raidos Lietuvoje periodizacijos aspektai* (1995), <http://teise.org/wp-content/uploads/2016/10/Kriminologiniai-periodizacijos-aspektai-1995.pdf>

⁹ „Europos Sąjungos Tarybos išvadų dėl nusikalstamumo prevencijos pasitelkiant aplinkos dizainą skatinimo projektas“, Europos Sąjungos Taryba, žiūrėta 2020 m. rugsėjo 11 d., <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-8094-2011-INIT/lt/pdf>

miestų planavimo objektuose srityje, o policijos pajėgas ir vietos valdžios institucijas skatinti perimti CPTED filosofiją bei principus;

- suteikti galimybę informaciją apie CPTED principus naudoti miestų planavimo procese ir pastatų projektavime dalyvaujančių subjektų švietimo, mokymo ir nuolatinio profesinio tobulinimosi srityje.¹⁰

Taigi, Lietuva kartu su kitomis valstybėmis narėmis gavo oficialų postūmį savarankiškam NPPAD idėjos plėtojimui. Deja, tai vyksta ne taip sparčiai kaip norėtusi. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2018 m. kovo 21 d. įsakymu Nr. 1V-217 patvirtintame 2018-2020 strateginiame veiklos plane¹¹ buvo numatyta 2018 metų III ketvirtyje organizuoti savivaldybėse saugios aplinkos kūrimo mokymus bendruomenėms, remiantis NPPAD (CPTED) modeliu. Vidaus reikalų ministerijos 2018 metų veiklos ataskaitoje yra nurodyta, kad 2018 metais organizuoti 358 saugios aplinkos kūrimo savivaldybėse bendruomenės mokymai, remiantis NPPAD (CPTED) modeliu. Mokymuose dalyvavo 5 486 bendruomenių dalyviai.¹² Tačiau 2019 metų Vidaus reikalų ministerijos veiklos ataskaitoje¹³ apie NPPAD (CPTED) modelį jau neužsimenama, kas liudija apie vis dar formalų požiūrį į NPPAD idėjų diegimą netgi nusikalstamumo prevencija užsiimančių valstybės institucijų lygmenyje.

Yra ir kitų kliūčių NPPAD idėjų plitimui. Pavyzdžiui, Lietuvos kriminologijos vadovėliuose^{14 15} nusikalstamumo prevencijos tema apžvelgiama, nepaliekiant NPPAD klausimo. NPPAD kažkiek paliesta Viktoro Justickio 2004 m. knygoje¹⁶, tačiau 2010 m. Mykolo Romerio universiteto išleistame kriminologijos vadovėlyje¹⁷ ši tema jau nebenagrinėjama. Tai reiškia, kad studentai lieka nesupažindinti su NPPAD sistema arba supažindinami paviršutiniškai.

Maža literatūros lietuvių kalba apimtis taip pat realiai stabdo idėjos populiarinimą. Ryškiausių NPPAD tyrėjų (tokių kaip C. Ray Jeffery, Oscar Newman, Timothy Crowe ir kitų)

¹⁰ „Europos Sąjungos Tarybos išvadų dėl nusikalstamumo prevencijos pasitelkiant aplinkos dizainą skatinimo projektas“, *supra note*: 9.

¹¹ „Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministrui pavestų valdymo sričių 2018-2020 metų strateginis veiklos planas“, LR Vidaus reikalų ministerija, 16, žiūrėta 2020 m. rugsėjo 10 d., http://www.fntt.lt/data/public/uploads/2018/04/vrm_svp_2018_2020.pdf

¹² „Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerijos 2018 metų veiklos ataskaita“, LR Vidaus reikalų ministerija, 35, žiūrėta 2020 m. rugsėjo 10 d., https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/LT_versija/Veiklos%20ataskaitos/00_VRM%20metin%C4%97%202018%20m_%20ataskaita.pdf

¹³ „Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerijos 2019 metų veiklos ataskaita“, LR Vidaus reikalų ministerija, žiūrėta 2020 m. rugsėjo 10 d., https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/LT_versija/Veiklos%20ataskaitos/00_VRM%202019%20m_%20veiklos%20%20ataskaita_suderinta.pdf

¹⁴ Jurijus Bluvšteinas, *Kriminologija* (Vilnius, Pradai, 1994).

¹⁵ Babachinaitė, *supra note*: 3.

¹⁶ Justickis, *supra note*, 4: „Lokalinė (bendruomenės) prevencija“, 363-398.

¹⁷ Babachinaitė, *op. cit.*

straipsniai ir darbai, kuriuose dėstomi pamatiniai NPPAD principai ir dėsniai, į lietuvių kalbą neišversti.

Tiriama problema. Šiame darbe tiriama nusikalstamumo prevencijos per aplinkos dizainą įgyvendinimo ir taikymo Lietuvoje problema. Tirdamas šią problemą, darbo autorius ieškos atsakymo į šiuos klausimus: Kokie yra NPPAD plitimo mastai Lietuvoje? Su kokiomis problemomis ir kliūtimis susiduria NPPAD įgyvendinimo procesas Lietuvoje ir kaip tas problemas galima būtų išspręsti?

Baigiamojo darbo aktualumas. Nors NPPAD Lietuvoje palaipsniui skina sau kelią, ji vis dar nepriskiriama prie prioritetinių sričių. NPPAD idėjos mažai naudojamos Lietuvoje, tačiau jos galėtų duoti didelę naudą mažinant nusikalstamumą ir nusikaltimų baimę. Iki šiol nei vienoje Lietuvos aukštosios mokyklos programų nėra atskirai dėstomas toks dalykas, nėra rengiami šios srities specialistai, apie NPPAD trūksta žinių tiek kriminologijos, tiek urbanistikos, architektūros studijose. Norint matyti Lietuvos vardą tarp saugiausių pasaulio šalių, Lietuva turėtų kuo intensyviau diegti NPPAD idėjas. Kad toks progresas vyktų sklandžiai ir greitai, valstybė pirmiausiai turi apibrėžti savo galimybes šioje srityje. Aiškų prioritetų apibrėžimas valstybės lygmenyje yra svarbus, sprendžiant prevencinių priemonių ir/ar programų finansavimo klausimus per valstybės biudžetą. Taigi NPPAD sėkmingam naudojimui būtinos prielaidos valstybės lygmenyje: ypatingas ir nuolatinis oficialių institucijų dėmesys NPPAD principų įgyvendinimui per visuomenės švietimą, per naujos kartos specialistų rengimą, per aiškų teisinį reglamentavimą. Šiuo metu Lietuvoje viso to akivaizdžiai trūksta ir į šias aktualijas bandoma atkreipti dėmesį darbe.

Baigiamojo darbo mokslinis naujumas ir originalumas. Darbe tiriama problema atskleidžiama analizuojant Lietuvos turimas ir potencialias galimybes tapti progresyviaja NPPAD idėjų skleidėja ir naudotoja. Šios galimybės gali būti realizuotos per teisinį reglamentavimą, per mokslą, švietimą bei kvalifikuotus specialistus, todėl problema nagrinėjama būtent iš šių aspektų. Ši problema Lietuvoje dar nebuvo kompleksiskai nagrinėjama. Tokį požiūrį darbo autorius laiko naujovišku ir originaliu.

Baigiamajame darbe tiriamos problemos ištyrimo lygis. Nors per daugiau nei 50 metų NPPAD idėjos vystymosi laikotarpį įvairūs užsienio autoriai skyrė tam nemažai dėmesio (pvz., Jane Jacobs, C. Ray Jeffery, Oscar Newman, Timothy Crowe, Paul Cozens, Terence Love, Randall I. Atlas ir kt.), Lietuvoje ši tematika nagrinėjama retai ir epizodiškai, NPPAD idėjas propaguoja ir tiria nedaugelis. Iš Lietuvos autorių - Viktoras Justickis, vienas pirmųjų Lietuvoje, savo knygoje paminėjo NPPAD programą, kaip vieną iš lokalinės (bendruomenės) prevencijos formų, aprašydamas

tokius NPPAD aspektus kaip fizinę aplinką, *graffiti*, gatvių apšvietimą.¹⁸ Aušra Pocienė rašė apie teorinius saugumo užtikrinimo miesto erdvėje aspektus, o būtent apie NPPAD koncepcijas, ginamos erdvės teoriją, situatyvinę nusikaltimų prevenciją ir aplinkos kriminologiją,¹⁹ apie saugumo užtikrinimo Lietuvos miestuose problemas.²⁰ Irina Matijošaitienė ir Kęstutis Zaleckis analizavo Kauno „miesto erdvinės struktūros įtaką gyventojų saugumui viešosiose erdvėse, atskirai skiriant dėmesio ir saugumui žaliosiose rekreacinėse teritorijose“, ²¹ taip pat Irina Matijošaitienė taikė NPPAD principus rengiant poilsio aikštelių prie automobilių kelių įrengimo projektą,²² su kitais tyrėjais tyrė Lietuvos miestų planavimo ir projektavimo elementus, galinčius nulemti aukštą nusikalstamumą,²³ skyrė dėmesio NPPAD taikymo problemoms Kauno mieste.^{24 25 26} Ilona Michailovič savo straipsnyje rašė apie nusikalstamumo baimės prevenciją per aplinkos dizainą.²⁷ Tačiau vertindamas bendrą Lietuvoje tyrimų, susijusių su NPPAD, situaciją,²⁸ darbo autorius priėjo išvados, kad jie yra fragmentinio pobūdžio. Dar 2009 metais Aušra Pocienė pristatė straipsnį „Socialinės tvarkos ir saugumo prielaidos mieste: aplinkos kriminologijos teorijų taikymo patirtis vakaruose ir perspektyvos Lietuvoje“.²⁹ Dauguma straipsnio idėjų atsispindi 2010 metais išleistame Teisės instituto mokslo tyrimų 6 tome pavadinimu „Saugumo miestuose užtikrinimo problemos“.³⁰ Knygos autoriai pripažino, jog knygos „skyrius „Saugumas miesto fizinėje ir socialinėje erdvėje“ skirtas Lietuvoje kol kas dar beveik nenagrinėjamam klausimui – kaip miesto fizinė ir socialinė aplinka sukuria galimybes nusikaltimams pasireikšti. <...> Viena iš šiame skyriuje pristatomų

¹⁸ Justickis, *supra note*, 4: „Lokalinė (bendruomenės) prevencija“, 366-370.

¹⁹ Aušra Pocienė, „Socialinės tvarkos ir saugumo prielaidos mieste: aplinkos kriminologijos teorijų taikymo patirtis vakaruose ir perspektyvos Lietuvoje“, *Teisės Problemos*, 4, 66 (2009): 31-69, <http://teise.org/wp-content/uploads/2016/10/2009-4-pociene.pdf>

²⁰ Pocienė ir kt., *supra note*, 1.

²¹ Kęstutis Zaleckis ir Irina Matijošaitienė, „Kauno miesto erdvinės struktūros įtaka saugumui viešosiose erdvėse ir žaliosiose rekreacinėse teritorijose“, *Journal of Architecture and Urbanism* 36, 4 (2012): 272-282, <https://journals.vgtu.lt/index.php/JAU/article/view/4788>

²² Irina Matijošaitienė, „Poilsio aikštelių prie automobilių kelių įrengimo principai“, *Miestų želdynų formavimas* 1, 10 (2013): 172-181, <https://krastotvarka.vhost.lt/documents/19%20Poilsio%20aiksteliu%20prie.pdf>

²³ Inga Stankevičė ir kt. „What does a City Master Plan Tell about our Safety? Comparative Analysis of Vilnius, Kaunas, and Klaipėda“, *Social Science* 2, 80 (2013): 64-76, <https://soesc.ktu.lt/index.php/Social/article/view/4852>

²⁴ Irina Matijošaitienė ir Violeta Garcia Sotos „Design out Crime in Neighborhoods of Kaunas“, *Journal of Sustainable Architecture and Civil Engineering* 13, 4 (2015): 5-11, <https://sace.ktu.lt/index.php/DAS/article/view/13046>

²⁵ Irina Matijošaitienė ir Monika Gedvilaitė „Crime in Lithuanian Cities in Relation to Urban Planning and Design Aspects“, *Architecture and Urban Planning* 11, 1 (2015): 24-31, <https://content.sciendo.com/view/journals/aup/11/1/article-p24.xml>

²⁶ Irina Matijošaitienė, Maria Dambriunas ir Justina Čivinskaitė „CPTED in Lithuanian Residential Areas“, *International Journal of Management and Applied Science* 4, 7 (2018): 72-77, https://www.researchgate.net/publication/336936834_CPTED_in_Lithuanian_Residential_Areas

²⁷ Ilona Michailovič „Nusikalstamumo baimės šiuolaikinėje miesto visuomenėje problematika“, *Teisės Problemos* 3, 77 (2012): 53-71, http://teise.org/wp-content/uploads/2016/09/Michailovic-TP2012_3.pdf

²⁸ Justickis, *op. cit.*, 363-398; Pocienė, *op. cit.*, 31-69; Pocienė ir kt., *op. cit.*, 79-124; Zaleckis ir Matijošaitienė, *op. cit.*, 272-282; Michailovič, *op. cit.*; Matijošaitienė, *op. cit.*; Stankevičė ir kiti, *op. cit.*; Vytautas Bielinskas ir kt. „Public safety in monofunctional zones of Vilnius city“, *International Conference on Environmental Engineering (ICEE) Selected papers*. <http://enviro2014.vgtu.lt/Abstracts/3/108.html>; Matijošaitienė ir Sotos, *op. cit.*; Matijošaitienė ir Gedvilaitė, *op. cit.*; Matijošaitienė, Dambriunas ir Čivinskaitė, *op. cit.*

²⁹ Pocienė, *op. cit.*

³⁰ Pocienė ir kt., *op. cit.*

naujovių, kuri plačiai taikoma Jungtinėje Karalystėje ir JAV – tai geografinis požiūris į nusikaltimų kontrolę ir saugumo užtikrinimą.“³¹ Taigi, dar prieš dešimtmetį NPPAD Lietuvoje buvo pristatoma kaip visiška naujovė. Plėtodama idėją, mokslininkė dr. Irina Matijošaitienė nemažai dėmesio skyrė NPPAD taikymo problemai Kauno mieste. Tačiau nepaisant visų mokslininkų tyrėjų pastangų, NPPAD Lietuvoje reikalauja labiau visapusiško ir kompleksinio ištyrimo, intensyvesnio ir drąsesnio diegimo.

Tyrimo tikslas. Išanalizuoti NPPAD metodo koncepciją, strategijas, nustatyti NPPAD įgyvendinimo priemones, bei įvertinti NPPAD plitimo mastą ir taikymo galimybes Lietuvoje.

Tyrimo uždaviniai. 1. Apžvelgti NPPAD ištakas, istoriją. 2. Atskleisti NPPAD sampratą, principus ir strategijas. 3. Įvertinti Lietuvos teisinės bazės galimybes efektyviai įgyvendinti NPPAD. 4. Apžvelgti su NPPAD susijusių projektų ir programų vykdymą Lietuvoje. 5. Įvertinti NPPAD ištyrimo lygį Lietuvos mokslinėje literatūroje. 6. Konkrečių pavyzdžių pagalba išsiaiškinti aplinkos problemas ir pademonstruoti NPPAD strategijų taikymo galimybes darbo autoriaus pasirinktoje vietovėje.

Tyrimo metodika. Darbo rengimui buvo naudojami kokybiniai empiriniai duomenų rinkimo metodai: 1-2 skyriuje panaudoti dokumentų analizės ir lyginimo metodai, surenkant ir lyginant informaciją apie NPPAD iš įvairių rašytinių šaltinių. Išvadoms naudojamas apibendrinimo metodas. Darbo 3 skyriui (darbo autoriaus atliktiems tyrimams) panaudoti duomenų analizės, vaizdo medžiagos analizės, apibendrinimo metodai.

Tyrimo struktūra. Darbas susideda iš trijų skyrių. Pirmajame skyriuje aptariami aplinkos dizaino poveikio nusikalstamumui teoriniai aspektai: apžvelgiama NPPAD raida, atskleidžiama NPPAD samprata, aprašomi principai ir strategijos. Antrajame skyriuje analizuojamos NPPAD idėjų įsitvirtinimo realijos ir galimybės Lietuvoje: nagrinėjamas projektavimą ir statybą reglamentuojančių teisės aktų nuostatų suderinamumo su NPPAD principais ir strategijomis klausimas; vertinami su nusikalstamumo prevencija susiję konceptualūs teisės aktai; paliečiama NPPAD specialistų problema; apžvelgiamas Lietuvos dalyvavimas prevenciniuose projektuose ir programose; analizuojami Lietuvos mokslininkų ir tyrinėtojų darbai NPPAD tematika. Trečiajame skyriuje atskleidžiami NPPAD taikymo įvairiose erdvėse praktiniai aspektai, pristatant darbo autoriaus savarankiškai atliktų tyrimų rezultatus.

Darbo ginamasis teiginys. Siekdama intensyvesnio NPPAD taikymo Lietuvoje, Lietuvos valstybė turi priskirti NPPAD prie prioritetinių nusikalstamumo prevencijos kryptių, šio tikslo įgyvendinimui pasitelkdama teisinį reglamentavimą, prevencines programas ir projektus,

³¹ Pocienė ir kt., *supra note*, 1: 8.

pritaikydama švietimo sistemą NPPAD specialistų rengimui, kurdamą naujas valstybines struktūras ir pareigybes, skatindama Lietuvos mokslininkų žinių bei patirties panaudojimą.

1. APLINKOS DIZAINO POVEIKIO NUSIKALSTAMUMUI TEORINIAI ASPEKTAI

NPPAD teorinių aspektų nagrinėjimas apima keletą dalykų. Kaip ir kiekvienas reiškiny, NPPAD turi savo ištakas ir istoriją, kuri dėstoma pirmajame skirsnyje, trumpai apžvelgiant Amerikos, Europos bei Lietuvos galimybes vystyti NPPAD. Ten pat glaustai aprašomos žinomiausių NPPAD kūrėjų ir sekėjų idėjos. Antrajame skirsnyje atskleidžiama NPPAD samprata. Darbo autorius bando įterpti savo suvokimą, išskirdamas jo manymu svarbius sampratos elementus. Trečiasis skirsnis skirtas NPPAD principams ir strategijoms, kurių pagalba pasiekiamas NPPAD galutinis tikslas – nusikalstamumo prevencija.

1.1. NPPAD ištakos, istorija ir raida

Nusikalstamumo prevencijos per aplinkos dizainą idėja atsirado Jungtinėse Amerikos Valstijose XX-o amžiaus 60-70 metais. Idėjos esmė – dizaino ir projektavimo pagalba sukurti žmonių saugumą užtikrinančią gyvenamąją aplinką, pasižyminčią gebėjimu atgrasyti nusikalsti linkusius asmenis nuo nusikaltimų padarymo.

Primityviausi bandymai pritaikyti aplinką prie žmogaus saugumo galėtų būti siejami su išorinių priešų baime dar pirmykštėje bendruomenėje. Bijodami tapti kitų genčių užpuolimo grobiu, pirmykščiai žmonės apsigyvendavo urvuose, iš kurių turėjo galimybę likti nematomais ir sunkiau pasiekiamais iš išorės bei tuo pačiu metu iš vidaus stebėti aplinkinę teritoriją ir pamatyti priešą anksčiau nei jis prisiartindavo bei pasiruošti atsakui. Besivystant visuomenei, žmonės išmoko statyti pilis ir miestus, aptvertus gynybinėmis sienomis su aukštais bokštais, iš kurių sargyba stebėdavo aplinkines teritorijas. Prie miesto sienų neretai iškasdavo gilius griovius, arba priešingai – užpildavo pylimus, tuo sudarant priešui papildomą barjerą. Miesto sienos reiškė ne tik kliūtį priešui, bet ir duodavo ženklą, kad teritorija už šių sienų kažkam priklauso. Taigi, žmonės savo saugumui vis efektyviau panaudodavo aplinką, ne tik ją stebėdami, bet jau ir atskirdami teritorijas. Tai turėjo savo prasmę: stebėti ir užtikrinti gyventojų saugumą aptvertose teritorijose (miestuose, gyvenvietėse ar kt.) buvo žymiai lengviau nei atskirai stovinčiuose neaptvertuose statiniuose. O esant būtinumui, buvo galima greitai pasitelkti visų civilių gyventojų pajėgas kartu su kariuomene. Taigi, dar senovėje žmonės suprato, kad stebėjimas, teritorijų atskyrimas ir bendruomenės pagalba yra svarbūs veiksniai, padedantys pasirengti prieš užpuolimui iš anksto.

Saugumas nuo išorės priešų negalėjo panaikinti nusikaltimų baimės. Visais vystymosi laikotarpiais žmonija buvo neišvengiamai lydima vagysčių, plėšimų, nužudymų, sukčiavimo ir kt., t.y. visko, ką mes dabar vadiname nusikalstamumu. Kovai su šiuo neigiamu socialiniu reiškiniu visų valstybių istorinėje raidoje atsirasdavo įvairios jėgos struktūros, orientuotos į fizinį susidorojimą – kankinimus, kalinimą, trėmimą, naikinimą ir kt. Faktas, jog žmonių nubaudimui buvo naudojami

žiauriausi būdai (galūnių ir galvos nukirtimas, pakorimas, elektros kėdė, sušaudymas ir kt.) bei „pamokančių“ egzekucijų vykdymas viešose vietose, visa tai liudija apie ydingą įsitikinimą, jog mirties bausmės baimė gali atgrasyti nuo nusikaltimų padarymo. Toks iškreiptas prevencijos supratimas gyvavo ilgus amžius.

Progresas ir urbanizacija atnešė naujus iššūkius ir naujas galimybes. Miestai tapo traukos centrais, į kuriuos suplaukdavo skirtingų tautybių bei socialinių sluoksnių atstovai. Atitinkamai jie apsistodavo vietovėse, kur gyveno panašių poreikių žmonės. Tokiu būdu miestuose palaipsniui formavosi skirtingų gyvenimo lygių rajonai. Didelis gyventojų tankumas, susilpnėjusi jėgos struktūrų kontrolė, ryški socialinė nelygybė, nekontroliuojama migracija, didesnis nusikalstamumo lygis – visos šios miestų problemos pritraukdavo įvairių tyrinėtojų – žurnalistų, sociologų, psichologų, kriminologų ir kitų specialistų dėmesį.

1961 metais išleista žinomos amerikiečių ir kanadiečių žurnalistės Jane Jacobs knyga „Didžiųjų Amerikos miestų mirtis ir gyvenimas“, kurioje ji nagrinėjo Amerikos didžiųjų miestų architektūros poveikį jų ekonominiam ir socialiniam gyvybingumui. Medžiaga šiam darbui buvo renkama daugiau nei trejus metus. Nors pagal savo išsilavinimą Jane Jacobs nebuvo architektė, ji pažėrė daug kritikos galiojantiems didžiųjų miestų statybos principams, savo knygą pavadinusi šių principų ir tikslų ataka.³² Knygoje daug nepatogios tiesos apie nusikalstamumo klestėjimą Amerikoje, apie teritorijų pasidalijimą tarp gaujų ir kt. Tyrinėdama didžiųjų miestų specifika, autorė pateikė daug naudingų miesto erdvių naudojimo rekomendacijų, stengdamasi suformuoti naują požiūrį į miesto projektavimą, pirmoji suformulavo pamatinius reikalavimus saugiai miesto aplinkai: viešų ir privačių erdvių atskyrimas, stebėjimas, naudojimo įvairovė. Savo tyrimą ji atliko, gyvai stebėdama miestų gyvenimą (gyvenamuosius rajonus, parkus, komercines erdves), kalbėdama su miesto gyventojais. Todėl jos išvados yra taiklios, gyvybingos, atspindinčios realijas, o ne kabinetines fantazijas, kurias autorė ryžtingai kritikavo. Viena svarbiausių knygos minčių buvo suformuluota taip: „Ir štai mes prieiname prie svarbiausio klausimo, turinčio reikšmę kiekvienai didelio miesto gatvei: kokio laipsnio patogumus ji suteikia nusikaltimų galimybėms?“³³ Šis klausimas atspindi autorės įsitikinimą, jog aplinka ir nusikalstamumas yra susiję. Jos dėka į aplinkos (erdvės) dizainą (projektavimą ir apipavidalinimą) pradėta žiūrėti kaip į žmonių elgesio stimuliatorių tiek teigiama, tiek neigiama prasme. Ir tai tapo naujo judėjimo pradžia.

Didelis dėmesys knygoje skirtas mintims apie bendruomenės vaidmens svarbą, kuriant saugią aplinką. Anot autorės, gatvėje naudotojai kartu yra ir jos stebėtojai, pajėgūs patys palaikyti

³² Jane Jacobs, *Smert i zhyzn bolshyh amerikanskih gorodov* (Maskva: Novoe izdatelstvo, 2011), 17.

³³ *Ibid*, 46.

tvarką ir saugoti vieni kitus ir juos supančią aplinką.³⁴ Jane Jacobs šiuos žmones pavadino „akimis gatvėje“ (angl. „eyes on the street“).³⁵

Knyga sulaukė nepaprasto specialistų susidomėjimo. Įtakotas šios knygos idėjų, 1971 metais amerikiečių kriminologas C. Ray Jeffery išleido knygą pavadinimu „Nusikalstamumo prevencija per aplinkos dizainą“ (angl. „Crime prevention through environmental design“). Šis pavadinimas, iš anglų kalbos sutrumpintai CPTED, tapo viso judėjimo pavadinimu. Nesutikdamas su tradicine kriminologija, C. Ray Jeffery teigė, kad nusikalstamumas slypi pačioje aplinkoje, o ne individe, ir kad iš tikrųjų nusikaltimo įvykdymą įtakoja tam tikros aplinkos sąlygos, sudarančios galimybę įvykti nusikaltimui. Verta paminėti, kad C. Ray Jeffery terminą „aplinka“ suprato plačiai ir naudojo įvairiuose kontekstuose, o ne tik kaip fizinę aplinką. Pvz. „aplinka“ pagal C. Ray Jeffery galėjo būti ir šeima, tėvai, socialinės tarnybos ir kt., kas galėjo įtakoti asmens nepageidaujamą elgesį.³⁶

Maždaug tuo pačiu metu (1972 metais) pasaulį išvydo amerikiečių architekto ir tyrinėtojo, architektūros pedagogo Oscar Newman knyga pavadinimu „Ginama erdvė: Nusikalstamumo prevencija per miesto dizainą“ (angl. „Defensible space: Crime prevention through urban design“). Savo darbe Oscar Newman tyrinėjo ryšį tarp nusikalstamumo ir tam tikrų dizaino ir architektūros bruožų, nagrinėdamas, koku būdu dizainas ir architektūra prisideda prie nusikaltimais sukeltos viktimizacijos. Architektas įvedė ginamos erdvės sąvoką, apimančią įvairius mechanizmus, tikrus ir simbolinius barjerus, griežtai apibrėžtas įtakos zonas ir geresnes stebėjimo galimybes, kurie kartu suteikia gyventojams galimybę kontroliuoti savo aplinką.³⁷ Kai kurie tyrinėtojai Oscaro Newmano terminą aiškina kaip „ginančią erdvę“,³⁸ tačiau erdvės pavadinimų skirtumai įtakojami vertimo iš anglų kalbos ypatumais ir esminės reikšmės neturi. Kaip teigia kai kurie mokslininkai, šis Oscaro Newmano darbas tapo pamatu tam, ką mes šiandiena žinome kaip NPPAD (CPTED).³⁹ Lietuvių autorė Aušra Pocienė, apibūdindama Oscaro Newmano teorijos esmę, nurodė: „Taigi apibendrinant ginamos erdvės teorijos pagrindinę mintis yra ta, kad gyventojai turi jaustis esą savo teritorijos šeimininkai. Tik tada jie pradės rūpintis ir saugoti savo aplinką.“⁴⁰

³⁴ Jacobs, *supra note*, 32: 45.

³⁵ *Ibid*, 48.

³⁶ Victoria Louise Gibson, "Third generation CPTED? Rethinking the basis for crime prevention strategies" (daktaro disertacija, University of Northumbria, 2016), 32, <https://core.ac.uk/reader/46520290>

³⁷ Randall I. Atlas, *21st Century security and CPTED. Second edition* (Florida: CRC Press, 2013), 64.

³⁸ Konstantin Kiyanenko, „Arhitektura i bezopasnost: „Zaschischayuschee prostranstvo“ Oskara Nyumana“, *Arhitekturniy vestnik* 5, 122 (2011): 86-92, http://www.intelros.ru/pdf/arc/05_2011/13.pdf

³⁹ Atlas, *op. cit.*, 64.

⁴⁰ Pocienė, *supra note*, 19: 43.

NPPAD idėja greitai sklido po pasaulį. Ją palaikė Kanada, Didžioji Britanija, Japonija, Australija, Naujoji Zelandija, Europos šalys.⁴¹ Stiprėjo autorių susidomėjimas, atsirasdavo vis daugiau tyrimų ir darbų šia tema, į procesą įsitraukė ir institucijos bei organizacijos.

XX amžiaus pabaigoje klasikinė NPPAD teorija patyrė naujus pokyčius. 1997 m., Greg Saville ir Gerry Cleveland pristatė taip vadinamos antrosios kartos NPPAD idėja,⁴² pasinaudoję Jane Jacobs originalia formuluote, jog kaimynystės ir bendruomeniškumo jausmas yra saugių gatvių pagrindas. Antros kartos NPPAD esmė - nusikalstamumo prevencija didžiausiu nusikalstamumu pasižyminčiose ar galinčiose pasižymėti vietose, pasitelkiant gyventojų kultūrinių, socialinių ir ekonominių problemų sprendimus per žmonių socialinę sanglaudą, ryšį, bendruomenės kultūrą, socialinius stabilizatorius.

Šiuo metu formuojasi dar viena NPPAD karta – trečioji, siejanti nusikalstamumo prevenciją su miesto tarša, atliekų perdirbimu ir kiekio mažinimu, ekologiškumu, natūralių šaltinių energija, saulės energija ir kt.⁴³ Trečiosios kartos NPPAD prielaida yra ta, kad tvari ir ekologiška aplinka yra suvokiama kaip saugi tiek jos vartotojams, tiek pašaliniais asmenims. Taip pat akcentuojamas dėmesys į tokį miesto planavimo principą, kaip gyvenamumas,⁴⁴ kuris yra suprantamas kaip tinkama gyvenimo aplinka, priklausanti nuo visuomenės sveikatos ir tvarumo. Trečios kartos NPPAD vadinama žmogaus poreikių teorija, apimančia ekonomines, aplinkos ir socialines dalis, kadangi jos tiesiogiai veikia gyvenimo kokybę ir tenkina žmogaus poreikius. Kaip pažymėjo Tarptautinė NPPAD (CPTED) asociacija (ICA) - trečios kartos NPPAD nusikalstamumo prevencija apima kultūrinę ir psichologinę aplinką.⁴⁵ Tačiau verta pažymėti, kad kol kas tai yra daugiau pamąstymai žvelgiant į ateitį, kokia galėtų būti naujos, ateities kartos NPPAD. Šiuo metu trečiosios kartos NPPAD tėra tik idėjos, kurių dar laukia ilgas kelias, kad jos išsivystytų į pilnavertę teoriją.

NPPAD idėjų intensyvaus vystymosi metu Lietuva, kaip viena sovietų sąjungos respublikų, buvo izoliuota nuo išorinio pasaulio. Okupacinio režimo architektūra ir dizainas vadovavosi savais prioritetais: svarbiausia užduotis buvo pastatyti kuo daugiau pigių gyvenamųjų būstų. Aplinkos dizaino poveikis ir reikšmė nusikalstamumo prevencijai nebuvo svarstomi ir tiriama, nes nusikalstamumo augimo problemos viešumoje nebuvo keliamos, o jei visgi tekdavo apie tai kalbėti - buvo stengiamasi situaciją maksimaliai pagražinti.

⁴¹ Timothy D. Crowe, *Crime prevention through environmental design. Second edition* (Oxford: Butterworth-Heinemann, 2000), 7-9.

⁴² Greg Saville ir Gerry Cleveland, „2nd generation CPTED: An antidote to the social Y2K virus of urban design“ (1997): https://www.safegrowth.org/uploads/4/8/5/5/48559983/saville_cleveland-2nd_generation_cpted.pdf

⁴³ Lawrence J. Fennelly ir Marianna A. Perry, *CPTED and traditional security countermeasures: 150 things you should know* (Florida: CRC Press, 2018), 32-33.

⁴⁴ Mateja Mihinjac ir Gregory Saville, "Third-Generation Crime Prevention Through Environmental Design (CPTED)", *Social Sciences* 8, 182 (2019): <https://www.mdpi.com/2076-0760/8/6/182>

⁴⁵ International CPTED Association, žiūrėta 2020 m. spalio 24 d., <https://www.cpted.net/A-Brief-History>

Viename iš sovietmečio laikų vadovėlių, skirtų architektūros ir statybos studentams, kuri recenzavo žymus Lietuvos inžinierius architektas, urbanistas, miesto teoretikas Prof. hab. dr. Jurgis Vanagas, yra nurodoma, kad aktualiausi miesto gyvenamosios erdvės formavimo klausimai yra „įsisavintumas - intensyvus ir nuolatinis visos teritorijos naudojimas; turiningumas - realizuojamų veiklos rūšių įvairovė, architektūrinės aplinkos formuojama socialinių ir erdvinių situacijų įvairovė; komfortiškumas - šia prasme komforto sąvoka pagal savo esmę arti „jaukumo“ ir „patogumo“ sąvokai.“⁴⁶ Iš pateikto apibrėžimo matyti, kad dar 1988 metais miesto erdvių naudojimo nusikalstamumo prevencijai klausimas apskritai nebuvo keliamas. Į erdvės faktorių socialinių santykių sferoje buvo žvelgiama iš trijų pozicijų: „1) erdvė kaip kontrolės ir laikino priklausomumo žmonėms bei įvykiams objektas; 2) erdvė kaip žmonių kontaktų reguliavimo priemonė (elgesio atvirumas – uždarumas, veiklos vietos pasiekiamumas – atskirtinumas); 3) erdvė kaip tam tikrų įvykių, veiklos rūšių identifikavimo objektas (kaip tam tikros informacijos perdavimo ir saugojimo priemonė, kaip savotiška kalba, naudojama kartu su žodine bei gestų kalbomis ir kt.).“⁴⁷ Su tokiu paskirstymu negalima nesutikti, tačiau esminis sovietmečio požiūrio trūkumas buvo jo ideologizavimas, t.y. aplinkos naudojimo klausimas buvo pateikiamas vienpusiškai, preziumuojant, kad miesto aplinkos naudotojai yra sąmoningi, pavyzdingo elgesio asmenys ar jų grupės (vaikai, jaunimas, pensininkai, darbininkai, inteligencija), visiškai nutylint apie tai, kad kartu su dorais piliečiais aplinką savo reikmėms bei interesams gali naudoti ir nusikalsti linkę asmenys.

Galimybę pažinti ir taikyti NPPAD Lietuva gavo tik įstojus į Europos Sąjungą, kurioje NPPAD turi ir kitą pavadinimą – „Nusikalstamumo prevencija per urbanistinį dizainą ir planavimą“ (angl. „*Crime prevention through urban design and planning*“ – CP-UDP).

2014 metų spalio mėnesį Europos Bendradarbiavimo Mokslo ir Technologijų srityse organizacija (sutrumpintai iš anglų kalbos COST)⁴⁸ išleido leidinį pavadinimu „CEN 14383 apžvalga. Didžiųjų Europos standartų ir vadovų mirtis ir gyvenimas – standartų CEN 14383 vystymas ir įgyvendinimas“.⁴⁹ Šio leidinio autoriai apžvelgė Nusikalstamumo prevencijos per urbanistinį dizainą ir planavimą rekomendacijų rinkinio (sutrumpintai – CEN 14383) įgyvendinimo aspektus. Rinkinys buvo kuriamas ir peržiūrimas keliais etapais 1995-2007 metų laikotarpyje. Pažymėtina, kad ir Europos šalių įsitraukimas į procesą nebuvo greitas ir vieningas. 1995 metais Europos Standartizacijos Komiteto (CEN) sudėtyje buvo įsteigtas Techninis Komitetas (sutrumpintai – CEN/TC 325) tikslu sukurti Europos standartus, numatančius politikos gaires miestų planavimo ir projektavimo procese nusikalstamumo kontekste. Komiteto pastangomis 1996 metais sukurtas pre-

⁴⁶ Aleksej V. Krashennikov, *Zhylye kvartaly* (Maskva: Vyshaja shkola, 1988), 14-15.

⁴⁷ *Ibid*, 24.

⁴⁸ European Cooperation in Science and Technology, žiūrėta 2020 m. spalio 15 d., <http://www.costtu1203.eu/>

⁴⁹ European Cooperation in Science and Technology, *Review of CEN 14383* (2014), <http://www.costtu1203.eu/wp-content/uploads/2014/10/03.-Review-of-CEN-14383-The-death-and-life-of-geat-European-standards-and-manuals.pdf>

standartas (arba išankstinis standartas) pavadinimu ENV 14383-2. Prisijungimas prie jo vyko net daugiau nei 5 metus. Prancūzija, Švedija, Austrija prisijungė prie jo 1997 metais, Italija, Ispanija, Belgija, Šveicarija – 1998 metais, Estija – 2000 metais.⁵⁰ Nuo 2003 metų pre-standartas įgijo techninės ataskaitos statusą, buvo peržiūrimas ir iš naujo redaguojamas. Tai vėl užėmė keletą metų. 2007 metais pataisyta standarto versija buvo patvirtinta dvylikos šalių narių, tarp kurių buvo Lietuva. Vokietija gi net 2007 metais dar nedeklaravo susidomėjimo ir balsavo prieš rekomendacijas.⁵¹ Atnaujintą rekomendacijų rinkinį sudaro 7 dalys: 1) Preliminarūs klausimai apie vietovę, jos nusikalstamumo problemas ir suinteresuotas šalis; 2) Miestų planavimo ir projektavimo gairės; 3) Įgyvendinimo procesas pagrįstas EN ISO 9001; 4) „A“ priedas: Nusikalstamumo vertinimas; 5) „B“ priedas: Nusikalstamumo apžvalga; 6) „C“ priedas: Nusikalstamumo baimė; 7) „D“ priedas: Miesto projekto saugaus audito sistema.⁵²

Taigi, nors Lietuvos įstojimo metu (2004 m.) europinė patirtis NPPAD srityje skaičiavo ne pirmą dešimtmetį, galima drąsiai teigti, kad Lietuva pačiu laiku, t.y. nuo pat atnaujintų rekomendacijų sukūrimo momento, prisijungė prie jų įgyvendinimo. Kartu su rekomendacijomis Lietuva įgijo neįkainojamą turtą - pasaulio teorines žinias NPPAD klausimu bei kitų šalių patirtį. Tai yra neabejotinas pranašumas, nes daug lengviau taikyti jau aprobuotus modelius.

Visgi tenka pripažinti, kad rekomendacijos buvo ir lieka rekomendacijomis. Aukščiau minėto leidinio autoriai pripažino NPPAD idėjos pranašumą ir efektyvumą, pateikė tris pagrindines rekomendacijas: a) siekti profesionalaus idėjos plitimo, organizuoti mokymus, inicijuoti tyrimus; b) atnaujinti proceso modelį, naudojant modernius tvarumo, sisteminės inžinerijos ir rizikos valdymo standartus; c) vystyti CP-UDP idėjas, praktiką ir teorijas, vienijant į bendrą teoriją, kadangi kai kurių ekspertų manymu, NPPAD (CPTED)/CP-UPD nėra tikra teorija, bet labiau idėjų, praktikos ir teorijų konglomeratas.⁵³

1.2. NPPAD samprata

Kad būtų galima suprasti kas yra NPPAD, reikėtų pradėti nuo jos sampratos. Išvertus iš anglų kalbos abreviatūrą CPTED – nusikalstamumo prevencija per aplinkos dizainą, - galime teigti, kad pačiame idėjos pavadinime atsispindi ne tik jos tikslas (prevencija), bet ir šio tikslo įgyvendinimo instrumentas – dizainas, apimantis erdvių projektavimą, konstravimą, formavimą, apipavidalinimą.

⁵⁰ European Cooperation in Science and Technology, *supra note*, 49: 13.

⁵¹ *Ibid*, 17.

⁵² *Ibid*, 22.

⁵³ *Ibid*, 52-53.

Vieną universaliausių NPPAD sampratų, kuri dažnai naudojama literatūroje,^{54 55 56} pateikė žymus NPPAD tyrėjas Timothy D. Crowe, nurodęs, jog Nacionalinio nusikalstamumo prevencijos instituto naudojama NPPAD sąvoka yra „tinkamas aplinkos projektavimas ir efektyvus naudojimas, galintis įtakoti baimės ir nusikaltimų dažnumo sumažinimą ir gyvenimo kokybės pagerinimą.“⁵⁷ Aiškindamas esmę, autorius nurodė, jog konceptuali NPPAD programos esmė yra ta, kad fizine aplinka galima manipuliuoti, siekiant elgesio efektų, mažinančių nusikalstamumo plitimą ir nusikaltimų baimę, tokiu būdu pagerinant gyvenimo kokybę. Šių elgesio efektų galima pasiekti, sumažinus fizinės aplinkos polinkį skatinti nusikalstamą elgesį.⁵⁸

Remdamasis šiuo apibrėžimu ir išaiškinimu, šio darbo autorius išskirtų tris NPPAD sampratą sudarančius elementus: 1) aplinka (erdvė); 2) jos naudotojai; 3) naudotojų elgesys.

Pirmasis – tai projektuojama arba jau sukurta fizinė aplinka. Žodis „aplinka“ gali būti suprantama ir kaip „erdvė“. Fizinę aplinką sudaro teritorija ir joje esantys įvairios paskirties objektai, nuo stambiausių (teritorija, susisiekimo keliai, gatvės, statiniai ir kt.) iki smulkių taškų (langai, durys, tvora, takas ir kt.). Rašydama apie miesto aplinką ir jos pagrindą - šaligatvius, autorė Jane Jacobs pabrėžė aplinką sudarančių objektų glaudų ryšį bei suformulavo tikslą, kuriam tarnauja aplinka: „Pats savaime miesto šaligatvis yra niekas. Abstrakcija. Jis įgauna prasmę tik sąveikaudamas su statiniais ir viskuo kas yra aplink jį bei kitais arčiausiai esančiais šaligatviais. <...> Šaligatviai, viskas kas yra palei juos ir visi kas jais naudojasi – tai didžiuosiuose miestuose vykstančios dramatiškos kovos tarp civilizacijos ir barbarizmo aktyvūs dalyviai. Palaikyti saugumą – tai fundamentali miesto gatvių ir šaligatvių užduotis.“⁵⁹ Taigi NPPAD teoretikams ir praktikams aplinka įdomi ne estetiniu grožiu, bet visų pirma - savo gebėjimu tarnauti nusikaltimų atgrasymui ir saugumo jausmo stiprinimui.

Kad aplinkos objektų visuma galėtų tarnauti nusikalstamumo prevencijai, yra būtina teisingai ją suprojektuoti, laikantis tam tikro veiksmų eiliškumo. Autorius Randall Atlas projektavimą NPPAD prasme pavadino saugumo gynybos planavimo procesu, kurį jis skirsto į tris pagrindinius lygius: pirmuoju jis nurodo vietos analizę, kurios metu vertinami topografija, augmenija, gretimo žemės sklypo paskirtis, aplinkinių rajonų nusikalstamumo rodikliai (nusikaltimų rūšys, dažnumas), policijos patruliavimo modeliai, matomumo linijos, slepiančios (maskuojančios) vietos, komunalinių

⁵⁴ Paul Michael Cozens, Greg Saville ir David Hillier, „Crime prevention through environmental design (CPTED): A review and modern bibliography“, *Property Management* 23, 5 (2005): 329.

⁵⁵ Paul Ekblom, „Special issue: New thinking on crime prevention through environmental design (CPTED) Introduction“, *European Journal on Criminal Policy and Research* 17 (2011): 1, https://www.researchgate.net/publication/296607048_Special_Issue_New_Thinking_on_Crime_Prevention_Through_Environmental_Design_CPTED_Introduction

⁵⁶ Bunga Sakina, „A study on crime prevention through environmental design concept application in a private house in Yogyakarta, Indonesia“, *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*, 426 (2020): 2, <https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1755-1315/426/1/012093>

⁵⁷ Crowe, *supra note*, 41: 46.

⁵⁸ *Ibid*, 34-35.

⁵⁹ Jacobs, *supra note*, 32: 43.

paslaugų lokacija, esamas bei projektuojamas apšvietimas; antruoju gynybos saugumo lygiu nurodomas pastato išorės planavimas, apimantis pastato karkaso, stogo, angų (durų, langų), avarinių išėjimų, stoglangių, ir kt. projektavimą, siekiant apsaugoti nuo forsuito įsibrovimo - šiuo atveju saugoma erdvė suprantama kaip keturios pusės, plius viršus ir apačia; trečiajame saugumo gynybos lygyje planuojama vidinės erdvės apsauga ir specifinis vidaus taškų saugumas - šiame etape didelę svarbą turi interjeras bei tinkamas zonavimas, t.y. zonų skirstymas į ribojamas, neribojamas bei kontroliuojamas.⁶⁰

Kalbant apie erdvės sąvoką, negalima nepaminėti amerikiečių architekto Oscaro Newmano „Ginamos erdvės teorijos“,⁶¹ aprašytos jo 1972 m. išleistoje knygoje „Ginama erdvė“ (angl. „*Defensible space*“), kurioje autorius pateikė erdvių klasifikaciją, sėkmingai naudojamą šiuolaikinėje NPPAD koncepcijoje. Pagal šią teoriją, erdvė yra padalinta į keturis teritorinius lygius:⁶²

1) viešoji erdvė, suprantama kaip viešosios nuosavybės vietos, kuriose valdymas pavestas valdžios institucijoms, teisėsaugai, vietos savivaldai ir kt.;

2) pusiau viešoji erdvė, kurioje vieta išlieka vieša, tačiau valdymas formaliai ar neformaliai perduodamas bendruomenei, įmonėms ar gyventojams (šaligatvio kavinės, viešos automobilių stovėjimo aikštelės, verslo vystymo rajonai, prekybos ir mažmeninės prekybos vietos ir kt.). Prieiga prie tokios erdvės paprastai yra atvira, tačiau erdvės naudojimui taikomos taisyklės ir normos.

3) pusiau privati erdvė – tai erdvė, kurios valdymas yra pagrindinė (tačiau ne išimtinė) turto savininko ar valdytojo atsakomybė (šaligatviai, bendro naudojimo vietos aplink gyvenamąsias teritorijas, viešų pastatų vestibuliai ir kt.). Esant pagrįstai nusikaltimų baimei ir saugodamas savo turta, savininkas (valdytojas) gali kreiptis policijos pagalbos.

4) privati erdvė – tai išimtinai privatiems asmenims priklausanti arba jų valdoma erdvė (būstai, parduotuvės ir kt.), kur savininkai paprastai yra patys atsakingi už nusikalstamumo prevencijos metodus ir priemones.

Visos šios erdvės atskirtos barjeriais - tikrais arba simboliniais, naudojamais atskiriant judėjimą tarp viešosios ir privačios erdvės.^{63 64} Tikraisiais barjeriais laikytinos spynos, tvoros, signalizacijos ir pan. Simboliniai barjerai fiziškai neriboja patekimo į erdvę, tačiau tarnauja kaip erdvės personalizavimas, nurodantis teritoriškumą ir pranešantis, kad šia erdve yra rūpinamasi.

⁶⁰ Atlas, *supra note*, 37: 35-36.

⁶¹ Robert L. O'Block, Joseph F. Donnermeyer ir Stephen E. Doeren, *Security and crime prevention. Second edition* (Oxford: Butterworth-Heinemann, 1991), 348-349.

⁶² Atlas, *op. cit.*, 65-66.

⁶³ Robert A. Gardner, „Crime Prevention Through Environmental Design“, *Security Management* (1981): <http://www.crimewise.com/library/cpted.html>

⁶⁴ Danielle M. Reynald ir Henk Elffers, „The future of Newman's Defensible Space theory: Linking Defensible Space and the Routine Activities of place“, *European Journal of Criminology*, 6 (2009): 28.

Simboliniai barjerai apima apželdinimą aplink namus, ženklus, kilimėlius prie durų ir pan.⁶⁵ Šio darbo autorius nuomone, tiek simboliniai, tiek tikri barjerai, potencialiems nusikaltėliams sudaro dar vieną ir pagrindinį - psichologinį barjerą, kurio veikiamas asmuo galutinai nusprendžia, ar jis atsisakys savo nusikalstamų ketinimų.

Vertėtų pabrėžti, kad ginamos erdvės strategija gali duoti atvirkštinį efektą, t.y. gali būti panaudota kuriant nusikalstamą erdvę. Kaip pažymėjo autorius Randall Atlas: „Nusikaltėliai naudoja prieigos kontrolės, stebėjimo ir teritorines strategijas, siekdami trukdyti teisėsaugai ir užtikrinti nelegalaus verslo saugumą.“⁶⁶ Ginamos erdvės teorijoje preziumuojama, kad jos vartotojai, yra padorūs, įstatymui paklusnūs asmenys, kurių dėka ginama erdvė funkcionuoja ir apsaugo juos nuo nusikaltėlių, bet realybėje nusikaltėliai taip pat gali sėkmingai naudoti ginamos erdvės teoriją tikslu sukurti sau nusikalstamą erdvę, kurioje jie jausis saugiau ir komfortiškiau.

Antrasis NPPAD sampratos elementas – žmonės, kurie aplinką naudos arba jau naudoja (naudotojai). Be jų aplinka neveikia. Aplinkos naudotojai skirstomi į keletą kategorijų. Klasikinį požiūrį išreiškusi Jane Jacobs minėjo vietinius gyventojus ir svetimus, pastaruosius vadindama nepažįstamaisiais.⁶⁷ Autorius Timothy D. Crowe skirsto naudotojus į įprastus (normalius) – tam tikroje vietoje pageidaujamus asmenis, neįprastus (nenormalius) - nepageidaujamus asmenis; stebėtojus – asmenis, privalančius būti tam tikroje erdvėje vykdant jiems priskirtas funkcijas.⁶⁸ Pirmajai kategorijai galima būtų priskirti vietinius gyventojus (savininkus, nuomotojus, valdytojus ir pan.), kurie, anot Jane Jacobs, patys aktyviai gina įstatymus ir tvarką bei sukuria labai efektyvią gatvių ir šaligatvių stebėjimo sistemą,⁶⁹ taip pat nuolatinius ir atsitiktinius lankytojus (pvz., pirkėjai, kavinių, ofisų, paslaugų sferos lankytojai ir kt.). Antrai kategorijai priskirtini asmenys, kurių elgesys bei ketinimai neatitinka nustatytų elgesio taisyklių, bendrąja prasme – tai realūs ir potencialūs pažeidėjai. Trečia kategorija – tai asmenys, su erdve susiję profesionalia veikla (aptarnaujantis personalas, ofisų darbuotojai, administratoriai, policija, apsaugos darbuotojai ir kt.).

Pabrėždama žmonių kaip erdvės naudotojų svarbą, Jane Jacobs rašė: „Šaligatviuose nuolat turi būti jais besinaudojančių žmonių. Tai svarbu tiek dėl to, kad šių žmonių sąskaita padidėja naudingų akių kiekis, tiek dėl to, kad pakankamas žmonių kiekis statiniuose palei gatvę turėtų stimulą žiūrėti į gatvę“,⁷⁰ ir „jeigu gatvė gerai pritaikyta tikslui turėti reikalų su nepažįstamaisiais, jeigu privati ir viešoji zonos joje yra efektyviai atskirtos ir užtikrina veiklos ir stebėjimo bazinį lygį, tai kuo daugiau nepažįstamųjų, tuo linksmiau.“⁷¹

⁶⁵ Atlas, *supra note*, 37: 128.

⁶⁶ *Ibid*

⁶⁷ Jacobs, *supra note*, 32: 43, 48, 49.

⁶⁸ Crowe, *supra note*, 41: 51.

⁶⁹ Jacobs, *op. cit.*, 50.

⁷⁰ *Ibid*, 49

⁷¹ *Ibid*, 54

Trečiasis, darbo autoriaus išskirtas, NPPAD sąvokos elementas - nustatytų taisyklių neatitinkantis (nusikalstamas) elgesys, į kurį nukreiptas pirmųjų dviejų elementų (erdvės ir jos teisėtų naudotojų) junginys. Ką tai reiškia? Priklausomai nuo aplinkybių, elgesio ir ketinimų pobūdžio, toje pačioje erdvėje esantys naudotojai gali jaustis skirtingai: normalus naudotojas jausis saugiai, suvokdamas, jog bet koks nustatytos tvarkos pažeidimas bus sustabdytas ir pašalintas, o potencialus pažeidėjas jausis nesaugiai, suvokdamas, kad jo neteisėti veiksmai bus pastebėti, o jis neišvengiamai bus sulaikytas ir nubaustas. Ir tai priverčia pažeidėją atsisakyti nusikaltimo. Taip pasireiškia aplinkos poveikis naudotojo elgesiui. Ši situacija kartu liudija ir apie sąžiningų ir rūpestingų naudotojų (savininkų, valdytojų, administratorių ir kt.) pastangas sukurti nusikalsti neleidžiančią aplinką. Iš to darytinos išvados: 1) normalių naudotojų pastangomis tinkamai sukurta ar paveikta aplinka tampa poveikio priemone nenormalių naudotojų atžvilgiu; 2) nedarant poveikio fizinei aplinkai, ji savaime negali atgrasyti nuo nusikaltimo.

Lietuviškuose šaltiniuose nusikalstamumo prevencija per aplinkos dizainą apibrėžiama kaip „tarpžinybinis nusikalstamumo užkardymo gyvenamojoje aplinkoje metodas, vykdomas pasitelkiant aplinkos dizaino ir miestų planavimo priemones“,^{72 73} kaip „metodas, pagrįstas teorija, kad tinkamai sutvarkyta aplinka gali sumažinti nusikalstamumą“,⁷⁴ ir kaip „nusikalstamumo bei šiurkštaus arba asocialaus elgesio ir nusikaltimų baimės arba nesaugumo jausmo prevencijos būdas (ir (arba) materialinės bei nematerialinės žalos sumažinimo būdas), taikant daugiastrukūrinį procesą, kurio metu vykdomas konkrečios fizinės aplinkos ar vietos (miesto, miestelio, kaimo, rajono ar kvartalo) planavimas, projektavimas ir priežiūra, įskaitant socialinę aplinką su visais toje aplinkoje ar vietoje esančiais žmonėmis“.⁷⁵ Visgi, darbo autoriaus nuomone, lietuviškuose šaltiniuose nurodyti apibrėžimai yra per siauri,^{76 77 78} arba per ilgi ir painūs.⁷⁹ Timothy D. Crowe pateiktas NPPAD apibrėžimas („tinkamas aplinkos projektavimas ir efektyvus naudojimas, galintis įtakoti baimės ir

⁷² „Nusikaltimų prevencija per aplinkos dizainą (CPTED)“, Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerija, žiūrėta 2020 m. spalio 14 d.,

https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/LT_versija/Viesasis_saugumas/Metodikos/CPTEDAprasymas.pdf

⁷³ „Esamų miesto kvartalų plėtros projektavimo, planavimo ir nusikalstamumo prevencijos būdai bei supažindinimas su naujais, siekiant pagerinti gyvenamosios vietos saugumą (CPTED) (Projektas Nr. 2012/ISEC/AG/4000004321)“, Europos Sąjungos prevencijos ir kovos su nusikalstamumu projektas, žiūrėta 2020 m. spalio 14 d.,

https://planeerimine.ee/static/sites/2/cpted_c_lt.pdf

⁷⁴ Kristina Buidovaitė „Nusikalsti neleidžianti aplinka“, *Statyba ir Architektūra*, 2018 m. birželio 18 d.,

<https://sa.lt/nusikalstamuma-mazinanti-aplinka-2/>

⁷⁵ Andres Levald ir kt., *CPTED vadovas policijos pareigūnams* (2016), 6,

https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/cpted_lt_0.pdf

⁷⁶ Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerija, *op. cit.*

⁷⁷ Europos Sąjungos prevencijos ir kovos su nusikalstamumu projektas, *op. cit.*

⁷⁸ Buidovaitė, *op. cit.*

⁷⁹ Levald ir kt., *op. cit.*

nusikaltimų dažnumo sumažinimą ir gyvenimo kokybės pagerinimą“)⁸⁰ yra taiklesnis ir prieinamesnis suvokimui.

1.3. NPPAD principai ir strategijos

1.3.1. NPPAD principai

Kaip kiekviena teorija, NPPAD turi savo pamatus – principus. Žodis „principas“ lietuvių kalbos žodyne aiškinamas kaip „pagrindinė kurios nors teorijos, mokslinės sistemos, požiūrio, koncepcijos idėja; pagrindinis pradinis teiginys, devizas.“⁸¹ Pradinės NPPAD principų gairės, įtakojusios teorijos, kurią mes žinome kaip NPPAD (CPTED), atsiradimą, buvo paskelbtos amerikiečių žurnalistės Jane Jacobs knygoje „Didžiųjų Amerikos miestų mirtis ir gyvenimas“ (1961). Šias gaires drąsiai galima pavadinti principais.

J. Jacobs nuomone, saugi ir sėkminga erdvė (gatvė, rajonas) turi atitikti tris pagrindinius reikalavimus: pirma, būtina aiškiai atskirti viešąsias ir privačias erdves. Antra, būtina turėti į gatvę nukreiptas akis, kurios turi priklausyti tiems, kuriuos galima pavadinti natūraliais gatvės savininkais. Ir trečia, šaligatviuose nuolat turi būti jais besinaudojančių žmonių.⁸² Šiose trumpose išvadose deklaruotos trys principinės idėjos, kurias perėmė NPPAD: 1) viešųjų ir privačių erdvių atskyrimas; 2) natūralus stebėjimas; 3) erdvės naudojimo įvairovė.

Visi trys principai yra vienodai svarbūs nusikalstamumo prevencijai, glaudžiai susiję tarpusavyje ir vienas be kito negali egzistuoti. J. Jacobs taip aprašo jų ryšį: „Žvelgiant paviršutiniškai, mūsų tikslai labai paprasti: iš vienos pusės - pasistengti fiziškai atskirti tas gatvių dalis, kuriose vieša erdvė yra neginčijamai vieša, ir iš kitos pusės – privačias arba visiškai nelankomas vietas, kad stebėjimo reikalaujančios zonos turėtų aiškias ir apčiuopiamas ribas; ir pasiekti, kad šios viešos erdvės pagal galimybes būtų nuolat stebimos <...> Svarbiausia tokio stebėjimo galimybes suteikianti sąlyga – parduotuvių ir kitų viešų vietų gausa palei šaligatvius“.⁸³

Knygoje daug dėmesio skirta ir socialinių-kultūrinių kontaktų ir bendruomeniškumo jausmo vystymo principams, kurie iš pradžių nesulaukė didelio palaikymo. Tik XX amžiaus devinto dešimtmečio viduryje, NPPAD tyrinėtojai „prisiminė“ ir išvystė antros kartos NPPAD koncepciją.⁸⁴

Lietuviškuose šaltiniuose NPPAD principais nurodomi: stebėjimas, prieigos (įėjimo) kontrolė, teritorijų tvirtinimas (teritoriškumas), priežiūra (įvaizdis ir (arba) priežiūra), veiklos programos pagrindimas (konstruktyvaus panaudojimo skatinimas), tikslų apsunkinimas.^{85 86} Šios

⁸⁰ Crowe, *supra note*, 41: 46.

⁸¹ „Terminai“, Lietuvių Žodynas, žiūrėta 2020 m. spalio 27 d., <https://www.lietuviuzodynas.lt/terminai/Principas>

⁸² Jacobs, *supra note*, 32: 48-49.

⁸³ *Ibid*, 50.

⁸⁴ Saville ir Cleveland, *supra note*: 42.

⁸⁵ Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerija, *supra note*, 72.

⁸⁶ Levald ir kt., *supra note*, 75: 3-8.

sąvokos skirtinguose užsienio šaltiniuose nagrinėjamos ir kaip NPPAD strategijos^{87 88 89 90 91}, ir kaip NPPAD principai,^{92 93 94 95} kartais viename šaltinyje įvardinant tuos pačius dalykus ir kaip principus, ir kaip strategijas.⁹⁶ Be abejo, tai įneša tam tikros painiavos, tačiau, išanalizavus įvairią literatūrą šia tema, darbo autorius priėjo nuomonės, kad tiek „strategijos“, tiek „principo“ terminai yra vienodai teisingi. Šiame darbe autorius naudos „strategijos“ terminą.

Taigi NPPAD strategijos parodo, kokiais būdais (priemonėmis) gali būti pasiektas pagrindinis NPPAD tikslas – nusikalstamumo mažinimas ir prevencija.

1.3.2. Pirmos kartos NPPAD ir jos strategijos

NPPAD tyrinėtojas Timothy D. Crowe įvardija tris pagrindines NPPAD strategijas: natūralios prieigos kontrolės, natūralaus stebėjimo bei teritorijos sutvirtinimo (teritoriškumo),⁹⁷ pavadindamas jas vieną kitą papildančiomis ir iš dalies sutampančiomis: „Svarbu suvokti, kad šios strategijų kategorijos turi tendencijų sutapti praktikoje. Ko gero, naudingiausia galvoti apie teritorinį sustiprinimą kaip bendro pobūdžio koncepciją, apimančią visus natūralaus stebėjimo principus, kurie savo ruožtu apima visus prieigos kontrolės principus. Netikslinga galvoti apie teritorinį sustiprinimą, natūralų stebėjimą ir prieigos kontrolę kaip apie nepriklausomas strategijas.“⁹⁸

T.D. Crowe klasifikavimas akcentuoja dėmesį į prieigos kontrolės ir stebėjimo strategijų natūralius aspektus, aiškinant, kad erdvė turėtų pateikti natūralią indikaciją, parodančią žmonėms, į kurias erdves jie įleidžiami arba neįleidžiami, kad geras apšvietimas nepakeis strategiškai išdėstyto lango arba darbo vietos. Autorius tokį klasifikavimą laiko naujovišku, nurodydamas, kad „tradiciniu požiūriu, prieigos kontrolė ir stebėjimas, kaip dizaino koncepcijos, akcentuoja dėmesį į mechanines ir organizuotas nusikalstamumo prevencijos technologijas, sumenkindamos fizinės aplinkos naudojimo ir motyvacijos reikšmę. Naujesnis požiūris į fizinės aplinkos dizainą akcentuoja

⁸⁷ R. E. Moffatt, „Crime prevention through environmental design - A management perspective“, *Canadian Journal of Criminology*, 25, 1 (1983): 22.

⁸⁸ Crowe, *supra note*, 41: 36.

⁸⁹ Paul Cozens, „Crime prevention through environmental design in Western Australia: Planning for sustainable urban futures“, *International Journal of Sustainable Development and Planning*, 3 (2008): 281.

⁹⁰ Atlas, *supra note*, 37: 33-34.

⁹¹ Prince William County Police Department, *CPTED strategies*, 3, <https://www.pwcgov.org/government/dept/police/documents/002035.pdf>

⁹² National Crime Prevention Council, *Crime prevention through environmental design guidebook* (2003), 3, https://rems.ed.gov/docs/Mobile_docs/CPTED-Guidebook.pdf

⁹³ Ekblom, *supra note*, 55: 1-2.

⁹⁴ „Community Safety: Crime prevention through environmental design“, Penrith City Council, žiūrėta 2020 m. sausio 30 d., 2-4, https://www.penrithcity.nsw.gov.au/images/documents/services/health-safety/Crime_Prevention_Through_Environmental_Design_Control_Plan.pdf

⁹⁵ Queensland Government, *Crime prevention through environmental design: Guidelines for Queensland* (Queensland Government, 2007), 4, <https://www.police.qld.gov.au/sites/default/files/2018-08/CPTEDPartA.pdf>

⁹⁶ Sakina, *supra note*, 56: 1-2.

⁹⁷ Crowe, *op. cit.*, 36.

⁹⁸ *Ibid*, 38.

dėmesį į natūralias nusikaltimų prevencijos technologijas, leidžiančias panaudoti natūralias aplinkos galimybes nusikaltimų prevencijai.“⁹⁹

Remdamasis T.D. Crowe, tyrinėtojas Randall Atlas taip pat mini tris NPPAD strategijas: 1) priegos kontrolės; 2) stebėjimo; 3) teritorijos tvirtinimo.¹⁰⁰

Priegos kontrolės strategijos tikslas – užkirsti pažeidėjui kelią nusikaltimo tikslo pasiekimui ir sukurti pažeidėjui rizikos suvokimą, kad jis bus aptiktas, pagautas, nubaustas. Žodis „priega“ leidžia suprasti, kad strategija skirta vietoms, per kurias patenkama į erdves: įėjimai, išėjimai, karnizai, stoglangiai, balkonai, langai, tuneliai, liftai, identifikavimo įranga, vidiniai priegos taškai ir kita. Stebėjimo strategija nukreipta į pažeidėjų stebėjimą. Čia didelė reikšmė suteikiama erdvės apšvietimui. Teritorijos tvirtinimo strategija akcentuoja dėmesį į nuosavybės ir jos gynimo stiprinimą, ugdo aplinkos naudotojų teritorinės įtakos jausmą, leidžia potencialiems pažeidėjams suvokti tą teritorinę įtaką, t.y. aiškiai suprasti, kad tam tikroje erdvėje neteisėtas elgesys netoleruojamas ir į jį būtinai reaguojama. Svarbu, kad pažeidėjas suvoktų šios erdvės teritorines bei sisteminės ribas.¹⁰¹

Pagal R. Atlas kiekviena iš NPPAD strategijų gali būti įgyvendinta, taikant tris pagrindinius klasifikuotus metodus: organizuotus metodus, apimančius darbo jėgos panaudojimą (policija, apsaugos darbuotojai, registраторiai ir kt.); mechaninius metodus, apimančius fizinį saugumą (barjerų, technologinių produktų, vartų, tvorų, signalizacijos, vaizdo stebėjimo kamerų naudojimas), bei natūralius metodus, apimančius teritorijos planavimą, architektūrinį dizainą, apželdinimą, žmonių srautus, ženklus ir kt.¹⁰² Timothy D. Crowe taip pat mini šį klasifikavimą, nurodydamas, kad NPPAD planuotojas, prieš naudodamas brangesnes strategijas, bando maksimaliai išnaudoti natūralias, kuriomis laiko darbo vietų išdėstymą, langų lokaciją, erdvinį apibrėžimą.¹⁰³

Trijų pagrindinių NPPAD strategijų apžvalga parodo jų plačias galimybes. T.D. Crowe rašė, kad „šiuolaikinėje praktikoje yra šimtai NPPAD strategijų pavyzdžių. Kiekvienas pavyzdys yra trijų NPPAD strategijų mišinys, tinkantis pritaikyti ir situacijai, ir aplinkai, ir konkrečiai saugumo ar nusikalstamumo problemai. <...> Pagrindinis akcentas skiriamas natūralumui – įprastus dalykus, kuriuos privalote daryti, darykite šiek tiek geriau.“¹⁰⁴

⁹⁹ Crowe, *supra note*, 41: 37.

¹⁰⁰ Atlas, *supra note*, 37: 32.

¹⁰¹ *Ibid*, 32-34.

¹⁰² *Ibid*, 33.

¹⁰³ Crowe, *op. cit.*, 50-51.

¹⁰⁴ *Ibid*, 40.

Įvairiuose literatūros šaltiniuose, prie trijų išvardintų strategijų, neretai kartu įvardijamos ir kitos strategijos (principai), kurie gali nežymiai skirtis kiekiu ir pavadinimais.^{105 106 107} Šio darbo autoriaus nuomone, tris aukščiau išvardintas ir nagrinėtas strategijas tikslinga būtų priskirti prie pagrindinių NPPAD strategijų, kurias aprašė T.D. Crowe,¹¹⁰ o kitas – prie papildomų – išplečiančių NPPAD suvokimą, kaip tai padarė R. Atlas.¹¹¹ Panašus skirstymas pateikiamas ir Wikipedia puslapyje, pateikiant tris pastatytos aplinkos strategijas kaip pagrindines, o kitas nurodant kaip „kitus NPPAD (CPTED) elementus“, motyvuojant tuo, kad tai nėra fiziniai dizaino elementai pastatytoje aplinkoje,¹¹² kitur tai pavadinta „papildomomis idėjomis“.¹¹³ Šiame darbe autorius remiasi R. Atlas NPPAD strategijų sistemizavimu, nurodant tris pagrindines NPPAD strategijas ir aprašant po jų einančias strategijas kaip papildomas, išplečiančias NPPAD.

Taigi, šalia aukščiau nagrinėtų trijų pagrindinių NPPAD strategijų, įvairiuose šaltiniuose gali būti paminėta ketvirta – priežiūros (arba įvaizdžio priežiūros) strategija, kuri yra nukreipta į aplinkos tinkamos būklės palaikymą.^{114 115 116} Jos pagrindas – plačiai žinoma amerikiečių mokslininkų politologo James Q. Wilson ir sociologo George L. Kelling sukurta „Išdaužtų langų“ teorija, pasirodžiusi 1982 m.,¹¹⁷ pagal kurią neprižiūrima erdvė (apleisti statiniai, gatvės) duoda ženklą, jog ji nekontroliuojama bei kad rizika būti pagautam ir nubaustam yra minimali. Tokia erdvė greitai tampa asocialių ir nusikalstamų asmenų dėmesio objektu, o jų elgesio „dėka“ - niokojimo ir vandalizmo objektu. Anksčiau Lietuvoje dažnai tekdavo matyti kiemuose paliktus nevažiuojančius automobilius, kurie laikui bėgant atrodydavo vis baisiau: iš pradžių nuleistomis padangomis, vėliau – nuimtais ratais, išdaužtais langais, išimtomis durelėmis bei sėdynėmis. Neretai tokius automobilius padegdavo. Tai yra ryškiausias elgesio su neprižiūrimu turtu pavyzdys, nes automobilis taip pat yra aplinkos elementas. Todėl priežiūros strategija skelbia nepakantumą neprižiūrimai erdvei. Priežiūros strategija įgyvendinama per technines apžiūras, administravimą ir kt.

¹⁰⁵ Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerija, *supra note*, 72.

¹⁰⁶ Europos Sąjungos prevencijos ir kovos su nusikalstamumu projektas, *supra note*, 73: 5-8.

¹⁰⁷ Crime Prevention Through Environmental Design Committee, *Crime prevention through environmental design: General guidelines for designing safer communities* (Virginia, 2000), 7-8, <https://www.humanics-es.com/cpted.pdf>

¹⁰⁸ CPTED Design Guidelines, žiūrėta 2020 m. spalio 30 d., http://cptedsecurity.com/cpted_design_guidelines.htm

¹⁰⁹ CPTED South Africa, žiūrėta 2020 m. spalio 30 d., 7-12, http://www.cpted.co.za/cpted_summary.pdf

¹¹⁰ Crowe, *supra note*, 41.: 36-38.

¹¹¹ Atlas, *supra note*, 37: 68-80.

¹¹² „Crime prevention through environmental design“, Wikipedia, žiūrėta 2020 m. spalio 31 d.,

https://en.wikipedia.org/wiki/Crime_prevention_through_environmental_design

¹¹³ „Crime prevention through environmental design“, Calgary Police Service,

<https://www.calgary.ca/content/dam/www/cps/documents/cpted-brochure.pdf>

¹¹⁴ Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerija, *op. cit.*

¹¹⁵ Crime Prevention Through Environmental Design Committee, *op. cit.*, 7-8.

¹¹⁶ Jean-Thomas Henderson, „The four pillars of crime prevention through environmental design (CPTED)“, Ehotelier: Insights, žiūrėta 2020 m. spalio 31 d., <https://insights.ehotelier.com/insights/2018/05/24/four-pillars-crime-prevention-environmental-design-cpted/>

¹¹⁷ George L. Kelling ir James Q. Wilson, "Broken Windows: The police and neighborhood safety", The Atlantic, žiūrėta 2020 m. spalio 31 d., <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/1982/03/broken-windows/304465/>

Kai kuriais atvejais priežiūros strategijos yra vienijamos su valdymu.^{118 119} Randall Atlas, pabrėždamas, kad valdymas ir priežiūra veikia kartu, nurodė, jog „turtas gali būti pelnęs apdovanojimą už dizainą, tačiau jeigu jame nėra nieko, kas užtikrintų nuosavybės priežiūrą, sąskaitų apmokėjimą, gyventojų tikrinimą, neteisėtai stovinčių automobilių nutempimą, blogų nuomininkų iškeldinimą, apšvietimo įjungimą, tai tokio turto būklė gali suprastėti per entropiją, turto sunykimą ir tapti nusikalstamo elgesio traukos vieta.“¹²⁰

Dar viena NPPAD strategija (principas) - tai teisėtos veiklos palaikymo strategija, kuri yra nukreipta į tinkamą erdvių naudojimą.^{121 122} Jos šalininkai yra įsitikinę, kad erdvės užpildymas teisėtais naudotojais privers potencialius pažeidėjus šią erdvę palikti, ir atvirkščiai – didelis deviantiniu (visuomenės teisinių ir dorovinių normų neatitinkančiu) elgesiu pasižyminčių asmenų buvimas erdvėje atbaido teisėtus naudotojus.¹²³ Teisėti naudotojai gali būti pritraukiami įvairiais būdais, vienas kurių - akcentų panaudojimas atvirose erdvėse. Pavyzdžiui, Vilniaus Bernardinų sode (Sereikiškių parke) esantys fontanai su suolais aplink juos, vaikų karuselių ir žaidimų aikštelių zona, pėsčiųjų takai ir palei juos įrengti stalo žaidimų vietos bei suoliukai pritraukia daugybę įvairiausių publikos, kurios tikslas – pailsėti ir gauti teigiamas emocijas. Ši publika užpildo visą parką ir tampa erdvės „akimis“, todėl tvarkos pažeidėjai iš karto pajustų, kad jie čia nepageidaujami ir netoleruojami. Teisėtų naudotojų pritraukimą sustiprina lokalinė veikla (lauko kavinės, lauko prekyba, gatvės turgus ir kt.). Svarbi sąlyga – kad ši veikla būtų tinkamai suplanuota ir tinkamai naudojama, nes priešingu atveju tai gali generuoti nusikalstamumo galimybes.

1.3.3. Trijų-D metodas

Kaip teigė Timothy D. Crowe: „sėkmingam NPPAD (CPTED) naudojimui svarbu, kad jis būtų suprantamas ir praktiškas eiliniams erdvių naudotojams“.¹²⁴ Tam T.D. Crowe sukūrė Trijų-D metodą, kuris ypatingas tuo, kad skirtas ne tik specialistams, bet ir paprastiems žmonėms. Metodas padeda specialaus išsilavinimo neturintiems gyventojams įvertinti erdvės projektavimo ir naudojimo tinkamumą. Tai padaroma užduodant erdvės naudotojams klausimus, padedančius ne tik įvertinti erdvę, bet ir išsiaiškinti prieštaravimus tarp tikslo ir apibrėžimo, fizinio dizaino ir elgesio kontrolės

¹¹⁸ Atlas, *supra note*, 37: 74-77.

¹¹⁹ Mildura Rural City Council, „Crime prevention through environmental design policy. Policy - CP036“, 2-3, <http://www.mildura.vic.gov.au/files/assets/public/document-resources/about-council/council-policies/crime-prevention-through-environmental-design-policy.pdf>

¹²⁰ Atlas, *op. cit.*, 77.

¹²¹ *Ibid*, 77-79.

¹²² „CPTED (Crime prevention through environmental design)“, Apache Junction, žiūrėta 2020 m. spalio 30 d., <http://az-apachejunction3.civicplus.com/838/CPTED>

¹²³ Atlas, *op. cit.*, 77.

¹²⁴ Crowe, *supra note*, 41: 39.

ir kt. Nors šių klausimų gali būti daugybė, jie yra paprasti ir suprantami. Vertinimo rezultatų pagrindu teikiamos rekomendacijos.

Trijų-D metodas grindžiamas trimis žmogaus erdvę apibūdinančiais kriterijais:

1) erdvės paskyrimas (angl. *designation*), reikalaujantis atsakymų į klausimus, kokia yra erdvės paskirtis, koku pradiniu tikslu buvo numatytas erdvės naudojimas, ar erdvė palaiko dabartinį/numatytą naudojimą, ar yra prieštaravimų ir kt.;

2) erdvės definicija (angl. *definition*) - erdvės socialinis, teisinis, kultūrinis ir fizinis apibrėžimas, nusakantis pageidaujamą ir priimtina elgesį. Erdvės apibrėžimo vertinimo procese gali būti užduodami klausimai, kaip apibrėžiama erdvė, ar yra aiškus erdvės priklausomumas, kur yra erdvės ribos, ar aiškiai išdėstytos ir įtvirtintos teisinės/administracinės taisyklės, ar jos yra veiksmingai įgyvendinamos, ar yra erdvės ribas apibrėžiančių ženklų, ar yra prieštaravimų/painiavos tarp suprojektuoto tikslo ir erdvės apibrėžimo bei kt.;

3) erdvės dizainas (angl. *design*) kaip galimybė palaikyti ir kontroliuoti pageidaujamą elgesį. Dizaino įvertinimo procese gali būti užduodami klausimai, ar fizinis dizainas tinkamai palaiko numatytą funkciją, pageidaujamą ir priimtina elgesį, ar fizinis dizainas prieštarauja ar trukdo produktyviam erdvės naudojimui ar tinkamam numatytos žmogaus veiklos vykdymui, ar yra neaiškumų ar prieštaravimų, kuriais fizinio dizaino pagalba siekiama kontroliuoti ar modifikuoti elgesį.^{125 126}

Trijų-D metodas yra svarbus tuo, kad leidžia gyventojams prisiimti dalį atsakomybės už priimamus sprendimus dėl jų erdvių projektavimo ir naudojimo tinkamumo. Specialistai (projektuotojai, saugumo specialistai ir kt.) savaime už tai atsakingi, tačiau gyventojų įtraukimas į erdvės vertinimo procesą suteikia atsakomybei solidarumo atspalvį.

NPPAD tyrinėtojas Randall Atlas išplėtė Trijų-D metodo teoriją, ir, be T. Crowe aprašytų paskyrimo, definicijos ir dizaino kriterijų, papildomai nurodė šiuos Trijų-D metodo elementus:¹²⁷

4) atgrasymas (angl. *deterrence*). Vertinimo metu užduodami klausimai apie tai, ar apsaugos personalo buvimas atgraso nuo neteisėtos veiklos ir skatina numatytą elgesį, ar fizinis dizainas ir išdėstymas užtikrina gerą stebėjimą ir kontroliuoja patekimą į nuosavybę ir iš jos, ar numatytas elgesys atgraso ar sulaukia nuo nelegalių ar neteisėtų veiklų;

5) aptikimas (angl. *detect*). Vertinimo metu užduodami klausimai apie tai, ar yra galimybė kontroliuoti įėjimą į nuosavybę ar pastatą, ar yra apibrėžta įsibrovimo teisėtumo/neteisėtumo sąvoka, ar įsibrovimas aptiktas fizinio dizaino, mechaninių technologijų ar

¹²⁵ Crowe, *supra note*, 41: 39-40.

¹²⁶ National Crime Prevention Council, *supra note*, 92: 6-7.

¹²⁷ Atlas, *supra note*, 37: 80-82.

veikiančios darbo jėgos pagalba, ar atsakingam už reagavimą asmeniui (agentūrai) pranešama apie įsibrovimą;

6) *delsimas* (angl. *delay*). Vertinimo metu užduodami klausimai apie tai, ar yra pasyvių bei aktyvių barjerų, ar yra apsauginių ar paskirtų atsakingų asmenų, kiek laiko užtrunka pastebėjimas ir sureagavimas;

7) *reagavimas* (angl. *response*). Vertinimo metu užduodami klausimai apie tai, koks yra atsakingo saugotojo vaidmuo ir kokie yra jo pareigų nurodymai, kokia įranga reikalinga pilnaverčio reagavimo palaikymui, kokios taktikos yra naudojamos greitam ir aiškiam reagavimui, ar rengiami reagavimo į atitinkamas grėsmes mokymai, jei taip – kokie;

8) *pranešimas* (angl. *report*). Vertinimo metu užduodami klausimai apie tai, koks yra komunikacijos ryšių tinklas - fiksuojantis įsibrovimus ar kviečiantis tolesnės pagalbos, kaip reglamentuota pranešimų apie įvykius tvarka, kaip tvarkoma ir saugoma dokumentacija, ar informacija yra pakankamai išsami ir aiški bei kt.;

9) *diskriminacija arba atskyrimas* (angl. *discriminate*). Vertinimo metu užduodami klausimai apie tai, ar personalas yra apmokytas atskirti teisėtus vartotojus nuo neteisėtų vartotojų ar grėsmių, ar įrangos jautrumas leidžia atskirti netikras grėsmes nuo realių ir kt.;

10) *neutralizavimas* (angl. *neutralize*). Vertinimo metu užduodami klausimai apie tai, ar pakankamai buvo atgrasyta grėsmė, ar sistema buvo išbandyta melagingų pavojų signalų vengimo atžvilgiu, ar nusikaltėliai/užpuolikai/grėsmės buvo kontroliuojami, ar buvo susisiepta su teisėsaugos institucijomis, o įvykio vieta vėl apsaugota ir kt.¹²⁸

Viskas, kas buvo aprašyta šiame poskyryje, yra priskiriama ir suprantama kaip pirmosios kartos NPPAD.^{129 130}

1.3.4. Antros kartos NPPAD ir jos strategijos

Kaip minėta skirsnyje apie NPPAD istoriją (žr. p. 13), nuo 1997 metų pradėta vystyti antros kartos NPPAD, itin didelę reikšmę suteikusi žmonių socialiniam suartėjimui. Tai iš esmės nebuvo nauja idėja. Galima teigti, kad tai buvo pamiršta sena idėja, kurią propagavo NPPAD pradininkė Jane Jacobs: „Be paprasto gyventojų skaičiaus, efektyvumui reikalingi ir kiti faktoriai, ir visų pirmausia gera komunikacija ir aukšta moralė.“¹³¹ Kitas NPPAD klasikas Oscar Newman teigė,

¹²⁸ Atlas, *supra note*, 37: 80-82.

¹²⁹ *Ibid*, 94.

¹³⁰ John Letch ir kt., „An exploration of 1st and 2nd generation CPTED for end of year school leavers at Rottneast Island“, *Australian Security and Intelligence Conference*, 4 (2011): 39-40, <https://ro.ecu.edu.au/asi/13/>

¹³¹ Jacobs, *supra note*, 32: 143.

kad „saugoma erdvė remiasi savitarpio pagalba ir turi galimybę suburti skirtingų rasių ir skirtingų pajamų žmones į abipusiai naudingą sąjungą.“¹³²

Atsižvelgiant į socialinę pakraipą, antros kartos NPPAD naudoja keturias naujas strategijas, anglų kalboje vadinamas keturiomis „C“:¹³³

- 1) Socialinė sanglauda (angl. *social cohesion*);
- 2) Ryšys (angl. *connectivity*);
- 3) Bendruomenės kultūra (angl. *community culture*);
- 4) Ribinis pajėgumas (angl. *threshold capacity*).

Socialinė sanglauda laikoma antros kartos NPPAD pagrindu. Ji apima emocinį ir intelektualų švietimą, ugdančius savivertę ir asmeninį pasitikėjimą dirbant grupėse, konfliktų sprendimo raštingumą (pvz., rodant gyventojams garbingus nesutarimų sprendimų būdus, nenaudojant smurto). Socialinę sanglaudą charakterizuoja daugelis rodiklių, tarp kurių galima paminėti bendruomenės narių dalyvavimą vietos renginiuose ir organizacijose, gebėjimą savarankiškai spręsti vidaus bendruomenės problemas, konfliktų teigiamo sprendimo mastą bendruomenėje (atkuriamojo teisingumo programos), draugystės tinklo vystymą bendruomenėje ir kt.¹³⁴

Bendruomenės nariai turi aiškiai suvokti atsakomybę už savo gyvenamąją erdvę (rajoną, gatvę ir kt.). Suinteresuoti ir neabejingi bendruomenės nariai tiksliai žino rajoną kamuojančias problemas, todėl jie gali jungtis į grupes tikslu planuoti prevencines priemones bei pašalinti rizikas. Vieną tokio bendradarbiavimo formų – praktiniai mokymai, seminarai, kurių metu bendruomenės nariai ne tik mokosi prevencijos principų, priimdami realius sprendimus savo rajone iškilusioms realioms problemoms spręsti, bet ir susipažįsta arčiau ir užmezga tarpusavio ryšius. Šio ryšio dėka į procesą įtraukiami žmonės, kurių autoritetas, žinios ar kitokie gebėjimai gali įtakoti teigiamus pokyčius. Toks bendruomenės subūrimo metodas vadinamas socialiniais klėjais, sudarančius pirmąjį socialinės sanglaudos komponentą.¹³⁵ Antrasis yra teigiama pagarba, atsirandanti kaip bendruomenės narių tarpusavio ryšių rezultatas.¹³⁶ Jis grindžiamas pagarbos kiekvienam bendruomenės nariui principu ir apima pastangas duoti suprasti pažeidėjams, kad geranoriškas atsisakymas vykdyti nusikalstamą veiklą bendruomenėje skatinamas ir vertinamas labai aukštai. Tai ne tik švietėjiškas, aiškinamasis darbas pažeidėjų aplinkoje (pvz., socialinių darbuotojų ir policijos organizuojami prevenciniai pokalbiai), bet ir konkretūs veiksmai (suėmimas, bausmė), griežtai parodantys bendruomenės nepakantumą tiems, kas ignoruoja teisėtas priemones.

¹³² Oscar Newman, *Creating Defensible Space* (Washington: U.S. Department of Housing and Urban Development, Office of Policy Development and Research, 1996), 9.

¹³³ Atlas, *supra note*, 37: 94.

¹³⁴ *Ibid*

¹³⁵ *Ibid*, 96.

¹³⁶ *Ibid*

Ryškiu teigiamos pagarbos pavyzdžiu galima paminėti kovą su įsisiautėjusiais narkotikų prekeiviais High Point mieste (Šiaurės Karolina, JAV), kai policijos departamento ir profesoriaus David Kennedy pastangomis buvo inicijuotas narkotikų prekeivių, jų šeimos narių, bendruomenės atstovų ir teisėsaugos susitikimas „akis į akį“, kurio metu bendruomenė ir policija pateikė narkotikų platintojams teisėtus įrodymus prieš juos ir buvo duota galimybė nustoti prekiauti narkotinėmis medžiagomis. Susitikimą ignoravę prekeiviai buvo areštuoti. Susitikimo dalyvių buvo paprašyta vėl prisijungti prie bendruomenės ir buvo pasiūlytas maistas, būstas, drabužiai, švietimas ir darbo apmokymo galimybės, aiškinant, jog narkotikų prekiautojai nusipelnė pagarbos, kaip šios bendruomenės nariai, tačiau norėdami įgyti tokią pagarbą, jie turi atsisakyti nusikalstamos veiklos. Pasiektas rezultatas – per metus visos nelegalios prekybos rinkos po atviru dangumi mieste buvo uždarytos, su šiomis rinkomis asocijuojamų smurtinių nusikaltimų skaičius sumažėjo 35 procentais, o įgyta patirtis buvo perkelta į kitus panašius rajonus.¹³⁷

Labai svarbu, kad rajonas neveiktų izoliuotai. Čia į pagalbą ateina ryšio strategija, pasireiškianti dviem aspektais: fiziniu, suprantamu kaip išorines teritorijas jungiančių bendrų transporto kelių, viešojo transporto maršrutų, pėsčiųjų takų ir pan. vystymą, bei nefiziniu, reiškiančiu resursų ir kontaktų jungimą tikslu užmegzti pozityvius santykius su išorinėmis struktūromis – valdžios, politinėmis organizacijomis, žiniasklaida ir kt. Šie santykiai turi ir atsakomąjį poveikį: ryšis su vyriausybės fondu suteikia dotacijų galimybes, o žiniasklaidos priemonių pagalba bendruomenė gali būti informuojama apie pasiekimus, planus ir kt. Svarbią reikšmę ryšiams turi bendrų interneto svetainių kūrimas.¹³⁸

Saugumo jausmo didinimui pasitarnauja ir bendruomenės kultūros strategija, nukreipta į žmonių bendruomeniškumo (teritoriškumo) jausmo formavimą per jų kultūrinės vertybes. Apie rajono sėkmingumą gali liudyti veiksminga lyčių ir mažumų lygybės politika ir efektyviai veikiančios programos (pvz., smurto prieš moteris prevencija); rajono socialinė įvairovė; bendruomenės tradicijų palaikymo mastas (bendros šventės, bendri pasikalbėjimai); kultūrinės veiklos ir vietos renginių vystymo mastas (gatvių mugės, meno festivaliai, sporto renginiai ir kt.).¹³⁹ Nuoseklus aukščiau minėtų kultūrinių vertybių palaikymas vietovėje sukuria gyventojams unikalumo ir pasididžiavimo jausmą. Ir kuo stipresnis šis jausmas, tuo aktyvesni gyventojai, tuo stipresnis jų ryšis, tvaresnė ir saugesnė bendruomenė.

Dar viena antros kartos NPPAD naudojama strategija - ribinio pajėgumo strategija - nukreipta į žemės naudojimo įvairovės ir socialinės veiklos derinimą, vengiant skirtingų erdvės naudotojų grupių interesų konflikto.¹⁴⁰ Lietuvių literatūroje šios strategijos pavadinimas į lietuvių

¹³⁷ Atlas, *supra note*, 37: 96-97.

¹³⁸ *Ibid*, 97.

¹³⁹ *Ibid*, 97-99.

¹⁴⁰ *Ibid*, 99.

kalbą išverstas kaip „socialiniai stabilizatoriai“.¹⁴¹ Pavyzdžiui, triukšminga atvira pramogų arena šalia tylaus gyvenamojo rajono sukelia gyventojų nepasitenkinimą ir trikdo jų ramybę. Situacija reikalauja suderinti pramogų arenos ir gyventojų interesus. Kaip variantas – arenos savininkų pasiūlymas gyventojams nemokamai rengti arenoje bendruomenės šventes ir renginius, įsipareigojimas įrengti triukšmą slopinančią sieną ar kt. Taigi jei viena grupė aiškiai parodo, kad gerbia kitos grupės interesus, toks socialinis bendradarbiavimas stabilizuoja kitais būdais nesuderinamą žemės naudojimą. Socialinių stabilizatorių pavyzdžiai yra bendruomenės narių darbas kartu (talkos renkant šiukšles), gatvės prekyba, gatvės pramos ir kt.

Ribinio pajėgumo strategijos charakteristikos yra: žemės naudojimo tankis ir maksimali įvairovė; socialinių stabilizatorių balansas; minimalios spūstys esant maksimaliam intensyvumui; nusikalstamumo generatorių (pvz., apleistų namų, užėigų skaičius) lygio palaikymas žemiau kritinės ribos.¹⁴²

Darbo autoriaus nuomone, bendruomenės kultūros strategija ir socialiniai stabilizatoriai galėtų būti socialinės sanglaudos strategijos komponentais, ypač kai kalba eina apie darbą kartu, gatvės pramogas, gatvės prekybą. Juk bendra gyventojų veikla – tai ne kas kita, kaip tiesioginė socialinių klijų išraiška.

Visgi, kaip pabrėžia kai kurie NPPAD tyrinėtojai: „iki šiol yra nedaug duomenų apie sėkmingą antrosios kartos NPPAD (CPTED) įgyvendinimą ar jo efektyvumo įrodymų. <...> Remiantis turimais įrodymais, ši idėja neturi aiškaus apibrėžimo, tikslo, ar teoretinės sistemos. Jai nepavyksta reprezentuoti aiškios nusikalstamumo prevencijos strategijos be praktinės krypties. <...> Tas faktas, kad antrosios kartos NPPAD (CPTED) turi tiek mažai informacijos, nors egzistuoja nuo 1997 m., savaime kelia susirūpinimą dėl jos, kaip nusikaltimų prevencijos strategijos, efektyvumo, nes nuo jos pristatymo laikų ji buvo mažai plėtojama. <...> Išsami esamos literatūros apie antrosios kartos NPPAD (CPTED) analizė patvirtina, kad ji neturi teorinio ar praktinio tikslumo, kad būtų paženklinta kaip nusikalstamumo prevencijos iniciatyva, taip pat ji neturi jokio tvirto ryšio su pirmosios kartos NPPAD (CPTED), kalbant apie praktinį pritaikymą ar teorinį derinimą.“¹⁴³

Apibendrinant aukščiau pateiktą apžvalgą, galima teigti, kad nors NPPAD idėja yra jauna, jos formavimuisi pasitelkta visa žmonijos patirtis kovoje su nusikalstamumu ta prasme, kad NPPAD šalininkai, suprasdami jėgos ir represinių priemonių ribotas galimybes, atvėrė kelią į kitą, aukštesnį šios kovos lygį. NPPAD ypatinga savo ankstyvąja reakcija į nusikalstamumo priežastis

¹⁴¹ Irina Matijošaitienė ir Vilius Velička, „Nusikalstamumo prevencija per aplinkos dizainą (CPTED) Lietuvoje: tyrimai ir įgyvendinimas“, LR vidaus reikalų ministerija, žiūrėta 2020 m. spalio 31 d., 37, https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/LT_versija/Viesasis_saugumas/Metodikos/VRM20150518.pdf

¹⁴² Atlas, *supra note*, 37:, 99.

¹⁴³ Gibson, *supra note*, 36: 49-50.

projektavimo (planavimo) procese. Tinkamai įgyvendintas projektas veikia kaip prevencija ir atgraso pažeidėją nuo nusikaltimo padarymo, leidžiant jam pačiam priimti savarankišką, sąmoningą sprendimą atsisakyti nusikalstamos veikos, be tiesioginio jėgos įsikišimo. Neįmanoma paskaičiuoti tokių neįvykdytų nusikaltimų skaičiaus, tačiau nusikalstamumo mažėjimo rodiklis vietose, kur naudojama NPPAD, tampa NPPAD efektyvumo tiesioginiu įrodymu.

Trijų klasikinių NPPAD strategijų (prieigos kontrolės, stebėjimo ir teritoriškumo) kombinacijos įtakojo daugybės naujų strategijų bei metodų atsiradimą, kas neabejotinai stiprina NPPAD efektyvumą ir galutiniame rezultate mažina nusikalstamumą.

NPPAD nuolat vystosi. Naujų NPPAD kartų atsiradimas – tai reakcija į besikeičiantį pasaulį ir visuomenę, bei požiūrį į nusikalstamumo prevenciją. Tai yra geras ženklas, parodantis NPPAD idėjų gyvybingumą ir ateities perspektyvų galimybes.

2. NPPAD IDĖJŲ ĮGYVENDINIMAS LIETUVOJE

Pirmajame šio skyriaus skirsnyje autorius sieks išsiaiškinti, ar Lietuvos įstatyminė bazė yra suderinama su NPPAD principais, ar statybą reglamentuojantys teisės aktai palankūs NPPAD taikymui. Šiuo tikslu darbo autorius pateiks atskirų projektavimą ir statybą reglamentuojančių Lietuvos įstatymų ir poįstatyminių aktų savarankišką analizę. Taip pat bus apžvelgiami su nusikalstamumo prevencija tiesiogiai susiję konceptualūs teisės aktai tikslu išsiaiškinti, kokia apimtimi valstybė remia NPPAD idėjų vystymą Lietuvoje. Skirsnio pabaigoje autorius pateiks nuomonę apie NPPAD specialistų problemos sprendimą. Antrajame skirsnyje autorius apžvelgs NPPAD pagrindu parengtus ir vykdytus konkrečius projektus, jų žinomumą Lietuvos visuomenėje. Trumpai bus paliestas žiniasklaidos vaidmens projektų populiarinime klausimas. Po to autorius pateiks mokslininkų darbų ir literatūros lietuvių kalba išsamią apžvalgą, siekdamas išsiaiškinti, kaip NPPAD idėjos atskleidžiamos Lietuvos tyrėjų ir mokslininkų darbuose.

2.1. NPPAD Lietuvos teisėje

2.1.1. NPPAD ir teritorijų planavimas

Atsižvelgiant į 1-jame skyriuje pateiktą NPPAD sampratą (žr. 1.2 poskyrį), pirmasis būtinas žingsnis nusikalstamumo prevencijos link yra tinkamas aplinkos (erdvės) projektavimas, kuriam NPPAD tyrinėtojai suteikia esminę reikšmę. Sričių ir objektų, kuriose turėtų būti taikoma NPPAD, yra daugybė: nuo miesto gatvių ir rajonų iki smulkių taškų statinio viduje projektavimo. Pabrėždamas planavimo svarbą, autorius T. Crowe rašo, kad įgyvendinant NPPAD, vienas svarbiausių prioritetų yra NPPAD įtraukimas į planavimo ir jurisdikcijos procesą, kad būtina nustatyti formalų ryšį tarp nusikalstamumo prevencijos ir planavimo.¹⁴⁴ Autoriaus teigimu, privačios ir viešosios įstaigos kontroliuoja didelius nuosavybės mastus ir didžiulę darbo jėgą ir kiekviena jų dalyvauja sprendimų, susijusių su nauja plėtra ir investicijomis, priėmimo procese. NPPAD turi būti įtraukta į šiuos vykstančius procesus ir turi būti įtraukta į detaliuosius planus, zonavimo nutarimus, erdvės padalijimą, kraštovaizdžio nutarimus, architektūrinio projektavimo gaires.¹⁴⁵ Iš to darytina išvada, kad tiek projektuojamų erdvių visuma, tiek kiekviena erdvė atskirai turi būti vertingi nusikalstamumo prevencijos (tuo pačiu ir NPPAD) prasme, ir tai yra siektinas idealas.

Nuo ko prasideda NPPAD planavimas? Bet kuriuo atveju saugumo procesas turi prasidėti vietos pasirinkimu.¹⁴⁶ Šiame etape yra svarbu nustatyti, jog ši vieta atitinka ne tik architektūrinius reikalavimus, bet ir turi saugumo privalumų. Tuo tikslu pradedamas informacijos

¹⁴⁴ Crowe, *supra note*, 41: 58.

¹⁴⁵ *Ibid*, 58-59.

¹⁴⁶ Atlas, *supra note*, 37: 35.

rinkimo procesas. T. Crowe nurodė penkis pagrindinius NPPAD planavimui reikalingus informacijos tipus: 1) nusikalstamumo analizės informacija (gaunama per policiją); 2) demografinė informacija (gaunama per savivaldybę, statistikos departamentą ir kt.); 3) žemės naudojimo informacija (informacijos šaltinis - detalieji planai, žemėlapiai ir kt.); 4) fizinės erdvės stebėjimas (atliekamos oficialios ir neoficialios apžvalgos, kuriose nurodomos problemos keliančios erdvės); 5) gyventojų ir naudotojų apklausos (duomenų rinkimas apie gyventojų ir naudotojų tapatumo jausmo su supančia erdve suvokimą, gyventojų poreikius, jų saugumo jausmą tam tikroje erdvėje ir kt.).¹⁴⁷ Pagrindinis reikalavimas informacijai – ji neturi būti sudėtinga, tačiau neturi būti ir per daug paprasta. T. Crowe įspėja, kad bet koks bandymas ignoruoti šiuos pagrindus yra pavojingas, kadangi gali užgožti esminę idėją arba paaiškinimą ir palikti juos nepastebėtus.¹⁴⁸

Vietos (teritorijos) pasirinkimas ir planavimas – tai ne chaotiškas procesas, bet valstybės reguliuojama sritis, vadinama teritorijų planavimu. Lietuvoje ši sritis reglamentuojama atskiru Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymu, kurio 3 straipsnio 2 dalis nurodo, jog „nustatant konkrečios teritorijos planavimo tikslus, būtina atsižvelgti į visuomenės poreikius, planuojamos teritorijos kraštovaizdį ir biologinę įvairovę, geografinę padėtį, geologines sąlygas, esamas urbanistines, inžinerines, susisiekimo, agrarines sistemas, žemės ir kito nekilnojamojo turto valdytojų, naudotojų ir trečiųjų asmenų interesus ir teises, architektūros, aplinkosaugos, visuomenės sveikatos saugos, gamtos apsaugos, paveldosaugos reikalavimus, valstybės ir viešojo saugumo, gynybos ir kitus poreikius.“¹⁴⁹

Žvelgiant iš NPPAD pozicijos, svarbu, kad apibrėžime paminėtas viešojo saugumo poreikis. Ką jis reiškia? Mokslo studijos apie viešąjį saugumą autorius V. Tumulavičius, palaikydamas viešojo saugumo apibrėžimą kaip „nacionalinio saugumo dalį, apimančią žmogaus, visuomenės ir valstybės teisėtą interesų apsaugą nuo nusikalstamų veikų ir kitų teisės pažeidimų, gamtos ar žmogaus sukeltų nelaimių“,¹⁵⁰ išskyrė pagrindines viešojo saugumo politikos sritis: „viešosios tvarkos palaikymas (įtraukiant ir ekstremalių situacijų valdymą), **nusikalstamumo kontrolė ir prevencija**, valstybės sienos kontrolė ir apsauga ir eismo saugumo užtikrinimas.“¹⁵¹ Toks viešojo saugumo suvokimas leidžia daryti išvadą, kad Teritorijų planavimo įstatymo 3 straipsnio 2 dalyje imperatyviai įtvirtinta pareiga teritorijų planavimo procese atsižvelgti į nusikalstamumo prevenciją kaip viešojo saugumo dalį. Ši nuostata NPPAD idėjoms ir principams gali atverti kelią į pati pirminį projektavimo lygį - teritorijų planavimą. Darbo autoriaus nuomone, įstatyme naudojamas

¹⁴⁷ Crowe, *supra note*, 41: 41-43.

¹⁴⁸ *Ibid*, 43.

¹⁴⁹ „Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymas“, LRS, žiūrėta 2020 m. lapkričio 8 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.23069?jfwid=-fxdp7awj>

¹⁵⁰ Vladas Tumulavičius, *Viešojo saugumo užtikrinimo teisiniai aspektai Lietuvoje: dabartinės tendencijos ir procesai*, (Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2017), 17.

¹⁵¹ *Ibid*, 46-47.

viešojo saugumo terminas galėtų būti praplėstas, konkrečiai įvardijant nusikalstamumo kontrolės ir prevencijos poreikį.

Toliau prieiname prie teritorijų planavimo organizatorių ir iniciatyvos teisės. Teritorijų planavimo įstatymo 6 straipsnio 3 dalis nurodo, jog „fiziniai asmenys, juridiniai asmenys ar jų padaliniai, kitos organizacijos ar jų padaliniai turi planavimo iniciatyvos teisę (toliau – planavimo iniciatoriai) ir gali Vyriausybės nustatyta tvarka ir sąlygomis tik savo valia ir sprendimu teikti savivaldybei ar kitų įstatymų nustatytiems specialiojo teritorijų planavimo organizatoriams pasiūlymus dėl vietovės lygmens teritorijų planavimo dokumentų rengimo, keitimo ar koregavimo ir (ar) finansavimo.“¹⁵² Minėta straipsnio nuostata leidžia žmonėms patiems priimti sprendimus dėl teikiamų pasiūlymų. Darbo autoriaus nuomone, ši įstatymo nuostata naudinga NPPAD prasme, kadangi viena pamatinių NPPAD palaikomų vertybių yra žmonės, jų tapatumo su erdve jausmas, jų vaidmuo organizuojant nuosavybės priežiūrą, gynimą ir kt. Bendruomenės galėtų naudotis NPPAD specialistų paslaugomis net dar neprasidėjus planavimo procesui.

Svarbi ir Teritorijų planavimo įstatymo 15 straipsnio 1 dalis, nustatanti teritorijos naudojimo privalomuosius reikalavimus.¹⁵³ Neminint visų trylikos, pažymėtinos keletas NPPAD prasme reikšmingų nuostatų:

1) teritorijos funkcinis zonavimas. Zonavimo taisyklės veikia žemės naudojamą (gyvenamieji rajonai, komercinės ir pramoninės zonos, parkai, mokyklos ir kt.), vystymosi tankį, lauko kliūtis, atvirą erdvę. T. Crowe pažymėjo, kad tai savo ruožtu turės įtakos kontroliuojamos erdvės apibrėžimui bei stebėjimui ir su tuo susijusioms veikloms.¹⁵⁴

2) gamtinio karkaso sistema, papildant ją vietinės reikšmės gamtiniu karkasu su į jį sudėtį įeinančiu ekologiniu tinklu ir atskiraisiais želdynais. NPPAD suteikia didelę reikšmę kraštovaizdžio sprendimams, todėl ir ši įstatymo nuostata yra naudinga NPPAD prasme.

3) teritorijos, skiriamos objektams, kurių išdėstymas planuojamoje teritorijoje priklauso nuo jų veiklos poveikio aplinkai ir visuomenės sveikatai. Darbo autoriaus nuomone, ši nuostata akivaizdžiai susijusi su zonavimu, teritorijų atskyrimo principu, kuriuos naudoja NPPAD.

4) mažmeninės prekybos objektų išdėstymo privalomieji reikalavimai (miesto teritorijoje), nurodant didžiausią galimą vieno mažmeninės prekybos objekto bendrą plotą atskirose planuojamos teritorijos dalyse. Ši įstatymo nuostata gali būti siejama su gyventojų tankumu. Anot T.Crowe, reikia vengti didelio tankumo, nes susigrūdimo problemos yra savaime suprantamos. Tačiau tankumo svarba turi būti įvertinta kiekvienoje vietovėje. Pastatų orientacija ir santykis mažo

¹⁵² „Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymas“, *supra note*: 149.

¹⁵³ *Ibid*

¹⁵⁴ Crowe, *supra note*, 41: 58.

tankio aplinkoje gali sukelti problemų. Priešingai, didelio tankio aplinka gali būti tinkama gyventi, jei statiniai tinkamai išdėstyti, atsižvelgiant į žmogaus veiklą.¹⁵⁵

Vertos dėmesio ir Teritorijų planavimo įstatymo 18 straipsnio nuostatos, nustatančios privalomąjį teritorijos naudojimo reglamentą detaliuosiuose planuose, būtent: 1) teritorijos naudojimo tipas, konkretūs žemės naudojimo būdai; 2) leistinas pastatų aukštis; 3) leistinas žemės sklypų užstatymo tankis; 4) leistinas žemės sklypų užstatymo intensyvumas; 5) galimi užstatymo tipai, statinių statybos zona, riba ir linija; 6) inžinerinei ir socialinei infrastruktūrai reikalingų teritorijų ir (ar) inžinerinių komunikacijų koridorių ribos; 7) galimos žemės sklypų ribos ir (ar) žemės sklypų formavimo ir pertvarkymo principai (mažiausi ir (ar) didžiausi galimi žemės sklypų dydžiai); 8) atskirųjų želdynų plotai.¹⁵⁶ Darbo autoriaus manymu, absoliučiai visi minėti reglamento reikalavimai bendrąja prasme suderinami su NPPAD principais ir strategijomis: teritorijų atskyrimu, naudojimo įvairove, natūralaus stebėjimo bei natūralios prieigos kontrolės, teisėtos veiklos palaikymo, zonavimo ir kitomis strategijomis.

Kalbant apie teritorijų planavimo procesą, verta paminėti ir Teritorijų planavimo įstatymo 25 straipsnį, nustatantį tris planavimo proceso etapus: parengiamąjį, rengimo, baigiamąjį (straipsnio 1 dalis). Straipsnio 2 dalis nurodo, jog „parengiamuoju etapu planavimo organizatorius pagal nustatytus planavimo tikslus numato planuojamą teritoriją, parengia ir patvirtina planavimo darbų programą. Planavimo darbų programoje numatomi konkretūs planavimo uždaviniai, nurodoma, ar turi būti atliekami tyrimai, galimybių studijos, ar rengimo etapu bus rengiama teritorijos vystymo koncepcija (toliau – koncepcija) ir jai suformuoti išreiškiama urbanistinė idėja.“¹⁵⁷ Ši įstatymo nuostata pagal savo esmę galėtų pasitarnauti NPPAD, į planavimo darbų programą įtraukiant su nusikalstamumo prevencija susijusius uždavinius, kuriuos nustatytų NPPAD specialistai.

NPPAD taikymui taip pat reikšmingas ir planavimo dokumento rengimo etapas. Teritorijų planavimo įstatymo 25 straipsnio 1 punkte apibrėžiamas rengimo 1-asis etapas, vadinamas esamos būklės įvertinimu: „Esamos būklės įvertinimas – atsižvelgiant į teritorijų planavimo lygmenis, rengiamo dokumento tikslus ir uždavinius, patvirtintą planavimo darbų programą, atliekamas teritorijos gamtinės, demografinės, socialinės, kraštovaizdžio, gamtos ir nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos, aplinkos apsaugos, visuomenės sveikatos saugos, inžinerinės ir ekonominės būklės, valstybės ir viešojo saugumo, krašto apsaugos reikmių vertinimas, teritorijos vystymo tendencijų, probleminių situacijų ar (ir) arealų nustatymas, teisės aktų vertinimas. Pateikiamos galimo teritorijų vystymo prognozės, atsižvelgiant į nustatytas teritorijų vystymo

¹⁵⁵ Crowe, *supra note*, 41: 57.

¹⁵⁶ „Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymas“, *supra note*: 149.

¹⁵⁷ *Ibid*

tendencijas.¹⁵⁸ Praktiškai visos šioje įstatymo nuostatoje konkrečiai įvardintos charakteristikos naudojamos ir NPPAD planavimo procese. Darbo autoriaus nuomone, Teritorijų planavimo įstatymo 25 straipsnio 1 punkto nuostata yra ne kas kita kaip tiesioginis Trijų-D metodo atspindys. Tik vėl gi, šioje nuostatoje vartojamas viešojo saugumo terminas, kurį aukščiau darbo autorius jau siūlė praplėsti, įtraukiant nusikalstamumo kontrolės ir prevencijos terminą.

Teritorijų planavimo įstatymo 25 straipsnio 4 dalis nurodo, kad „prieš pradėdamas rengti kompleksinio teritorijų planavimo dokumentą, planavimo organizatorius ar jo įgaliotas asmuo Aplinkos ministerijos nustatyta tvarka raštu kreipiasi į Kompleksinio teritorijų planavimo dokumentų rengimo taisyklėse nurodytas institucijas“,¹⁵⁹ kad šios pateiktų planavimo sąlygas. Kokios yra tos institucijos? Kaip pavyzdį galima paminėti Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2014 m. sausio 2 d. įsakymu Nr. D1-8 „Dėl kompleksinio teritorijų planavimo dokumentų rengimo taisyklių patvirtinimo“¹⁶⁰ patvirtintų Kompleksinio teritorijų planavimo dokumentų rengimo taisyklių (toliau – Taisyklės) 93 punktą, nurodantį, jog rengiant savivaldybių bendruosius planus, planavimo sąlygas pateikia mažiausiai 15 institucijų, tarp kurių yra Aplinkos ministerija, Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamentas, Nacionalinis visuomenės sveikatos centras, Valstybės sienos apsaugos tarnyba, Kultūros paveldo departamentas, inžinerinių tinklų ir susisiekimo komunikacijų valdytojai ir kt. Šios institucijos dalyvauja ir plano rengimo stadijoje: „bendrojo plano rengėjas gali kreiptis į planavimo sąlygas išdavusias institucijas dėl planavimo sąlygų įvykdymo, planavimo sąlygas išdavusios institucijos šiuo atveju privalo teikti konsultacijas“¹⁶¹ (Taisyklių 107 punktą). Taip pat planavimo sąlygas išdavusios institucijos dalyvauja ir baigiamajame etape, atlikdamos teritorijų planavimo dokumentų derinimą (Teritorijų planavimo įstatymo 26 straipsnio 4 dalis).¹⁶²

Darbo autorius turi ateities viziją, jog aukščiau minėtų institucijų sąrašė turėtų būti nusikalstamumo prevencijos klausimais užsiimanti, valstybinės institucijos statusą turinti institucija. Manytina, kad tokios institucijos vaidmuo planavime būtų netgi universalesnis nei kitų sąrašė minėtų institucijų, nes pagrindinės NPPAD strategijos (prieigos kontrolė, stebėjimas, teritorijos įtvirtinimas) ir jų deriniai nukreipti į saugumą absoliučiai visose erdvėse – miesto gatvėse, keliuose, transporte, kiemuose, statiniuose ir kitur.

Teritorijų planavimo įstatymo 25 straipsnio 6 dalies 1 punktas, apibrėžiantis baigiamojo etapo pirmąją stadiją - „kompleksinio teritorijų planavimo dokumento sprendinių viešinimas – supažindinimas su parengtu teritorijų planavimo dokumentu, pasiūlymų nagrinėjimas ir

¹⁵⁸ „Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymas“, *supra note*: 149.

¹⁵⁹ *Ibid*

¹⁶⁰ „Dėl Kompleksinio teritorijų planavimo dokumentų rengimo taisyklių patvirtinimo“, TAR, žiūrėta 2020 m. lapkričio 8 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/fa9a6b3076e111e38da4e231c7b4cf37/asr>

¹⁶¹ *Ibid*

¹⁶² „Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymas“, *op. cit.*

konsultavimasis arba viešas svarstymas“,¹⁶³ taip pat suteikia bendruomenei galimybę dalyvauti teritorijų planavime, kas neabejotinai tarnauja socialinei sanglaudai, plėtojama antrosios kartos NPPAD. Šioje stadijoje bendruomenė taip pat gali pasitelkti NPPAD specialistus, kad nagrinėjimas ir svarstymas būtų kvalifikuotas ir efektyvus.

Aukščiau pateikta Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymo nuostatų trumpa analizė leidžia darbo autoriui padaryti išvadą, kad šis įstatymas vienareikšmiškai turi nuostatų, tiesiogiai ir netiesiogiai atspindinčių NPPAD principus, strategijas ir naudojamą charakteristiką, ir kad šis įstatymas suteikia plačias galimybes NPPAD taikymui visuose teritorijų planavimo etapuose. Ko iš tikrųjų trūksta galimybių įgyvendinimui – tai dėmesio pačiai NPPAD iš valstybės institucijų pusės ir konkrečių iniciatyvų, kurių viena galėtų būti specialiai parengtų NPPAD specialistų (planuotojų) įtraukimas į planavimo procesą, pradedant nuo planavimo sąlygų išdavimo.

2.1.2. NPPAD ir statybą reglamentuojantys teisės aktai

Pagrindinis statinių statybą reglamentuojantis teisės aktas yra Lietuvos Respublikos statybos įstatymas (toliau – Statybos įstatymas).¹⁶⁴ Šio įstatymo 4 straipsnio 1 dalis nurodo: „Statinys (jo dalis) turi būti suprojektuotas ir pastatytas taip, kad per ekonomiškai pagrįstą statinio naudojimo trukmę pagal jo naudojimo paskirtį atitiktų Reglamente (ES) Nr. 305/2011 nustatytus esminius statinių reikalavimus.“¹⁶⁵ Taigi, Lietuvos teisės aktas nukreipia į 2011 m. kovo 9 d. patvirtintą Europos Parlamento ir Tarybos Reglamentą Nr. 305/2011.¹⁶⁶ Šiame Reglamente esminiai statinių reikalavimai apibrėžti taip: „Statiniai ir atskiros jų dalys turi atitikti jų naudojimo paskirtį, ypač atsižvelgiant į susijusių asmenų sveikatą ir saugą viso statinių būvio ciklo metu. Atsižvelgiant į įprastinę techninę priežiūrą, statiniai turi atitikti šiuos esminius statinių reikalavimus ekonomiškai pagrįstą naudojimo laikotarpį: 1) mechaninis atsparumas; 2) gaisrinė sauga; 3) higiena, sveikata ir aplinka; 4) sauga ir galimybė patekti į statinį naudojimo metu; 5) apsauga nuo triukšmo; 6) tvarus gamtos išteklių naudojimas.“¹⁶⁷ Kaip matyti iš apibrėžimo, apsauga nuo nusikalstamos veiklos (saugumas) neįtrauktas į esminius statinių reikalavimus, nors mūsų laikais saugumo nuo nusikaltimų klausimas tampa vis aktualesnis. Vilčių teikia reikalavimas pavadinimu „Sauga ir galimybė patekti į statinį naudojimo metu“. Šios frazės esmė Reglamento Nr. 305/2011 pirmajame priede paaiškinama taip: „Statiniai turi būti projektuojami ir statomi taip, kad jais naudojantis arba juos eksploatuojant

¹⁶³ „Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymas“, *supra note*: 149.

¹⁶⁴ „Lietuvos Respublikos statybos įstatymas“, LRS, žiūrėta 2020 m. lapkričio 8 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.26250/asr>

¹⁶⁵ *Ibid*

¹⁶⁶ „Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 305/2011, kuriuo nustatomos suderintos statybos produktų rinkodaros sąlygos ir panaikinama Tarybos direktyva 89/106/EEB“, EUR-Lex, žiūrėta 2020 m. lapkričio 9 d., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=celex%3A32011R0305>

¹⁶⁷ *Ibid*

nekiltų nepriimtinos nelaimingų atsitikimų ar žalos pavojaus, pvz., paslydimo, kritimo, susidūrimo, nudegimo, žūties dėl elektros srovės, sužalojimo dėl sprogo ir įsilaužimų. Visų pirma, statiniai turi būti projektuojami ir statomi atsižvelgiant į neįgalių asmenų galimybes patekti į statinį ir juo naudotis.“¹⁶⁸

Žvelgiant iš NPPAD pozicijos, šioje nuostatoje galima išskirti du svarbius momentus. Pirmas – frazė apie įsilaužimų pavojų. Nors mintis apie šią problemą išreikšta tik vienu žodžiu, lyg papildoma kitų rizikos veiksnių kontekste, visgi įsilaužimų problemos minėjimas esminių statinių reikalavimų sąrašė leidžia daryti išvadą, kad nusikalstamumo prevencija priskirtina prie esminių statinių reikalavimų. Kitas darbo autoriaus išskirtas momentas - neįgalių asmenų galimybių prioritetas, kurį palaiko ir NPPAD, taikant prieigos kontrolės ir stebėjimo strategijas. T. Crowe pabrėžė prieigos fiziškai ir psichiškai neįgaliems žmonėms svarbą, nurodęs, kad „šie reikalavimai paprastai pagerina prieinamumą ir kelio ženklų nustatymą, tačiau retai atsižvelgiama į viktimizacijos riziką, kuri gali atsirasti nesinaudojant durimis, koridoriais ar liftais.“¹⁶⁹

Reglamente (ES) Nr. 305/2011¹⁷⁰ nustatytą reikalavimą „Sauga ir galimybė patekti į statinį naudojimo metu“ atspindi Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2007 m. gruodžio 27 d. įsakymu Nr. D1-706 patvirtintas Statybos techninis reglamentas STR 2.01.01(4):2008 „Esminis statinio reikalavimas „Naudojimo sauga“.¹⁷¹ Pažymėtina, kad nors šis Statybos techninis reglamentas (toliau – STR2.01.01(4):2008)¹⁷² skelbiamas kaip galiojantis, tačiau jis yra pasenęs. Jo 2 punktas skelbia, kad jis suderintas su Europos Bendrijų Tarybos 1988 m. gruodžio 21 d. direktyvos 89/106/EEC „Dėl valstybių narių įstatymų ir kitų teisės aktų, susijusių su statybos produktais, derinimo“ nuostatomis, nors minėta direktyva panaikinta Reglamentu (ES) Nr. 305/2011.¹⁷³

STR2.01.01(4):2008 penktajame skyriuje paminėtų rizikos faktorių poveikių sąrašė paminėti kritimas, tiesioginis smūgis, nudegimai, nutrenkimas elektra ar trauma dėl elektros smūgio, sprogo, dėl transporto judėjimo įvykstančios avarijos.¹⁷⁴ Šios nuostatos yra perimtos iš panaikintos Direktyvos 89/106/EEC 1-o priedo „Esminiai reikalavimai“.¹⁷⁵ Nei vienas šių reikalavimų nesiejamas su nusikaltimais, įsilaužimo rizika reglamente STR2.01.01(4):2008 apskritai neminama, visos rizikos susijusios su nelaimingais atsitikimais. Todėl tenka konstatuoti, kad

¹⁶⁸ „Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 305/2011“, *supra note*: 166.

¹⁶⁹ Crowe, *supra note*, 41: 59.

¹⁷⁰ „Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 305/2011, *op. cit.*

¹⁷¹ „Įsakymas „Dėl statybos techninio reglamento STR 2.01.01(4):2008 "Esminis statinio reikalavimas "Naudojimo sauga" patvirtinimo“, TAR, žiūrėta 2020 m. lapkričio 9 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.6D95BE25633B>

¹⁷² *Ibid*

¹⁷³ „Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 305/2011, *op. cit.*

¹⁷⁴ „Įsakymas „Dėl statybos techninio reglamento STR 2.01.01(4):2008“, *op. cit.*

¹⁷⁵ „Tarybos direktyva „Dėl valstybių narių įstatymų ir kitų teisės aktų, susijusių su statybos produktais, derinimo (89/106/EEB)“, EUR-Lex, žiūrėta 2020 m. lapkričio 9 d., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A31989L0106>

STR2.01.01(4):2008¹⁷⁶ neatspindi nusikalstamumo prevencijai aktualių nuostatų. Darbo autoriaus nuomone, šis teisės aktas turėtų būti suderintas su Europos Parlamento ir Tarybos Reglamentu (ES) Nr. 305/2011,¹⁷⁷ tuomet yra vilties, kad jame galėtų atsirasti bent vienas naujas skirsnis, arba jo dalis, pavadinimu „Įsilaužimas“, kuris yra paminėtas Reglamente (ES) Nr. 305/2011. Dabar gi didžiausiomis rizikomis statinių naudojime laikomi nelaimingi atsitikimai. Todėl tenka konstatuoti, kad ES Reglamente Nr. 305/2011,¹⁷⁸ o kartu ir Lietuvos Respublikos statybos įstatyme¹⁷⁹ nustatyti esminiai statinių reikalavimai iš esmės neatspindi NPPAD principų, nors Europos Sąjunga turi anksčiau minėtą Nusikalstamumo prevencijos per urbanistinę dizainą ir planavimą rekomendacijų rinkinį (sutrumpintai – CEN-14383).¹⁸⁰ Kita vertus, nereikia tikėtis, kad rekomendacijomis pavadintas aktas gali turėti privalomąjį pobūdį. Todėl CEN-14383 rekomendacijų laikymasis ir taikymas lokaliniuose teisės aktuose paliktas šalių narių nuožiūrai.

Kuo vadovaujasi statytojai? Lietuvos Respublikos Statybos įstatymo 6 straipsnio 1 dalis nustato, jog „atliekant statinio statybinius tyrimus, rengiant statinio projektą, statant statinį, jį naudojant ir prižiūrint, be šio įstatymo, privaloma vadovautis kitais Lietuvos Respublikos įstatymais, teisės aktais ir nustatyta tvarka patvirtintais normatyviniais statinio saugos ir paskirties dokumentais, reglamentuojančiais: 1) aplinkos apsaugą ir planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimą; 2) saugomų teritorijų, kraštovaizdžio, nekilnojamųjų kultūros paveldo vertybių ir jų teritorijų apsaugą; 3) civilinę saugą; 4) sveikatos apsaugą ir visuomenės sveikatos priežiūrą; 5) darbuotojų saugą ir sveikatą, visuomenės sveikatos saugą; 6) branduolinę saugą ir energetikos objektų, įrenginių techninę saugą; 7) potencialiai pavojingų įrenginių priežiūrą; 8) statinio priežiūrą; 9) asmenų socialinę apsaugą.“¹⁸¹ Kaip matyti, privalomų dokumentų sąrašė nėra su nusikalstamumo prevencija susijusių dokumentų. Tai suprantama, nes iki šiol nėra sukurta normatyvinių dokumentų, nuosekliai siejančių statybos reikalavimus su nusikalstamumo prevencija. T. Crowe visiškai teisingai pastebėjo, kad statybininkų, dizainerių ir planuotojų darbas jau seniai paveiktas įstatymais, valdančiais beveik kiekvieną struktūros aspektą, išskyrus saugumą. Žymiai daugiau dėmesio skiriama estetikai, drenažui, priešgaisriniam saugumui, kelkraščių pjūviams (angl. *curb cut*),¹⁸² prieigai prie automobilių stovėjimo aikštelių, negu supratimui, kaip statinys ar struktūra paveiks teritoriją saugumo požiūriu.¹⁸³ Blika tikėtis, kad ateityje toks supratimas taps privalomu.

Toliau darbo autorius, apžvelgdamas dviejų Statybos techninių reglamentų atskirų skirsnių nuostatas, jų pavyzdžiu bandys nustatyti, ar pamatiniai NPPAD principai ir strategijos bei jų

¹⁷⁶ „Įsakymas „Dėl statybos techninio reglamento STR 2.01.01(4):2008“, *supra note*: 171.

¹⁷⁷ „Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 305/2011, *supra note*: 166.

¹⁷⁸ *Ibid*

¹⁷⁹ „Lietuvos Respublikos statybos įstatymas“, *supra note*: 164.

¹⁸⁰ European Cooperation in Science and Technology, *supra note*: 49.

¹⁸¹ „Lietuvos Respublikos statybos įstatymas“, *op. cit.*

¹⁸² „Curb cut“, Wikipedia, žiūrėta 2020 m. lapkričio 9 d., https://en.wikipedia.org/wiki/Curb_cut

¹⁸³ Crowe, *supra note*, 41: 59.

deriniai atsispindi šių aktų įtvirtintose normose. Apžvalgai paimami su nusikalstamumu tiesiogiai susiję reglamentų skirsniai, nustatantys reikalavimus apsaugai nuo smurto, vagysčių ir vandalizmo: Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2003 m. gruodžio 23 d. įsakymu Nr. 705 patvirtinto Statybos techninio reglamento STR2.2.01:2004 „Gyvenamieji pastatai“ (redakcija nuo 2019 m. sausio 9 d.) VII skirsnis, nustatantis reikalavimus apsaugai nuo smurto, vagysčių ir vandalizmo¹⁸⁴ ir Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2004 m. vasario 27 d. įsakymu Nr. D1-91 patvirtinto Statybos techninio reglamento STR2.2.02:2004 „Visuomenės paskirties statiniai“ (redakcija nuo 2016 m. birželio 29 d.) VII skyrius.¹⁸⁵ Abu reglamentai atskiria reikalavimus žemės sklypui bei statiniams, kas yra svarbu žvelgiant iš NPPAD pozicijų, nes leidžia sustiprinti tam tikrų strategijų naudojimo efektą. Dviejų lentelių pagalba, darbo autorius pateikia savo pastabas apie NPPAD strategijų ir principų apraiškas abiejų reglamentų nuostatose, lygindamas tam tikras reglamentų normas ir atitinkamas NPPAD strategijas, ką tos strategijos duoda. 1 lentelė parodo kokios NPPAD strategijos (principai) atsispindi reglamentų reikalavimuose žemės sklypams (žr. 1 lent.), 2 lentelė - reglamentų reikalavimuose pastatams (žr. 2 lentelė).

1 Lentelė. NPPAD principų ir strategijų išraiška Statybos techninių reglamentų reikalavimuose žemės sklypui

| STR2.2.01:2004 „Gyvenamieji pastatai“ | STR2.2.02:2004 „Visuomenės paskirties statiniai“ | NPPAD principų ir strategijų išraiška reglamentų reikalavimuose |
|--|---|--|
| 178.1. Gyvenamojo pastato sklypo ribos žymimos aptvarais (tvoromis), reljefo elementais, želdiniais ar kitaip. | | Prieigos kontrolės ir teritorijų sustiprinimo strategijų derinys, naudojant mechaninius (aptvarai) bei natūralius (želdiniai) metodus. Sklypo ribų žymėjimas stiprina gyventojų teritoriškumo jausmą, duoda suprasti pažeidėjui, kad teritorija prižiūrima savininkų. |
| 178.2. Minimalus būtinas tik vienas įėjimas ir vienas įvažiavimas automobiliu į pastato sklypą | | Prieigos kontrolės strategija. Įėjimų skaičiaus ribojimas apsunkina pažeidėjui prieinamumą prie tikslo, pašalinimą. |

1 lentelės tęsinys kitame puslapyje

¹⁸⁴ „Dėl statybos techninio reglamento STR 2.02.01:2004 "Gyvenamieji pastatai" patvirtinimo“, TAR, žiūrėta 2020 m. lapkričio 9 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.20B8999D0CC7/1bVUoEjZeo>

¹⁸⁵ "Dėl statybos techninio reglamento STR 2.02.02:2004 "Visuomeninės paskirties statiniai" patvirtinimo“, TAR, žiūrėta 2020 m. lapkričio 9 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.B7AFE0723734/NdvLDQoGT>

| STR2.2.01:2004 „Gyvenamieji pastatai“ | STR2.2.02:2004 „Visuomenės paskirties statiniai“ | NPPAD principų ir strategijų išraiška reglamentų reikalavimuose |
|---|--|--|
| 178.3. Jeigu gyvenamasis pastatas yra mišrus, sklypas dalinamas į privačią ir viešą (atvirą) lankytojams ir darbuotojams sklypo dalis bei atskirus priėjimus ir privažiavimus | 257.1. Jeigu gyvenamajame pastate įrengiamos visuomeninės paskirties patalpos, sklypas dalinamas į gyvenamąją ir visuomeninę (atvirą), skirtą lankytojams ir darbuotojams, sklypo dalis, kuriose yra atskiri priėjimai bei privažiavimai. Gyvenamojo pastato visuomeninė (atvira) dalis lankytojams turi turėti tiesioginį ir trumpiausią priėjimą ir privažiavimą iš kelio ar gatvės (aikštės). | NPPAD pradininkės Jane Jacobs įvardintas viešų ir privačių erdvių atskyrimo principas. Tai sustiprina prieigos kontrolę, kartu skatina teisėtą veiklą, didina stebėtojų skaičių. |
| 178.4. Gyvenamųjų namų grupės, atskirų pastatų sklypų išorinė erdvė tarp gatvės važiuojamosios dalies krašto ir užstatymo linijos (namų fasadų) turi būti peržvelgiama nuo gatvės, nuo namo (namų), per namo langus, balkonus, lodžijas). | 257.2. Visuomeninės paskirties pastato sklypo išorinė erdvė tarp kelio (gatvės) važiuojamosios dalies krašto ir užstatymo linijos (pastato fasadų) turi būti peržvelgiama nuo kelio (gatvės), nuo pastato, per pastato langus, balkonus, lodžijas. | Natūralaus stebėjimo principas. Prisiminkime Jane Jacobs minėtas „akis gatvėje“ (žr. p. 11-12), kurios stebi gatvę ir pro pastatų langus. |
| 178.5. Medžiai gali būti sodinami ne arčiau kaip 6-8 m nuo fasado. Medžių lapija (tankios spygliuočių šakos) turi būti ne žemiau kaip 2,2 m nuo žemės paviršiaus. Bendras sklypo apželdinimas turi būti toks, kad netemdytų matomumo sklype). | | Natūralios prieigos kontrolės ir natūralaus stebėjimo strategijos, įgyvendinamos natūraliais metodais, naudojant želdynus. Ribojant želdynų tankį bei aukštį, gerinamas matomumas, mažinama nusikaltimų baimė. |

1-oje lentelėje parodoma, kokie NPPAD principai ir strategijos atsispindi Statybos techniniuose reglamentuose, nustatančiuose reikalavimus žemės sklypų prie gyvenamųjų ir visuomeninės paskirties statinių apsaugai nuo smurto, vagysčių ir vandalizmo, ir kaip NPPAD principai ir strategijų panaudojimas tarnauja nusikalstamumo prevencijai.

2 Lentelė. NPPAD principų ir strategijų išraiška Statybos techninių reglamentų reikalavimuose pastatams (statiniams)

| STR2.2.01:2004 „Gyvenamieji pastatai“ | STR2.2.02:2004 „Visuomenės paskirties statiniai“ | NPPAD strategijos (principai), atspindintys reglamento reikalavimuose |
|---|---|---|
| 179.1. Įėjimų į gyvenamuosius pastatus lauko durų laiptinių neturi slėpti želdiniai ir priestatai; neturi būti nišų ar kitų vietų slėptis ar kliūčių matyti įėjimo duris iš toliau. | 258.1. Įėjimų į visuomeninės paskirties pastatus lauko durų neturi slėpti želdiniai ir priestatai; neturi būti nišų ar kitų vietų slėptis ar kliūčių matyti įėjimo duris iš toliau. | Natūralios prieigos kontrolės ir natūralaus stebėjimo strategijų derinys su natūralių elementų (želdinių) panaudojimu. Uždarų ir aklų vietų nebuvimas gerina matomumą, didina saugumo jausmą. |
| 178.2. Visa erdvė už įėjimo durų turi būti matoma iš lauko per įstiklintas duris, langus sienoje iki pat lifto arba matomas visas vestibulis. | | Natūralios prieigos kontrolės ir natūralaus stebėjimo strategijų derinys su dirbtinių elementų (angų, peratomų durų, langų) panaudojimu. Geras erdvės už įėjimo durų matomumas ir papildomų barjerų buvimas (įstiklintos durys) didina saugumo jausmą. |
| 178.3. Įėjimai ir erdvė už įėjimo durų turi būti nuolat apšviesti natūralia ar dirbtine šviesa. Dirbtinis apšvietimas turi būti įjungiamas automatiškai. | 258.2. Įėjimai ir erdvė už įėjimo durų įstaigos darbo metu turi būti nuolat apšviesta natūralia ar dirbtine šviesa. Dirbtinis apšvietimas turi būti įjungiamas automatiškai; | Natūralios prieigos kontrolės ir natūralaus stebėjimo strategijų derinys su mechaninių elementų (dirbtiniu apšvietimu) panaudojimu. Dirbtinė šviesa tamsiuoju paros metu padeda laiku pastebėti pažeidėją, išvengti susidūrimo su juo, išsikviesti pagalbą. |

| STR2.2.01:2004 „Gyvenamieji pastatai“ | STR2.2.02:2004 „Visuomenės paskirties statiniai“ | NPPAD strategijos (principai), atsispindintys reglamento reikalavimuose |
|---|---|--|
| <p>179.5. Iš lauko įėjimai į pastatą ir rūšį; įėjimai į pastogę ir išėjimai ant stogo, į bendruosius kolektorius, technines patalpas arba techninius aukštus turi būti rakinami ir/ar naudojamoms techninėms priemonėms, padedančios kontroliuoti įėjimus (išėjimus);</p> <p>179.6. Švieslangiai, stoglangiai turi būti atidaromi tik iš vidaus, o juos demontuoti iš lauko būtų neįmanoma;</p> <p>179.7. Jeigu nuo žemės paviršiaus iki balkono ar lodžijos grindų susidaro mažiau kaip 3 m, jie gali būti projektuojami tik su specialiomis apsaugos priemonėmis.</p> <p>179.8. Stogai turi būti projektuojami taip, kad nuo jų nusileisti į viršutinių aukštų balkonus be specialios įrangos būtų neįmanoma, jeigu priešgaisriniai reikalavimai nenumato kitaip.</p> | <p>258.3. Iš lauko įėjimai į pastatą ir rūšį, įėjimai į pastogę ir išėjimai ant stogo, į bendruosius kolektorius, technines patalpas arba techninius aukštus turi būti rakinami ir/ar naudojamoms techninėms priemonėms, padedančios kontroliuoti įėjimus (išėjimus);</p> <p>258.4. Švieslangiai, stoglangiai turi būti atidaromi tik iš vidaus;</p> <p>258.5. Jeigu nuo žemės paviršiaus iki balkono ar lodžijos grindų susidaro mažiau kaip 3 m, jie gali būti projektuojami tik su specialiomis apsaugos priemonėmis. Kiti balkonai ir lodžijos turi būti projektuojamos taip, kad nesusedarytų galimybės iš bendrų namo patalpų ar kitų patalpų laisvai pereiti į kitos patalpos balkoną (lodžiją);</p> <p>258.6. Stogai turi būti projektuojami taip, kad nuo jų nusileisti į viršutinių aukštų balkonus ar lodžijas be specialios įrangos būtų neįmanoma, jeigu priešgaisriniai reikalavimai nenumato kitaip.</p> | <p>Prieigos kontrolės strategija su mechaninio metodo elementų panaudojimu.</p> <p>Tokiais elementais laikomi įvairūs užraktai arba specialios apsaugos priemonės. Visos nurodytos priemonės didina saugumo jausmą, riboja patekimą, mažina vagysčių ir vandalizmo galimybes, didina saugumo jausmą.</p> |

2-oje lentelėje parodoma, kokie NPPAD principai ir strategijos atsispindi Statybos techniniuose reglamentuose, nustatančiuose reikalavimus gyvenamųjų ir visuomeninės paskirties statinių apsaugai nuo smurto, vagysčių ir vandalizmo, ir kaip NPPAD principai ir strategijų panaudojimas tarnauja nusikalstamumo prevencijai.

Darbo autorius priėjo išvados, kad abiejų reglamentų reikalavimai apsaugai nuo smurto, vagysčių ir vandalizmo, neženkliai skiriasi vieni nuo kitų. Nors NPPAD tiesiogiai nėra minima reglamentuose, tačiau reglamentų reikalavimai persmelkti NPPAD idėjomis, kiekvienas nagrinėtas reikalavimas pagal savo esmę atspindi ne vieną NPPAD strategiją arba principą, bet netgi jų derinį.

Kaip jau minėta ankstesniame skyriuje, NPPAD strategijų deriniai leidžia sukurti daugybę prevencinių priemonių bei metodų. Pastebėtina bendra reglamentų tendencija: reikalavimai žemės sklypams daugiau siejami su natūraliais veiksniais, o reikalavimai statiniams labiau susiję su fizinėmis kliūtimis, ribojančiomis patekimo galimybes, nes natūralių strategijų čia jau nepakanka.

Visi aukščiau pateikti darbo autoriaus pamąstymai apie atskirų teisės aktų nuostatų ryšį su NPPAD kelia mintį apie Lietuvos teisės aktų palankumą nusikalstamumo prevencijai ir NPPAD idėjoms, t.y. Lietuvos įstatymai ir NPPAD galėtų veikti kartu. Tačiau visgi pastebėtina, kad tai buvo tik autoriaus bandymas galiojančiuose teisės aktuose atrasti NPPAD principų ir strategijų atspindį. Šiuo metu praktiškai kiekviename statybos techniniame reglamente arba kitame statybą ir projektavimą reglamentuojančiame akte yra nurodyta daugybė techninių reikalavimų, parametrų, kriterijų (atstumai, formos, aukščiai, išdėstymas, plotų dydžiai ir kt.), kurie vienu ar kitu požiūriu gali būti siejami su NPPAD. Tiesioginio gi NPPAD paminėjimo teisės aktuose surasti nepavyko. Į NPPAD šiuo metu žiūrima kaip į rekomendacijas, naudojamas atskirų programų ir tyrimų ribose. Teisės aktų gausoje turėtų atsirasti oficialus dokumentas, aiškiai įteisintis NPPAD taikymą projektavimo bei statybų procesuose bei NPPAD specialistų įtraukimą į šiuos procesus. Tokio dokumento dėka NPPAD būtų paleista į veikiančią sistemą. Galiojančios teisės aktų normos neturėtų patirti esminių pakeitimų, nes, kaip matyti iš aukščiau pateiktos apžvalgos, jos ir dabar atspindi pamatines NPPAD nuostatas.

2.1.3. NPPAD valstybės vidaus politikoje

Tenka konstatuoti, kad Lietuvoje šiuo metu yra oficialių dokumentų, kuriais įtvirtinamos kompleksinės nusikalstamumo prevencijos koncepcijos bei programos. Lietuvos Respublikos Seimas 2015 m. gegužės 7 d. nutarime Nr. XII-682 „Dėl viešojo saugumo plėtros 2015-2025 metų programos patvirtinimo“,¹⁸⁶ pabrėždamas kompleksinės nusikalstamų veikų ir kitų teisės pažeidimų prevencijos svarbą, nurodė būtinumą toliau vykdyti, priemones, kuriomis „siekiama užkirsti kelią nusikalstamoms veikoms ir kitiems teisės pažeidimams, nustatant ir pašalinant jų priežastis ir sąlygas, taip pat individualiai veikiant asmenis, kurie linkę ar ateityje gali daryti nusikalstamas veikas ar kitus teisės pažeidimus arba gali nukentėti nuo nusikalstamų veikų ar kitų teisės pažeidimų.“¹⁸⁷ Nutarime paminėta daugybė prevencinių priemonių: savivaldybių veikla (18 punktas), turto draudimo paslaugos (19 punktas), institucijų bendradarbiavimas (24 punktas), neteisėtos migracijos mažinimas (30 punktas), vertybių ir pilietinės visuomenės ugdymas, t.y.

¹⁸⁶ „Dėl Viešojo saugumo plėtros 2015–2025 metų programos patvirtinimo“, TAR, žiūrėta 2020 m. lapkričio 10 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/ea944da0f95d11e4927fda1d051299fb>

¹⁸⁷ *Ibid*

ankstyvoji prevencija (40 punktas) ir kt.¹⁸⁸ Apie NPPAD sklaidymą programoje neužsimenama. Ir nors nutylėjimas neužkerta kelio NPPAD Lietuvoje, tačiau ir neskatina, nes nėra aiškaus oficialaus „palaiminimo“.

Panaši situacija ir su kitomis prevencinėmis programomis. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2011 m. vasario 17 d. nutarimu Nr. 184 buvo patvirtinta Saugios savivaldybės koncepcija,¹⁸⁹ kurios tikslas - didinti gyventojų saugumą (18 punktas), kas sutampa su NPPAD tikslais. Tačiau Koncepcija neatspindi NPPAD principų bei strategijų, nes nukreipta į savivaldybių organizacinės veiklos plėtojimą stiprinant gyventojų saugumo jausmą. Tiesiogiai su gyventojais susijęs Koncepcijos 19.3. punkto uždavinys: „plačiau informuoti gyventojus saugumo klausimais, diegti jiems saugios gyvensenos pagrindus, didinti gyvenamųjų vietovių bendruomenių vaidmenį kuriant saugią aplinką, skatinti jų aktyvumą ir savanorystę šioje srityje.“¹⁹⁰ Šiam tikslui įgyvendinti Koncepcijos 22 punktas duoda bendro pobūdžio rekomendacijas: „nustatyti savivaldybės gyventojų saugumo stiprinimo poreikius, tirti gyventojų nuomonę šiais klausimais, rengti atitinkamas gyventojų apklausas ar kitaip konsultuotis su savivaldybės bendruomenės atstovais; periodiškai informuoti gyventojus apie saugumo būklę savivaldybėje ir galimybes dalyvauti gyventojų saugumo stiprinimo veikloje; plėtoti gyvenamųjų vietovių bendruomenių atstovų savanorišką veiklą, susijusią su gyventojų saugumo stiprinimu.“¹⁹¹ Kaip matyti, apie saugios aplinkos projektavimą, kaip tai suprantama NPPAD, Koncepcijoje neužsimenama.

Visgi nereikėtų manyti, kad Koncepcija nenaudinga NPPAD plėtojimui. Koncepcijos 20.1 punkte pateiktos rekomendacijos „įsteigti savivaldybės administracijoje atskirą padalinį (departamentą, skyrių, poskyrį) ar pareigybę, atsakančius už gyventojų saugumo stiprinimo veiklos organizavimą savivaldybėje“.¹⁹² Tokie padaliniai galėtų priimti dirbti NPPAD specialistus, kurie iš esmės yra saugumo specialistai. Koncepcijos 20.3. punkto rekomendacija „organizuoti atsakingo subjekto bendradarbiavimą su suinteresuotais subjektais per suinteresuotų subjektų partnerystės mechanizmą – atitinkamą komisiją, tarybą ar kitą darinį (toliau – komisija, taryba), į kurių sudėtį įeitų savivaldybės administracijos ir suinteresuotų subjektų atstovai“,¹⁹³ galėtų suteikti galimybę NPPAD specialistams dalyvauti komisijų sudėtyje, planuojant savivaldybių teritorijas.

Koncepcijos 27 punkte nustatomi kriterijai, skirti gyventojų saugumo jausmui savivaldybėje įvertinti, vienas kurių (27.1. punktas) yra „padarytos nusikalstamos veikos, kiti teisės pažeidimai ar eismo įvykiai.“¹⁹⁴ Tai leidžia daryti prielaidą, kad siekdamas aukštų įvertinimų,

¹⁸⁸ „Dėl Viešojo saugumo plėtros 2015–2025 metų programos patvirtinimo“ *supra note*: 186.

¹⁸⁹ „Dėl Saugios savivaldybės koncepcijos patvirtinimo“, LRS, žiūrėta 2020 m. lapkričio 10 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.392690?jfwid=fhhu5mgrr>

¹⁹⁰ *Ibid*

¹⁹¹ *Ibid*

¹⁹² *Ibid*

¹⁹³ *Ibid*

¹⁹⁴ *Ibid*

savivaldybės stengsis išvengti didelio nusikaltimų skaičiaus, todėl jos turės aktyviau vykdyti nusikalstamumo prevenciją, o tai gali įtakoti ir NPPAD plitimą.

Minėtos koncepcijos pagrindu 2016-2019 metais Lietuvos savivaldybėse buvo patvirtintos nusikalstamumo prevencijos ir kontrolės programos (Kazlų Rūdos savivaldybėje,¹⁹⁵ Šiaulių miesto savivaldybėje,¹⁹⁶ Plungės rajono savivaldybėje,¹⁹⁷ Joniškio rajono savivaldybėje¹⁹⁹ ir kt.). Šios programos viena nuo kitos nežymiai skiriasi, programose minėtos prevencinės priemonės – taip pat. Tarp prevencinių priemonių programose nurodomi saugios kaimynystės vystymas, apsaugos sistemų įrengimas, informacijos apie apsisaugojimo nuo nusikalstamų veikų būdus ir priemonės sklaida ir kt. NPPAD nepaminėta nei vienoje programoje, o sulyginus Šiaulių miesto savivaldybės 2016²⁰⁰ ir 2019²⁰¹ metais parengtas programas matyti, kad požiūris į nusikalstamumo prevenciją per keletą metų nepasikeitė, NPPAD nepelnė dėmesio.

Taigi Lietuvoje NPPAD sunkiai skina sau kelią, nors iš esmės jos diegimui niekas neprieštarauja. Tam neabejotinai turi įtakos NPPAD naujumas, nežinojimas apie ją ir nedidelis informacijos kiekis Lietuvių kalba, aiškios valstybės pozicijos šiuo klausimu nebuvimas, gyventojų švietimo NPPAD šiuo klausimu akivaizdus trūkumas.

2.1.4. NPPAD specialistų problema

Nepakankamas dėmesys NPPAD idėjoms valstybiniame lygyje gimdo NPPAD srities specialistų problemą. Kalbant apie specialistus, pirmiausiai reikia prisiminti, kad nusikalstamumo prevencija per aplinkos dizainą - tai ne vien architektų ir dizainerių darbas. Nusikalstamumo prevencijos per urbanistinį dizainą ir planavimą rekomendacijų rinkinyje CEN-14383²⁰² pabrėžiama, kad į šį procesą gali būti įtraukta daug suinteresuotų šalių, tarp kurių įvardijami politikai (vietos, savivaldybių, regionų); privatūs, pusiau privatūs ir viešieji statytojai, savininkai, investuotojai; policija ir kiti viešosios tvarkos specialistai; paslaugų teikėjai (valymo, apšvietimo, remonto ir kt.);

¹⁹⁵ „Dėl Kazlų Rūdos savivaldybės 2016–2018 metų nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos patvirtinimo“, LRS, žiūrėta 2020 m. lapkričio 10 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/2eb2a8b0244611e6acbed8d454428fb7?jfwid=fhhu5mgrr>

¹⁹⁶ „Dėl Šiaulių miesto savivaldybės nusikaltimų prevencijos 2017-2019 m. programos patvirtinimo“, LRS, žiūrėta 2020 m. lapkričio 10 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/48cdffa2ced311e6a476d5908abd2210?jfwid=fhhu5mgrr>

¹⁹⁷ „Dėl Šiaulių miesto savivaldybės nusikaltimų prevencijos 2020–2022 m. programos patvirtinimo“, LRS, žiūrėta 2020 m. lapkričio 10 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/e970dc021de711eaadfcfdb735b57421?jfwid=fhhu5mgrr>

¹⁹⁸ „Dėl Plungės rajono savivaldybės 2018–2020 metų nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos patvirtinimo“, LRS, žiūrėta 2020 m. lapkričio 10 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/4112e922e65011e7b4d1bdd5f1a9ff0e?jfwid=fhhu5mgrr>

¹⁹⁹ „Dėl Joniškio rajono savivaldybės nusikaltimų prevencijos 2018–2020 m. programos patvirtinimo“, LRS, žiūrėta 2020 m. lapkričio 10 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/f7d13ff0e75d11e7b4d1bdd5f1a9ff0e?jfwid=fhhu5mgrr>

²⁰⁰ „Dėl Šiaulių miesto savivaldybės nusikaltimų prevencijos 2017-2019 m. programos patvirtinimo“, *op. cit.*

²⁰¹ „Dėl Šiaulių miesto savivaldybės nusikaltimų prevencijos 2020–2022 m. programos patvirtinimo“, *op. cit.*

²⁰² European Cooperation in Science and Technology, supra note: 49.

socialiniai darbuotojai; švietimo įstaigos; gyventojai, visuomenė, žiniasklaida.²⁰³ Panašiai rašoma ir Nacionalinio nusikalstamumo prevencijos instituto (JAV) tinklapyje, kuris rengia NPPAD mokymus.²⁰⁴ Taigi dalyvių gali būti daug, tačiau koks gi galėtų būti NPPAD specialistas (planuotojas) Lietuvoje? Tam reikėtų atlikti pagrindinių tokių profesijai keltinų reikalavimų analizę.

Kaip minėta aukščiau, NPPAD integruojama į gyvenamąją aplinką nusikalstamumo prevencijos tikslais, todėl visų pirma, NPPAD specialistas privalo turėti mokslinių žinių apie nusikalstamumą, jo priežastis ir padarinius, žinoti prevencinio darbo ypatumus, turi suprasti kokios aplinkos elementai skatina nusikalstamą elgesį, nes būtent į tai nusietaiko NPPAD. Šios žinios yra kriminologijos mokslo dalis (beje, daugelis NPPAD tyrinėtojų yra kriminologai), todėl pirmasis būtinas reikalavimas NPPAD specialistui – gilios kriminologijos žinios. Taip pat toks asmuo turi išmanyti teisę ir įstatymus, kurie yra susiję su teritorijų planavimu, statybomis ir pan. NPPAD, kaip mokomoji disciplina, norint tapti NPPAD specialistu, turi būti privaloma. Iš čia išplaukia ir mokomosios medžiagos problema, nes ją taip pat reikia kurti.

Atsižvelgiant į tai, kad nusikalstamumo prevencijos priemonė NPPAD atveju yra projektavimas (dizainas), kitas būtinas reikalavimas NPPAD specialistui būtų architektūros, dizaino ir urbanistikos žinios, kurių lygis galėtų apsiriboti bendromis žiniomis, pvz. apie projektavimo ir planavimo dėsnius ir taisykles, gebėjimu skaityti ir aiškinti brėžinius, projektus ir pan. Galimai NPPAD specialistui būtų naudingos žinios apie statybinių medžiagų sudėtį, jam turi būti suprantama naudojamų apsaugos įrenginių specifika. Be to, NPPAD strategijų taikymas (ypač antrosios kartos NPPAD) reikalauja ir sociologijos bei psichologijos žinių.

Taigi, NPPAD specialistas yra tarsi kriminologas-architektas, turintis viena kitai profesijai nebūdingų žinių. Ir nors šiuo metu nei viena aukštoji arba aukštesnioji mokykla Lietuvoje nerengia NPPAD specialistų, nekyla abejonių, kad tai ateities profesija, kurios poreikis realiai bręsta jau dabar. Tokius specialistus galima rengti teisės fakultetuose, nepatiriant didelių sąnaudų, tiesiog sustiprinant kriminologų specializaciją, įtraukiant į ją ir akcentuojant NPPAD. Nevertėtų skaičiuoti sąnaudų, nes NPPAD specialistų nauda yra nepalyginamai vertingesnė.

NPPAD specialistai galėtų dirbti projektų aptarimo, rengimo ir derinimo procese dalyvaujančių komisijų sudėtyje. Tokie specialistai neabejotinai reikalingi ir policijoje. Pavyzdžiui, „kiekvienas Britanijos policijos departamentas turi apmokytų specialistų, vadinamų „architektūrinių ryšių palaikymo pareigūnais“ (angl. *Architectural Liaison Officers* - ALO) arba dar kitaip (Londone) vadinamų „nusikalstamumo prevencijos dizaino patarėjais“ (angl. *Crime Prevention Design Advisors* - CPDA).“²⁰⁵

²⁰³ European Cooperation in Science and Technology, supra note: 49: 23-24.

²⁰⁴ „CPTED Training“, National Institute Of Crime Prevention, žiūrėta 2020 m. lapkričio 10 d., <https://www.cptedtraining.net/>

²⁰⁵ Levald, supra note, 75: 9

NPPAD specialistai galėtų vykdyti ir savarankišką veiklą, teikdami privačias konsultavimo paslaugas.

Apibendrinamas aukščiau išdėstytas skirsnio mintis, darbo autorius daro išvadą, kad NPPAD (CPTED) abreviatūra Lietuvos teisės aktuose kol kas yra svetima, NPPAD įteisinančio teisės akto Lietuvoje nėra, o teisės aktuose minėtos nusikalstamumo prevencijos priemonės vis dar nesiejamos su aplinkos dizainu. Nepaisant šios situacijos, aiškiai jaučiamas teisės aktų nuostatų palankumas NPPAD principams ir strategijoms, pastebimas atskirų teisės aktų nuostatų sutapimas su NPPAD nuostatomis. Tai reiškia, kad NPPAD taikymą reglamentuojančios nuostatos galėtų būti lengvai diegiamos į Lietuvos įstatymus ir poįstatyminius aktus ir puikiai veikti. Todėl NPPAD reglamentavimas yra būtinas, ir šis klausimas turėtų būti sprendžiamas pačiame aukščiausiam valstybės lygyje, tačiau, dideliame apgailėstajam, šiuo metu NPPAD nėra valstybės prioritetas nusikalstamumo prevencijos srityje. Sprendžiant teisinio reglamentavimo klausimus, kartu būtina reglamentuoti ir specialistų rengimo klausimą.

2.2. NPPAD Lietuvos projektuose ir mokslinėje literatūroje

2.2.1. NPPAD programos ir projektai Lietuvoje

Atkūrus nepriklausomybę, pirmąsias NPPAD užuomazgas Lietuvoje galima pastebėti jau 1997 m., kai buvo įsteigtas „Stabdyk nusikalstamumą“ judėjimas. Kaip rašoma Policijos rėmėjų judėjimo „Stabdyk nusikalstamumą“ dalyvių įstatymo projekto aiškinamajame rašte: „Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos <...> numatyta organizuoti nusikaltimų prevencinį darbą ir į jį įtraukti visuomenę. <...> Lietuvos kriminogeninė situacija rodo, kad tokia visuomenės parama, siekiant sustabdyti nusikalstamumo bei kitų teisės pažeidimų augimą, yra būtina.“²⁰⁶ Taigi „Stabdyk nusikalstamumą“ idėjos buvo paremtos visuomenės (policijos rėmėjų) įtraukimu į nusikalstamumo prevenciją. Be to, šio judėjimo tiksluose ir uždaviniuose²⁰⁷ buvo akcentuojamas dėmesys į kaimynystės ir bendruomeniškumo jausmą, „Saugių kaimynysčių“ kūrimą, žmonių socialinę sanglaudą, ką galima priskirti prie antrosios kartos NPPAD propaguojamų idėjų. Kaip buvo pastebėta, „Stabdyk nusikalstamumą“ buvo pirmas tokio tipo projektas Lietuvoje, paremtas NPPAD (CP-UDP) idėjomis, nors pats NPPAD terminas Lietuvoje tada dar nebuvo vartojamas.²⁰⁸ 2001 m. nutraukus finansavimą iš valstybės biudžeto, judėjimas "Stabdyk nusikalstamumą" baigė savo veiklą.

²⁰⁶ „Policijos rėmėjų judėjimo "Stabdyk nusikalstamumą" dalyvių įstatymo projekto aiškinamasis raštas“, LRS, žiūrėta 2020 m. lapkričio 11 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.47958?jfwid=wny8rm1uk>

²⁰⁷ Vilniaus miesto vyriausiasis policijos komisariatas, *Saugi kaimynystė Vilniaus mieste („Saugios kaimynystės“ metodinės rekomendacijos)* (Vilnius: 2008), 9, <http://nplc.lt/wp-content/uploads/2016/10/lit60.pdf>

²⁰⁸ Miguel Saraiva ir kt., „Model (my) neighbourhood – a bottom-up collective approach for crime-prevention in Portugal and Lithuania“, *Journal of Place Management and Development* 9, 2 (2016): 177, https://www.researchgate.net/publication/305678756_Model_my_neighbourhood_-_a_bottom-up_collective_approach_for_crime-prevention_in_Portugal_and_Lithuania

2007 metais sudarius tarpžinybinę darbo grupę „Saugios kaimynystės“ priemonėms įgyvendinti sostinėje, buvo parengtas prevencinis projektas pavadinimu „Saugios kaimynystės Vilniaus mieste projektas“, kurio pagrindinis tikslas - „skatinti visuomenės aktyvumą, pilietiškumą, bendradarbiavimą su policijos ir seniūnijos darbuotojais nusikalstamumo prevencijos srityje, siekiant palapsniui perduoti saugios aplinkos formavimo iniciatyvą aktyviems bendruomenės nariams.“²⁰⁹ Šiuo projektu buvo siekiama atgaivinti „Saugių kaimynysčių“ veiklą Vilniaus mieste, kadangi kaip buvo pažymėta, 2007 m. Vilniuje buvo įsteigta tik 18 „Saugios kaimynystės“ grupių, kurių dalis buvo įkurtos dar nuo „Stabdyk nusikalstamumą“ judėjimo laikų, o sostinei toks „Saugios kaimynystės“ grupių skaičius buvo tikrai mažas.²¹⁰ Tačiau jau 2014 m. pabaigoje, visoje Lietuvoje veikė 1878 saugios kaimynystės grupės.²¹¹ Tokį padidėjimą lėmė 2011 m. vasario 17 d. priimtas nutarimas „Dėl Saugios savivaldybės koncepcijos patvirtinimo“,²¹² kurio dėka Lietuvos policijoje atsirado „bendruomenės pareigūnai“, dirbantys tiesiogiai su bendruomenėmis, nevyriausybinėmis organizacijomis ir kt., skatindami jas bendradarbiauti su policija ir kurti „Saugių kaimynysčių“ grupes, dalyvauti NPPAD iniciatyvose ir pan.²¹³ Pagrindinės šių pareigūnų funkcijos susietos su nusikalstamumo prevencija, formuojant saugią gyvenamąją aplinką. Skirtingai nuo pirmtako projekto „Stabdyk nusikalstamumą“, „Saugiose kaimynystėse“ jau pradėtas vartoti NPPAD (CPTED) terminas ir naudojamos konkrečios NPPAD strategijos. 2015 m. išleistame „Saugios kaimynystės vadove“,²¹⁴ jau yra aprašoma, kas yra NPPAD (čia suteikiamas Lietuviškas „Nusikalstamumo prevencija per aplinkos projektavimą“ pavadinimas), aprašomos trys pagrindinės NPPAD strategijos (stebėjimas; natūrali prieigos kontrolė; natūralus teritorijos stiprinimas), duodami patarimai, į ką reikėtų atsižvelgti naudojant kiekvieną iš šių strategijų.²¹⁵ Viskas pateikiama glaustai, tačiau gan aiškiai, kad NPPAD pagrindai būtų suprantami paprastiems žmonėms. Leidinio gale pateikiamas „Saugios aplinkos kūrimo mokymų bendruomenėms“ pasiūlymas su nurodytais kontaktiniais duomenimis.²¹⁶ Mokymus sukūrė „Saugios kaimynystės grupių asociacija, pasitelkusi sertifikuotus CPTED specialistus <...> Mokymus sudaro dvi dalys: pirmojoje (teorinėje) dalyje pateikiami pagrindiniai saugios aplinkos formavimo principai ir naudojamos priemonės, o antrojoje – atliekami praktiniai konkrečios teritorijos saugumo vertinimai.“²¹⁷ Tokiu būdu buvo pradėti rengti

²⁰⁹ Vilniaus miesto vyriausiasis policijos komisariatas, *supra note*: 207.

²¹⁰ *Ibid*, 11

²¹¹ „VRM laukia pasiūlymų dėl saugios kaimynystės“, *Respublika*, 2015 m. balandžio 9 d.,

<https://www.respublika.lt/lt/naujienos/lietuva/lietuvas-politika/vrm-laukia-pasiulymu-del-saugios-kaimynystes>

²¹² „Nutarimas „Dėl Saugios savivaldybės koncepcijos patvirtinimo“, LRS, žiūrėta 2020 m. lapkričio 11 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.392690?jfwid=fhhu5mgrp>

²¹³ Miguel Saraiva ir kt., *supra note*: 208, 173, 177.

²¹⁴ Saugios kaimynystės grupių asociacija, *Saugios kaimynystės vadovas* (Vilnius: Litera, 2015),

<https://www.saugausavoturta.lt/admin/storage/eucpn/Saugios%20kaimynyst%C4%97s%20vadovas.pdf>

²¹⁵ *Ibid*, 36-37.

²¹⁶ *Ibid*, 43-44.

²¹⁷ *Ibid*

specialūs NPPAD seminarai ir mokymai įvairiuose Lietuvos miestuose,^{218 219 220 221} pradėtas rengti respublikinis konkursas pavadinimu „Veikliausia saugios kaimynystės grupė“. 2019 m. šiame konkurse buvo įteikti apdovanojimai, kur viena iš nominacijų buvo gauta „Už CPTED principų diegimą bendruomenėje ir ilgaamžiškumą gyventojų savisaugos srityje.“²²²

Deja, „Saugiai kaimynystei“ analogiškų stambių projektų, per kuriuos būtų galima plačiai skleisti NPPAD idėjas, Lietuvoje daugiau nebuvo ir nėra vykdoma. Apie NPPAD kalbama konferencijų, seminarų bei kitų renginių metu, susitikimuose su gyventojais, tačiau šie renginiai nedažni. Pavyzdžiui, 2015 m. gegužės 18 d. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijoje vyko konferencija „Nusikaltimų prevencija per aplinkos dizainą“, kurioje nagrinėta nusikalstamumo problema Lietuvoje ir NPPAD (CPTED) buvo pristatytas kaip projektas.²²³ Praėjo daugiau nei 5 metai, o informacijos apie naujas konferencijas oficialiame lygyje nėra. Tai eilinį kartą kelia mintį apie abejingą požiūrį į NPPAD valstybės lygmenyje.

2015 metais buvo paskelbta Nusikalstamumo prevencijos per aplinkos dizainą (CPTED) mokomojo kurso publikacija, atsiradusi dėka Europos Sąjungos finansuoto projekto Nr.2012/ISEC/AG/4000004321 „Esamų miesto kvartalų plėtros projektavimo, planavimo ir nusikalstamumo prevencijos būdai bei supažindinimas su naujais, siekiant pagerinti gyvenamosios vietos saugumą (CPTED).“²²⁴ Projekte dalyvavo keturios šalys – Estija, Latvija, Lietuva, Suomija. Projekto įgyvendinimo metu buvo tiriamos atskirų šalių dalyvių vietovės. Lietuvoje buvo tiriami Verkių regioninis parkas bei Naujininkų rajonas: buvo ne tik nustatomos nusikalstamumo priežastis šiose vietovėse bei teikiamos rekomendacijos, bet ir NPPAD strategijų pagalba atliekami konkretūs veiksmai: Verkių parke pastatyti informaciniai stendai, įrengtos vaizdo kameros, sustiprintas policijos patruliavimas, įrengtos tvoros,²²⁵ Naujininkuose pradėtos vykdyti rekomendacijos stotelėse įrengti pastoges transporto laukiantiems keleiviams, pašalinti iš viešojo transporto mazgo teritorijos senus prekybos kioskus ir įkurti naują prekybos paviljoną, įrengti vaizdo stebėjimo ir įrašymo

²¹⁸ „Saugi kaimynystė“, Internet Archive Wayback Machine, žiūrėta 2020 m. lapkričio 11 d.,

<https://web.archive.org/web/20150919193759/http://www.saugikaimynyste.net/>

²¹⁹ „Saugi kaimynystė“, YouTube, žiūrėta 2020 m. lapkričio 11 d., <https://www.youtube.com/watch?v=vTqdhgLuToE>

²²⁰ „Policijos komisariate vyko renginys apie saugios aplinkos kūrimo CPTED metodą“, *Pakruojo varpas*, žiūrėta 2020 m. lapkričio 11 d., <https://www.pakruojovarpas.lt/policijos-komisariate-vyko-renginys-apie-saugios-aplinkos-kurimo-cpted-metoda/>

²²¹ „Saugi kaimynystė: kaip ją prisiaukinti?“, *Mano Žirmūnai*, žiūrėta 2020 m. lapkričio 11 d.,

<https://www.manozirmunai.lt/statyba-ir-aplinka/saugi-kaimynyste-kaip-ja-prisijaukinti/>

²²² „Naisiuose apdovanotos veikliausios Lietuvos saugios kaimynystės grupės“, Lietuvos policija, žiūrėta 2020 m. lapkričio 11 d., <https://policija.lrv.lt/lt/naujienos/naisiuose-apdovanotos-veikliausios-lietuvos-saugios-kaimynystes-grupes>

²²³ Nusikaltimų prevencija per aplinkos dizainą (CPTED), Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija, žiūrėta 2020 m. lapkričio 11 d., <https://vrm.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/nusikaltimu-prevencija-per-aplinkos-dizaina-cpted>

²²⁴ Europos Sąjungos prevencijos ir kovos su nusikalstamumu projektas, *supra note*, 73.

²²⁵ *Ibid*, 31-32.

sistema, sutvarkyti ir prižiūrėti matomumui trukdančią augmeniją.²²⁶ Projekte dalyvavo 8 Lietuvos atstovai, kuriems buvo išreikštas lūkestis, jog jie taps NPPAD ambasadoriais savo šalyje ir ne tik platins informaciją apie veiksmingus NPPAD principus, bet ir aktyviai taikys juos naujai projektuojamose gyvenvietėse ir esamų gyvenviečių renovacijos projektuose.²²⁷

Tenka pripažinti, kad informacijos apie tolesnį projekto administravimą ir likimą nėra, išskyrus aukščiau minėtą publikaciją. Žvelgiant iš dabartinės, t.y. 2020 metų pozicijos, akivaizdu, kad lūkesčiai dėl NPPAD sklaidos Lietuvoje nepasiteisino.

Paminėtinas dar vienas 2013-2015 metais vykdytas su NPPAD susijęs projektas HOME/2012/ISEC/AG/4000004321 „Miesto projektavimo, planavimo ir nusikaltimų prevencijos metodų kūrimas bei naujų metodų naudojimas gyvenamosios aplinkos saugumui didinti (CPTED)“, kuris buvo vykdomas 2013-2015 metais, dalyvaujant vienuolikai partnerių iš Estijos, Latvijos, Lietuvos ir Suomijos. Šio projekto rezultatas – NPPAD vadovas policijos pareigūnams.²²⁸ Deja, tarp aštuonių vadovo autorių nėra Lietuvos atstovų. Leidinyje išsamiai dėstomos pagrindinės nuostatos apie NPPAD kilmę, principus, policijos ir savivaldybių vaidmenį, aprašomi kraštovaizdžio architektūros ir kiti teoriniai aspektai, pateikiami atvejų tyrimai ir kt. Bet svarbiausia šio dokumento reikšmė yra ta, kad jis duoda praktinius patarimus apie dokumentų skaitymo būdus, apie aplinkos tyrimą ir teigiamą praktiką įgyvendinant NPPAD. Šia prasme, darbo autoriaus nuomone, ypatingo dėmesio verta Jungtinės Karalystės sėkminga patirtis projekte „Apsaugota projektuojant“ (angl. *Secured By Design* - SBD), kuriame sprendžiamas NPPAD specialistų („nusikalstamumo prevencijos dizaino patarėjų“) parengimo klausimas ir bandoma skatinti saugumo reikalavimus atitinkančios erdvės kūrimą, tokią erdvę pažymint SBD ženklu.²²⁹ Pažymėtina, kad projektas pristatytas 1989 metais, o apie jį kaip vis dar vykdomą, rašoma net 2015 metais, t.y. praėjus daugiau nei 25 metams po pristatymo, kas parodo valstybės politikos nuoseklumą NPPAD atžvilgiu. Išskirtinas ir Olandijos „ženklas saugiams pastatams“, taikomas nuo 1996 metų bei ženklas „senoms aplinkoms“.²³⁰ Taigi, vadovas duoda ir naudingų žinių, ir vertingų idėjų. Dalyje apie Lietuvą vadove glausta forma pateikiamos pagrindinės žinios apie planavimą, konstatuojant, kad teisinėje sistemoje jokių specialių NPPAD taisyklių nėra.²³¹ Deja, per 5 metus situacija nepasikeitė. Taisyklių arba kitų NPPAD įteisinančių dokumentų taip ir nėra. NPPAD neįgijo laukiamo populiarumo Lietuvoje.

Viena iš NPPAD idėjų sklaidos priemonė yra žiniasklaida, tačiau, didžiajam apgailėstavimui, ji nėra aktyvi. Žurnalas „Statyba ir architektūra“, du kartus pateikė straipsnius apie NPPAD: Pirmasis – tai 2016 m. išėjęs straipsnis „Nusikalsti neleidžianti aplinka“ (autorė Irina

²²⁶ Europos Sąjungos prevencijos ir kovos su nusikalstamumu projektas, *supra note*, 73: 37.

²²⁷ *Ibid*, 106.

²²⁸ Levald ir kt., *supra note*, 75.

²²⁹ *Ibid*, 9.

²³⁰ *Ibid*, 9-11.

²³¹ *Ibid*, 56.

Matijošaitienė), kuriame atkreipiamas dėmesys į tai, kad apleistas turtas ir aplinka provokuoja nusikaltimus. Straipsnyje aiškinama NPPAD esmė, teikiami užsienio šalių pavyzdžiai.²³² Antras straipsnis pavadinimu „Nusikalstamumą mažinanti aplinka“ pasirodė 2018 m.²³³ Straipsnyje pateikti išsamūs paaiškinimai apie vietos pasirinkimo svarbą, šios vietos vertinimo būtinumą prieš projektuojant, apie trijų-D metodą, želdinių ir apšvietimo reikšmę ir kiti aspektai. Tokio pobūdžio informacija vertintina kaip labai naudinga visuomenei: pirma, ją teikia solidus specializuotas žurnalas, kas neleidžia abejoti informacijos patikimumu; antra, informaciją teikia kompetentingi, kvalifikuoti žinovai; trečia, informacija teikiama paprasta kalba, prieinama kiekvienam suinteresuotam šia tema. Vienas nedidelis trūkumas – žurnalas orientuotas į architektūrą ir statybą, kas daugumai yra neaktualu. Tačiau ir toks NPPAD populiarinimo būdas yra sveikintinas, nes sudominti projektuotojus ir statybininkus yra ne mažiau svarbu nei visuomenę.

NPPAD projektams žiniasklaida beveik neteikia dėmesio. Kartais informaciją apie vykdomus projektus galima rasti internetinėje erdvėje,^{234 235 236 237} tačiau vėl gi, informacijos yra mažai, straipsnių nedaug. Verta pažymėti Irinos Matijošaitienės ir JAV mokslininkų projektą, kuriuo kuriamas dirbtinis intelektas, saugiams miestams projektuoti.²³⁸ Pasirodžiusiame 2018 m. straipsnyje teigiama, kad „mokslininkė dr. Irina Matijošaitienė su Jungtinių Amerikos Valstijų (JAV) mokslininkų pagalba kuria dirbtinio intelekto produktą, kuris padės apskaičiuoti jau esamos ar planuojamos teritorijos palankumą nusikaltimams vykdyti“.²³⁹ Pati mokslininkė nurodo, kad „Apmokę dirbtinį intelektą analizuoti gaunamus miesto duomenis, pagal nusikaltimų prevencijos per aplinkos planavimo (CPTED) programą, galėsime tiksliai prognozuoti, kur bus įvykdomi nusikaltimai.“²⁴⁰ Tokių projektų vykdymas dar kartą parodo NPPAD pranašumą ir didžiulį potencialą. Tiesa, apie šio projekto eigą arba sėkmingą įvykdymą duomenų nėra, kas reiškia, kad laukiamas produktas dar nėra sukurtas, arba kad Lietuvai tai neįdomu. O juk idėja yra puiki ir verta išskirtinio dėmesio.

²³² Irina Matijošaitienė „Nusikalsti neleidžianti aplinka“, *Statyba ir Architektūra*, 2016 m. rugsėjo 27 d., <https://sa.lt/nusikalsti-neleidzia-aplinka/>

²³³ Buidovaitė, *supra note*: 74.

²³⁴ „Kuo mažiau langų pastatuose, tuo didesnis nusikalstamumas gatvėse“, *Delfi*, 2015 m. sausio 25 d., <https://www.delfi.lt/news/daily/crime/kuo-maziau-langu-pastatuose-tuo-didesnis-nusikalstamumas-gatvese.d?id=66997448>

²³⁵ „Kova prieš nuikalstamumą: kaip architektūra gali padėti rajonams tapti saugesniais?“, *Delfi*, 2018 m. balandžio 16 d., <https://www.delfi.lt/bustas/nt-rinka/kova-pries-nusikalstamuma-kaip-architektura-gali-padeti-rajonams-tapti-saugesniais.d?id=77700985>

²³⁶ „KTU mokslininkės kuriamas dirbtinis intelektas iš anksto perspės, kur gali įvykti nusikaltimai“, *Delfi*, 2018 m. rugpjūčio 31 d., <https://www.delfi.lt/mokslas/technologijos/ktu-mokslininkes-kuriamas-dirbtinis-intelektas-is-anksto-perspes-kur-gali-ivykti-nusikaltimai.d?id=78949439>

²³⁷ „KTU mokslininkės kuriamas dirbtinis intelektas iš anksto perspės, kur gali įvykti nusikaltimai“, *Statyba ir Architektūra*, 2018 m. rugpjūčio 31 d., <https://sa.lt/ktu-mokslininkes-kuriamas-dirbtinis-intelektas-is-anksto-perspes-kur-gali-ivykti-nusikaltimai/>

²³⁸ *Ibid*

²³⁹ *Ibid*

²⁴⁰ *Ibid*

Aukščiau pateiktos mintys apibendrinamos vienareikšmiška išvada: Lietuvos valstybė, įgydama patirtį per įvairius NPPAD projektus, lieka pasyvi NPPAD idėjų sklaidoje. Susidaro įspūdis, kad projektai įdomūs tik jų dalyviams ir tik jų įgyvendinimo metu. Po rezultatų paskelbimo ir lėšų įsisavinimo tolesnis projektų likimas tampa neaktualus.

2.2.2. NPPAD tematika Lietuvos mokslinėje literatūroje

Kaip pažymėjo Aušra Pocienė²⁴¹ bei Irina Matijošaitienė su Viliumi Velička²⁴², pirmieji darbai, analizuojantys dizaino elementus ir bendruomenės dalyvavimą kuriant saugią aplinką, pasirodė 2000-ųjų pradžioje: 2001 m. pasirodė Vygando Pauliko straipsnis „Socialinė aplinka kaime ir nusikalstamumas“, analizuojantis „Lietuvos kaime vykusias žemės reformas, kaimo gyvenamosios ir socialinius pokyčius, nusikalstamumo tendencijas“.²⁴³ Šiame straipsnyje konstatuotas gausaus viduriniojo sluoksnio Lietuvos kaime susiformavimo faktas, turėjęs įtakos tvirtoms kaimų bendruomenėms formuotis. Tokių bendruomenių atsiradimas siejamas su nusikalstamumo sumažėjimu kaime.²⁴⁴ Darbo autoriaus nuomone, straipsnis svarbus tuo, kad jame skelbiamas tam tikras Lietuvos visuomenės brandos lygis, kuriame gali susiformuoti prielaidos NPPAD plitimui per sąmoningas bendruomenes.

2002 m. Alvydas Šakočius savo straipsnyje „Gyvenamosios aplinkos saugumas ir šiuolaikinės policijos sampratos problema“ analizavo „asmens saugumo sistemos transformacijas besiplėtojančioje visuomenėje ir šių pokyčių įtaką tradicinėms saugumą užtikrinančioms institucijų sistemoms, visų pirma policijai“,²⁴⁵ pabrėždamas bendruomenės vaidmenį padedant policijai bei užtikrinant savo pačių saugumą. Darbo autorius išskirtų NPPAD prasme svarbią straipsnio mintį, jog „gyvenamosios aplinkos saugumą galima užtikrinti dviem būdais: saugumą garantuoja Valstybė arba asmeninės gyvenamosios aplinkos saugumu rūpinasi patys žmonės.“²⁴⁶

2002 m. pabaigoje pasirodė Raimundo Kalesnyko ir Vidmanto Mečkauskos straipsnis „Vaizdo stebėjimo kamerų (CCTV) panaudojimas užtikrinant visuomenės saugumą: teisiniai ir organizaciniai aspektai“, kuriame autoriai aptarė tuo metu naują prevencinę priemonę - vaizdo stebėjimo kamerų panaudojimą užtikrinant visuomenės saugumą.²⁴⁷ Ir nors konkrečiai apie NPPAD

²⁴¹ Pocienė, *supra note*, 19: 62-63.

²⁴² Miguel Saraiva ir kt., *supra note*, 208: 173.

²⁴³ Vygandas Paulikas, „Socialinė aplinka kaime ir nusikalstamumas“, *Jurisprudencija* 20, 12 (2001): <https://vb.mruni.eu/object/elaba:2706230/2706230.pdf>

²⁴⁴ *Ibid*, 43.

²⁴⁵ Alvydas Šakočius, „Gyvenamosios aplinkos saugumas ir šiuolaikinės policijos sampratos problema“, *Jurisprudencija* 35, 27 (2002): <https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3496/3289>

²⁴⁶ *Ibid*, 17.

²⁴⁷ Raimundas Kalesnykas ir Vidmantas Mečkauskas, „Vaizdo stebėjimo kamerų (CCTV) panaudojimas užtikrinant visuomenės saugumą: teisiniai ir organizaciniai aspektai“, *Jurisprudencija* 36, 28 (2002): <https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3489/3840>

ir jos strategijas neminima, visgi straipsnyje naudojami NPPAD būdingi elementai: į vaizdo stebėjimą autoriai žiūri iš nusikalstamumo prevencijos ir visuomenės saugumo pozicijų.

Pirmasis NPPAD (CPTED) sampratą įtraukęs į savo darbą Lietuvos mokslininkas buvo Viktoras Justickis, kuris savo knygoje „Kriminologija. Kriminologinis prognozavimas. Nusikaltimų prevencija. 2 dalis“ išleistoje 2004 m., paminėdamas NPPAD (CPTED) kaip vieną iš lokalinės (bendruomenės) prevencijos formų, įvardijo NPPAD (CPTED) kaip JAV statybos programą, „kuri numato pačių būsimųjų gyventojų dalyvavimą projektuojant būsimą mikrorajoną, kurie taip pat turi įvertinti, kiek toks mikrorajonas bus saugus.“²⁴⁸ V. Justickis rašė, kad „Planuojant statybas stengiamasi pastatus išdėstyti taip, kad bendruomenė turėtų aiškiai apibrėžtą savo teritoriją. Ta teritorija tampa savotišku bendru visos bendruomenės turtu, už kurį visi jaučiasi atsakingi“.²⁴⁹ Pagrindinis V. Justickio knygoje aprašytas NPPAD aspektas yra fizinė aplinka, kurią autorius apžvelgė remdamasis „išdaužtų langų“ teorija, determinuojančia individo elgesį: „Tas pats žmogus vienaip elgiasi tvarkingoje aplinkoje, kur kiekviena aplinkos detalė nuteikia jį teigiamai, konstruktyviai, ir visai kitaip yra linkęs elgtis apleistame rajone, tarp pusiau sugriautų namų. <...> Niūrus apleisto rajono vaizdas žadina mintis apie neaiškius čia gyvenančius tipus. Natūralu manyti, kad santykiai tarp čia gyvenančių žmonių tvarkomi pagal džunglių įstatymus, kad čia neegzistuoja teisės normos. Tokia psichologinė „nusikalstamumo aplinka“ daro įtaką ir čia gyvenančių žmonių elgesiui ir santykiams.“²⁵⁰ Kaip keletas tokios „nusikalstamumo aplinkos“ NPPAD koregavimo ir gerinimo būdų, V. Justickis nurodo grafičius ir gatvių apšvietimą. Anot autoriaus, grafičiai yra vienas lengviausiai koreguojamų reiškinių: „*graffiti* pašalinimas leidžia pakeisti įvykių eigą, parodyti, kad rajonas nėra nesaugus, sustiprinti socialinę kontrolę, galiausiai sumažinti nusikaltimų skaičių.“²⁵¹ Knygoje pateikiami du kovos su grafičiais atlikti tyrimai: Niujorko metro tyrimas ir tyrimas atliktas Australijos geležinkelio, tramvajų ir autobusų sistemose, kurie abu patvirtino, kad „aplinkos išvaizdos pagerinimas yra reali nusikalstamumo bendruomenėje sumažinimo priemonė“.²⁵²

Pabrėždamas gatvių apšvietimo svarbą, V. Justickis nurodė, kad blogas gatvių apšvietimas „sustiprina jausmą, kad čia nesirūpinama gyventojais. <...> tamsa (ypač tamsiuoju paros laiku) turi didelę asociatyvinės psichologijos poveikį. Tamsa mūsų sąmonėje asocijuojasi su nusikaltimais ir nusikalstamumu.“²⁵³ Knygos autorius mini tris Didžiojoje Britanijoje atliktus tyrimus, kuriais buvo bandoma nustatyti, kokį poveikį nusikalstamumui turi gatvių apšvietimo pagerinimas, tačiau konstatuoja, kad „gatvių apšvietimo poveikis dar nėra moksliskai patvirtintas.“²⁵⁴

²⁴⁸ Justickis, *supra note*, 4: 367.

²⁴⁹ *Ibid*, 366-367.

²⁵⁰ *Ibid*, 367.

²⁵¹ *Ibid*, 368.

²⁵² *Ibid*, 369.

²⁵³ *Ibid*

²⁵⁴ *Ibid*, 370.

Toliau V. Justickis nemažai dėmesio skiria bendruomenės ir nusikaltimų prevencijos praktikai: bendradarbiavimui su teisėsaugos institucijomis, bendruomenės narių savitarpio pagalba ir pan. Šio darbo autorius nori pabrėžti, kad V. Justickio knygoje minėti dalykai yra jo apžvelgti ne kaip konkrečios NPPAD strategijos ar metodai, o kaip tam tikri nusikalstamumo prevencijos būdai dalyvaujant bendruomenėms, trumpai aprašant kai kuriuos NPPAD aspektus, kaip vienus iš prevencijos būdų. Iš esmės, tai yra atskira tema, todėl šio darbo autorius išskyrė ir aprašė svarbiausius paminėtus knygoje dalykus, susijusius su aplinka. Toliau nagrinėti V. Justickio knygoje aprašytą bendruomeniškumą ir su tuo susijusius dalykus iš antros kartos NPPAD pozicijos, būtų perteklinga.

2009 m. pasirodė Aušros Pocienės straipsnis „Socialinės tvarkos ir saugumo prielaidos mieste: aplinkos kriminologijos teorijų taikymo patirtis vakaruose ir perspektyvos Lietuvoje“.²⁵⁵ Tai buvo pirmas tokio pobūdžio straipsnis Lietuvoje, kuriame buvo pristatytos „klasikinės teorijos ir teorinės prielaidos, akcentuojančios vietos svarbą“²⁵⁶ tam, kad „parodyti, kokią reikšmę saugumui gali turėti miesto planavimas, pradedant nuo atskirų pastatų iki ištisų mikrorajonų.“²⁵⁷ Savo straipsnio pradžioje autorė aprašo, kas yra socialinė tvarka ir dezorganizacija mieste, kaip dezorganizacija didina gyventojų nusikaltimų baimę ir nusikalstamumą, pabrėžia bendruomenės vaidmenį norint palaikyti socialinę tvarką, akcentuoja fizinio miesto planavimo reikšmę tiek miesto zonų išplanavime, tiek individualių pastatų projektuose - architektūriniuose sprendimuose.²⁵⁸

Svarbiausia A. Pocienės straipsnio dalis, kurią išskiria šio darbo autorius, yra aplinka (vieta) grįstos nusikaltimų prevencijos klasikinių teorijų pristatymas: „ginamos erdvės teorija, nusikaltimų prevencijos per aplinkos dizainą koncepcija, situatyvinė nusikaltimų prevencija ir aplinkos kriminologija.“²⁵⁹ Autorė aptaria jų esmes, ištakas, pateikia užsienio autorių atliktų tyrimų pavyzdžius. Ginamos erdvės teoriją A. Pocienė aprašė kaip „kompleksą koncepcijų ir idėjų, analizuojančių, kaip turi būti kontroliuojamos teritorijos, žymimos jų ribos, užtikrinama nuolatinė erdvės stebėseną. Ginamos erdvės teorija mėgina sujungti aplinkos dizainą su nusikaltimų prevencija.“²⁶⁰ Pateikiami šios teorijos pradininko Oscar Newman gyvenamųjų rajonų St. Louis mieste atlikti tyrimai, iš kurių seka išvada, kad socialinis kontekstas ir aplinkos dizainas kartu lemia bendrą saugumą, tačiau tuo pačiu nurodomi ir kiti veiksniai - gyventojų tankumas, teritorijos kontroliavimo galimybės ir pan., nuo kurių taip pat priklauso saugumas. Kaip pažymėjo autorė, „saugumą konkrečiame mikro rajone lemia ne vien jo architektūra, bet ir kiti socialiniai veiksniai.“²⁶¹

²⁵⁵ Pocienė, *supra note*, 19.

²⁵⁶ *Ibid*, 39.

²⁵⁷ *Ibid*, 33.

²⁵⁸ *Ibid*, 34-39.

²⁵⁹ *Ibid*, 39.

²⁶⁰ *Ibid*, 40.

²⁶¹ *Ibid*, 42.

Kitas A. Pocienės išskirtas ginamos erdvės teorijos elementas yra gatvių ir rajono „pralaidumas“, kuris „nustatomas pagal tai, kaip lengvai galima į rajoną patekti, juo judėti ir iš jo išeiti. Kuo mažesnis mikrorajono pralaidumas, tuo judėjimas jame yra lėtesnis ir geresnės aplinkos stebėjimo galimybės.“²⁶² Kaip pavyzdžiai, pateikiami O. Newman atlikti tyrimai Daytone ir Five Oaks gyvenamosiose rajonuose.

Apibendrinama ginamos erdvės teoriją, A. Pocienė teigia, kad „erdvė turi būti išplanuota taip, kad padidintų gyventojų savininkiškumo jausmą, užtikrintų stebėjimo galimybes. Ne mažiau svarbus ir pats aplinkos estetiškas vaizdas – neprižiūrėta apleista aplinka, remiantis „išdaužytų langų teorijomis“, gali pritraukti nusikaltimus.“²⁶³

Toliau straipsnio autorė pereina prie nusikaltimų prevencijos per aplinkos dizainą (NPPAD). Trumpai aprašomos pagrindinės NPPAD strategijos (pamatiniai principai): natūrali stebėseną; priėjimo kontrolė; teritorijos sutvirtinimas; geresnis skirtingų paskirčių žemės išdėstymas, remiantis R. H. Schneider ir T. Kitchen knyga „*Crime Prevention and the built environment*“.²⁶⁴ A. Pocienė pažymi, kad „nors nėra išsamių tyrimų, įrodančių NPPAD efektyvumą, jos priemonės taikomos, nes pastebėta, kad nusikaltimų sumažėja, ir ypač sumažėja nusikaltimų baimė.“²⁶⁵

Straipsnyje minimas dažnas NPPAD kritikų pastebėjimas, „kad pati aplinka gali nusikaltimus tik nukreipti kitur, atbaidyti potencialius pažeidėjus ir pan., bet ne panaikinti.“²⁶⁶ Iš tikrųjų, toks argumentas dažnai yra įvardijamas kaip viena didžiausių NPPAD problemų,²⁶⁷ tačiau šio darbo autorius nesutinka su tokia kritikų pozicija ir norėtų pažymėti ką apie tai rašė Randall Atlas, kuris mitu pavadino tai, kad NPPAD tik perkelia nusikalstamumą iš vienos vietos į kitą, nepasiūlant jokie realaus problemų išsprendimo.²⁶⁸ R. Atlas savo poziciją argumentuoja JAV Teisingumo departamento nusikalstamumo prevencijos tyrimu, kuris parodė, kad beveik pusėje NPPAD intervencijos atvejų nusikalstamumas buvo sumažintas be nusikalstamos veiklos perkėlimo į gretimas teritorijas. Be to, tas pats tyrimas parodė, kad kai nusikalstamumas buvo perkeltas, paprastai gretimoje teritorijoje buvo mažiau nusikaltimų negu pradinėje lokacijoje, taigi pasak R. Atlas gaunama grynoji nauda.²⁶⁹ Šio darbo autorius laikosi R. Atlas nuomonės, kad nusikalstamumo perkėlimas veikia kaip nusikalstamumo prevencijos įrankis, sutrikdantis nusikalstamą veiklą ir silpninantis nusikalstamo elgesio tvarumą.²⁷⁰

²⁶² Pocienė, *supra note*, 19: 42.

²⁶³ *Ibid*, 43.

²⁶⁴ *Ibid*, 45.

²⁶⁵ *Ibid*, 46.

²⁶⁶ *Ibid*

²⁶⁷ Atlas, *supra note*, 37: 79.

²⁶⁸ *Ibid*

²⁶⁹ *Ibid*

²⁷⁰ *Ibid*

Aptardama situatyvinę nusikaltimų prevenciją, kurios tikslas „išsiaiškinti, kokiomis specifinėmis aplinkybėmis ir kokie specifiniai nusikaltimai įvyksta“,²⁷¹ A. Pocienė išskiria penkis veiksnius, sudarančiam potencialiam pažeidėjui galimybę nusižengti: „1) rizika (kokia tikimybė būti pagautam); 2) pastangos (kiek prireiks pastangų pasiekti tikslą); 3) apsimokėjimas (kiek aš iš to išlošiu); 4) provokacija (kas mane skatina peržengti ribą); 5) gėda ir kaltė (kaip galima pateisinti mano veiksmus).“²⁷² Išskirdama pirmus du veiksnius, autorė pabrėžia, kad jiems „aplinkos dizainas turi didelę reikšmę“.²⁷³ Kartu autorė aprašo penkias technikas, „kurias gali naudoti gyventojai ir bendruomenės, kad sumažintų nusikaltimų tikimybę“:²⁷⁴ 1) apsunkinant nusikaltimo padarymo galimybes; 2) padidinant pažeidėjo rizikos suvokimą; 3) sumažinant tikėtiną pažeidėjo gaunamos vertės naudą; 4) mažinant paskatas nusikalsti; 5) pašalinant galimus pateisinimus dėl padarytų nusikaltimų.²⁷⁵ Apibendrinama situatyvinę nusikaltimų prevenciją ir jos priemones, A. Pocienė pažymi, kad „situatyvinė nusikaltimų prevencija numato priemones tiesiogiai situacijos ir erdvės kontrolei, tačiau tos priemonės nėra universalios. Be to, situatyvinė nusikaltimų prevencija išsprendžia problemą tik konkrečiu momentu, tačiau nusikaltimų priežasčių nepanaikina. <...> Todėl vien situatyvinė prevencija negali išspręsti nusikaltimų problemos.“²⁷⁶

Aptardama aplinkos kriminologiją, kurios tikslas „išanalizuoti mechanizmus, pagal kuriuos vyksta nusikaltimai“,²⁷⁷ A. Pocienė pabrėžia didelę aplinkos ženklų reikšmę: „fasado išvaizda, bendras kiemo vaizdas, jo priežiūra ir pan. Tai suteikia daug informacijos potencialiems pažeidėjams. Pažeidėjai veikia racionaliai, jie paskaičiuoja rizikas.“²⁷⁸ Pabrėždama aplinkos kriminologijoje ypač vertinamą taikinio apsunkinimo praktikos svarbą, autorė pažymi, kad nors šios priemonės ir yra populiarios, visgi jos susilaukia kritikos, nes: „Pirma, nėra aišku, kiek iš tikrųjų jos efektyvios, o kiek sumažėjusį nusikaltimų lygį lemia kiti veiksniai. Antra, dažnai tokios priemonės (grotos ant langų ir pan.) gadina estetinį miesto vaizdą ir niekais paverčia kūrybinius architektų sumanymus. Ir trečia – etinė problema. Apsunkinant priėjimą prie vieno taikinio, pažeidėjas gali būti nukreiptas į kitą taikinį. Be to, kaip pateisinti tai, kad vienu objektų apsauga finansuojama iš valstybės biudžeto, o kiti ne tik nėra saugomi, bet dar ir nukenčia, nes sugeria visą į juos perkeltą riziką.“²⁷⁹

Apibendrinama aplinkos kriminologijos reikšmę, autorė konstatavo, kad „aplinkos kriminologijos išvalgos ir jos sisteminis požiūris buvo naudojami kuriant ir plėtojant anksčiau

²⁷¹ Pocienė, *supra note*, 19: 46.

²⁷² *Ibid*, 47.

²⁷³ *Ibid*

²⁷⁴ *Ibid*

²⁷⁵ *Ibid*, 47-49.

²⁷⁶ *Ibid*, 49.

²⁷⁷ *Ibid*

²⁷⁸ *Ibid*

²⁷⁹ *Ibid*, 50.

minėtas teorijas²⁸⁰, t.y. ginamos erdvės teoriją, nusikaltimų prevencijos per aplinkos dizainą, situatyvinę nusikaltimų prevenciją.

Verta pažymėti ir kitą svarbų dalyką A. Pocienės straipsnyje: autorė atkreipia dėmesį, jog planuojant miestą turi būti galvojama apie saugumą, nes „saugumas nuo nusikaltimų yra viena iš gyvenimo kokybės mieste sudedamųjų dalių“.²⁸¹ Čia pateikiami užsienio šalių praktikos pavyzdžiai, įrodantys, kad „mieste naudojamų sklypų ir žemių planavimas – ypač efektyvi saugumą užtikrinanti priemonė.“²⁸² Vertindama tai saugumo Lietuvos miestų plėtros kontekste, A. Pocienė įvardija daug problemų: politinius sprendimus, teisinę bazę, teritorijų planavimo normatyvų nebuvimą, nepakankamą dėmesį miesto saugumui.²⁸³ Autorė pabrėžia, kad į Lietuvos miesto planavimo darbo specialistų grupes, nėra įtraukiami policijos ar kiti atstovai, kurie atsakingi už saugumą mieste, neįtraukiami ir „sociologai, kriminologai ar kiti atitinkamai kvalifikuoti specialistai.“²⁸⁴ Išskirdama tam tikras Statybos techninių reglamentų nuostatas, įtvirtinančias reikalavimus saugumui nuo nusikaltimų, apsauginės priemonės ir pan., straipsnio autorė pažymi, kad „derinant projektus Savivaldybių nuolatinėse statybos komisijose paprastai dalyvauja įvairių sričių specialistai, tačiau tarp jų nėra tokių, kurie galėtų įvertinti konkrečius pastatų projektus saugumo nuo nusikaltimų požiūriu.“²⁸⁵ Iš to autorė daro išvadą, kad „saugumo užtikrinimas miesto plėtros kontekste nėra vienas iš prioritetų Lietuvoje“,²⁸⁶ su kuo visiškai sutinka ir šio darbo autorius. Minėtu straipsniu A. Pocienė palietė dalykus, kurie iki tol Lietuvoje buvo menkai plėtojami ir informacijos lietuvių kalba apie juos buvo nedaug, arba nebuvo išvis. Galima teigti, kad A. Pocienė yra pirmoji Lietuvos mokslininkė, kuri pristatė ir išsamiai aprašė teorijas, pabrėžiančias fizinės aplinkos svarbą saugumui ir nusikalstamumo prevencijai.

2010 m. išleistas Teisės instituto mokslo tyrimų 6 tomas, kuriame kompleksiskai aptariamos saugumo problemos mieste.²⁸⁷ A. Pocienė parengė šio leidinio trečiąjį skyrių, kuriame aptarė miesto saugumo problemas fizinėje ir socialinėje aplinkoje, o tiksliau - „kaip miesto fizinė aplinka sukuria galimybes nusikaltimams ir lemia gyventojų saugumą, taip pat atkreipiant dėmesį į socialinės dezorganizacijos problemą.“²⁸⁸ Kaip ir prieš tai minėtame straipsnyje, A. Pocienė pradeda nuo miesto saugumo socialinės dezorganizacijos ir nurodo jos išorinius požymius bei neigiamas pasekmes, aprašo kaip ji tyrinėjama.²⁸⁹ Kaip vieną iš socialinės dezorganizacijos pavyzdžių Lietuvoje

²⁸⁰ Pocienė, *supra note*, 19: 56.

²⁸¹ *Ibid*

²⁸² *Ibid*

²⁸³ *Ibid*, 59.

²⁸⁴ *Ibid*, 60.

²⁸⁵ *Ibid*, 62.

²⁸⁶ *Ibid*

²⁸⁷ Pocienė ir kt., *supra note*, 1.

²⁸⁸ *Ibid*, 79.

²⁸⁹ *Ibid*, 79-83.

autorė mini Didžiasalio gyvenvietę, nurodydama, kad „lygiai tokie pat procesai gali vykti atskiruose miestų rajonuose, vykstant ekonominiams pokyčiams ir keičiantis vietos bendruomenei.“²⁹⁰

Toliau autorė aptaria geografinį ir architektūrinį požiūrį į miesto saugumo problemą, pabrėždama, kad „Gyvenimo kokybę mieste lemia daugelis veiksnių. Gyvenamoji aplinka – vienas iš jų. Gerai žmogaus savijautai svarbu daugelis dalykų: nuo buto ar gyvenamojo namo suplanavimo iki to, ar prie namų yra patogūs kiemai, rekreacinės zonos, kuriose galima pailsėti, kaip patogiai ir greitai galima susisiekti su miesto centru ir pan. Gyvenimo kokybei turi įtakos ir gyvenamosios aplinkos saugumas bei rizikos tapti nusikaltimo auka lygis.“²⁹¹

Pateikiamas Nerijaus Milerio straipsnis,²⁹² kuriame filosofas aprašo savo pamąstymus dėl socialinių getų Lietuvoje, kurie „dar nėra tokie akivaizdūs, tačiau prielaidos jiems formotis jau ryškėja“²⁹³, be to „miesto erdvių išsiskuosiavimas į „prestižinius“ ir „neprestižinius“ rajonus jau įsibėgėjęs“²⁹⁴, kas anot autoriaus, laikui bėgant ir augant turtinei diferenciacijai, gali sukurti naujus urbanistinius getus didžiausiuose Lietuvos miestuose. Darbo autoriaus nuomone, šios problemos paminėjimas straipsnyje neatsitiktinis. Akcentas į ją yra pagrindas susimąstyti apie platų NPPAD taikymą tikslu išvengti šios problemos ateityje.

Toliau A. Pocienė, skirdama dėmesį nusikaltimų žemėlapiams, aprašo jų funkcijas, žemėlapių žymėjimo pavyzdžius, kokių tipų analizėms jie naudojami ir pereina prie saugumo, miesto plėtros kontekste klausimo,²⁹⁵ kitaip tariant - nusikaltimams nepalankios aplinkos planavimo per miesto plėtrą. Autorė rašo: „Užsienio šalių praktika rodo, kad miesto sklypų ir žemių paskirties planavimas – ypač efektyvi priemonė užtikrinant saugumą. Mąstymas apie saugumą svarbus tiek statant naujus rajonus, tiek perstatant/renovuojant senuosius.“²⁹⁶ Tokiu būdu A.Pocienė dar kartą akcentuoja dėmesį į planavimo svarbą, kad tai yra viena pamatinių NPPAD nuostatų.

Tačiau kartu darbe pažymima: „Deja, tiek daugelyje pasaulio valstybių, tiek Lietuvoje, planuojant miesto plėtrą, kol kas dar mažai ar visai neatsižvelgiama į saugumo aspektus. Šiam procesui daugiau įtakos turi ekonominiai stambių korporacijų interesai ar konceptualios miesto architektų idėjos. <...> Ir nors miesto plėtros specialistai turi atsižvelgti į daugelį aspektų, saugumo klausimas – sąmoningai ar ne – dažnai ignoruojamas.“²⁹⁷ Autorė pateikia sėkmingai įgyvendintą Didžiosios Britanijos pavyzdį, „kaip buvo imtasi iniciatyvos užtikrinti saugumą, apgalvojant miesto

²⁹⁰ Pocienė ir kt., *supra note*, 1: 84.

²⁹¹ *Ibid*, 86.

²⁹² *Ibid*, 88.

²⁹³ *Ibid*

²⁹⁴ *Ibid*

²⁹⁵ *Ibid*, 104.

²⁹⁶ *Ibid*, 105.

²⁹⁷ *Ibid*, 104-105.

plėtrą“,²⁹⁸ ir taip pat sėkmingus rytinių ir pietinių Afrikos respublikų miestuose vykdomus „Saugesnių miestų programas“ pavyzdžius.²⁹⁹

Toliau A. Pocienė atkreipia dėmesį į architektūrinių sprendimų sąsajas su nusikaltimų rizika: „Galvojant apie miesto saugumą, svarbus ne tik miesto rajonų planavimas, viešųjų ir gyvenamųjų erdvių išdėstymas, bet ir pati pastatų architektūra. Tyrėjai atkreipia dėmesį, kad nusikaltimų rizika gali būti „užkoduota“ pastato dizaine.“³⁰⁰ Pabrėžiama saugumo užtikrinimo svarbą „ne tik planuojant miesto plėtrą, bet ir kuriant konkrečius pastatų projektus. Čia taip pat reikalingi specialistai, kurie įvertintų pastatus ir jų aplinką saugumo požiūriu. Saugumo standartai gali būti pradėti taikyti dar tame etape, kai planuojama aplinka, projektuojami pastatai ir apskritai vystomi plėtros projektai. Jau pastatytuose objektuose, jeigu kyla problemų dėl saugumo, galima diegti technines naujoves.“³⁰¹ Šią išvadą darbo autorius laiko labai vertinga, nes ji dar kartą perteikia mintį apie NPPAD pozicijų įtvirtinimą pačiame aukščiausiam valstybės institucijų lygyje, nes planavimas yra valstybės reguliuojama sritis. Šią mintį patvirtina ir kita autorės išvada: „Miesto saugumo užtikrinimas priklauso nuo bendro miesto valdžios, architektų, statybos įmonių ir pastatų savininkų/gyventojų sutarimo, kas jiems yra svarbiausia. Pripažinus, jog saugumas yra vienas pagrindinių gyvenimo kokybės rodiklių, galima imtis nuoseklių priemonių: pradėdant reikiamų teisinių aktų priėmimu ir baigiant pastatų savininkų iniciatyvomis.“³⁰²

Aptardama saugumo mieste užtikrinimo praktinius aspektus, A. Pocienė pateikia aplinkos kriminologijos elementus ir teorijas, kurių pagrindą sudaro aplinkos kriminologijos teorija: nusikaltimų trikampis, racionalaus pasirinkimo teorija, nusikaltimų modelio teorija, rutininės veiklos teorija.³⁰³ Toliau aprašoma situatyvinė nusikaltimų prevencija, jos technikų kategorijos ir pavyzdžiai.³⁰⁴

Autorės pateiktuose išvadose ir rekomendacijose rašoma, kad „miesto plėtros strategijos turi sujungti kelis požiūrius: planavimo, valdymo ir bendruomeninį. Strategija turi būti parengta atsižvelgiant į vietos ypatumus,“³⁰⁵ kad „Lietuvoje bendros urbanistinės plėtros kontekste saugumo nuo nusikaltimų aspektai nėra akcentuojami“,³⁰⁶ bei, kad „Planuojant miesto plėtrą Lietuvoje, nė vienu lygmeniu (bendrojo, specialiojo, detaliojo planų rengimas, derinimas savivaldybės Nuolatinėje statybos komisijoje) darbo grupėse nedalyvauja asmenys, kurių tiesioginė kompetencija būtų vertinti priimamus sprendimus bei teikiamus projektus saugumo nuo nusikaltimų

²⁹⁸ Pocienė ir kt., *supra note*, 1: 107.

²⁹⁹ *Ibid*, 107-109.

³⁰⁰ *Ibid*, 109.

³⁰¹ *Ibid*, 113.

³⁰² *Ibid*, 117.

³⁰³ *Ibid*, 117-123.

³⁰⁴ *Ibid*, 124-129.

³⁰⁵ *Ibid*, 131.

³⁰⁶ *Ibid*

aspektu.³⁰⁷ Visiškai pritarina A. Pocienė rekomendacijoms apie tinkamos teisinės bazės parengimą; kriminologų ar teisėsaugos pareigūnų įtraukimą į miesto planavimo ir bendrojo plano rengimo specialistų grupes; saugumo specialistų, kurie tiesiogiai bendradarbiautų su statybinių projektų vykdytojais, atsiradimą; gyventojų bendradarbiavimą; NPPAD strategijų naudojimą aplinkoje, bendruomenėse.³⁰⁸

2012 m. pasirodė Ilonos Michailovič straipsnis, kuriame autorė nagrinėjo nusikalstamumo baimę, susijusią su gyvenimu mieste sąlygomis, tuo pačiu pabrėždama nusikalstamumo prevencijos per aplinkos dizainą ir bendruomenės vaidmens svarbą.³⁰⁹ Straipsnyje minima išdaužtų langų teorija, atkreipiamas dėmesys į NPPAD (CPTED) bei „pirmiausia prevencinių programų, besiremiančių šia koncepcija, paplitimą.“³¹⁰ Autorės teigimu, „vieni iš svarbesnių šiuolaikinės statybos ir architektūros klausimų – ne tik estetika ir funkcionalumas, bet ir atitinkamas planavimas – gali prisidėti, mažinant nusikalstamumą ir jo baimę.“³¹¹ I. Michailovič taip pat pabrėžia, kad „ nėra vieno teisingo būdo kurti saugias erdves. Būtina derinti prevencinius veiksmus su vietos sąlygomis, kurias reikia traktuoti kaip išimtinės ir nepakartojamas.“³¹²

Straipsnyje taip pat atkreipiamas dėmesys į vietos bendruomenės kūrimą, edukacinę veiklą, bendruomenės įtraukimą į nusikalstamumo prevenciją ir jos narių pastangas palaikyti tvarką, pabrėžiamas lokalsios (bendruomenės) prevencijos vaidmuo, kaimynų stebėjimo grupių organizavimas.³¹³ Nors I. Michailovič ne taip detalai nagrinėja nusikalstamumo prevencijos per aplinkos dizainą klausimus, kaip tai savo darbuose darė prieš tai minėta A. Pocienė, tačiau tai buvo dar vienas straipsnis, kuriame Lietuvos mokslininkė pabrėžė aplinkos dizaino svarbą nusikalstamumo prevencijoje ir, jei remtis antros kartos NPPAD - bendruomenės narių vaidmenį kuriant saugią aplinką.

2012 metais dar vieną straipsnį pristatė Kęstutis Zaleckis ir Irina Matijošaitienė, kuriame autoriai atliko tyrimą ir analizavo Kauno miesto erdvinės struktūros įtaką gyventojų saugumui viešosiose erdvėse ir žaliosiose rekreacinėse teritorijose.³¹⁴ Nors pačiame straipsnyje NPPAD tematika nebuvo paliesta, tačiau žvelgiant iš NPPAD pozicijos galima suprasti, kokios erdvės pritraukia nusikaltėlius. Straipsnio autorių nustatyta, kad nusikaltimai vyksta mažiau stebimose teritorijose, pvz. įvairiuose žaliosiose rekreacinėse zonose fiksuojamas didelis nusikalstamumas (didžiausias parkuose) dėl tokiose vietose esančio mažo stebėtojų skaičiaus, pastatų

³⁰⁷ Pocienė ir kt., *supra note*, 1: 132.

³⁰⁸ *Ibid*, 132-133.

³⁰⁹ Ilona Michailovič, *supra note*, 27.

³¹⁰ *Ibid*, 64.

³¹¹ *Ibid*

³¹² *Ibid*, 64-65.

³¹³ *Ibid*, 65-67.

³¹⁴ Zaleckis ir Matijošaitienė, *supra note*, 21.

nebuvimo ir „esant mažesnio matomumo iš gatvės sąlygoms“, ³¹⁵ mažiausiai pavojingos vietos – „iš gretimų pastatų visos apžvelgiamos, nedidelės žaliosios teritorijos“. ³¹⁶ Taigi, straipsnyje galima pastebėti vienos iš pagrindinių NPPAD strategijų – stebėjimo – svarbą, kas vienareikšmiškai įrodo, jog stebima aplinka didina saugumą ir atbaido nuo nusikaltimų padarymo.

2013 metais buvo publikuotas straipsnis, analizuojantis gyventojų saugumą Kauno miesto žaliosiose erdvėse. ³¹⁷ Atlikus išsamesnį tyrimą, kuriam buvo pasirinktas nesaugiausias („pagal nusikalstamų veikų įvairovę ir skaičių“ ³¹⁸) Kauno Ramybės parkas, buvo nustatytos potencialiai nesaugios erdvės parke ir identifikuotos nesaugumo priežastys. Remdamiesi atliktais tyrimais, autoriai, kaip didesnę saugumo parke užtikrinimo garantą, įvardijo NPPAD strategijų elementus - gerą apšvietimą ir stebėjimo kameras, taip pat nustatė didesnius parko lankytojų srautus, kurių „galima pasiekti padarius parką estetiškai patrauklesnį, įrengiant jame aktyvų, patrauklų laisvalaikio leidimo būdą skatinančius elementus“, ³¹⁹ kas atitinka šio darbo pirmajame skyriuje aprašytą teisėtos veiklos palaikymo strategiją. Šis straipsnis ir jame atliktas tyrimas aiškiai parodo NPPAD strategijų panaudojimo būtinumą, norint padidinti saugumą ir sumažinti nusikalstamumą parkų erdvėse.

2013 metų Irinos Matijošaitienės straipsnyje, buvo pristatyti poilsio aikštelių prie automobilių kelių įrengimo principai, paremti pagal tuo metu vykdomus kelių kraštovaizdžio tvarkymo ir poilsio aikštelių koncepcijos kūrimo projektus. ³²⁰ Autorė pabrėžė, kad „poilsio aikštelės turi būti projektuojamos remiantis nusikalstamumo prevencijos ir aplinkos dizaino principais“. ³²¹ Taigi straipsnyje I. Matijošaitienė vadovavosi konkrečiai įvairiomis NPPAD (CPTED) strategijomis (principais), paminėdama gerą aikštelės, pastatų ir takų apšvietimą, aiškų pėsčiųjų ir transporto srautų aikštelėje atskyrimą, įėjimų į tualetus ir kitus statinius išdėstymą taip, kad jie eitų iš aktyviau naudojamų aikštelių zonų. ³²² Aptardama apželdinimą, autorė paminėjo, kad jis neturėtų būti tankus prie pėsčiųjų takų ar poilsio ir žaidimo zonų: „prie pėsčiųjų takų, poilsio ir žaidimų zonų gali būti sodinami tik pavieniai medžiai arba krūmai ne aukštesni kaip 600 mm; apželdinimas neturi riboti poilsio aikštelės apžvelgiamumo. Pavieniai smulkūs keleivius aptarnaujantys pastatai neturi būti statomi tankiuose želdiniuose arba prie jų – saugumo sumetimais, čia turėtų būti naudojami vietos želdiniai, jų aukštis neturi viršyti 700 mm – tai padarys aplinką estetiškesnę ir atbaidys vandalus“. ³²³ Taip pat straipsnyje minimas ženklų (nuorodų) naudojimas, nurodant kryptis į tualetą, kitus statinius,

³¹⁵ Zaleckis ir Matijošaitienė, *supra note*, 21: 280.

³¹⁶ *Ibid*, 277.

³¹⁷ Irina Matijošaitienė, Kęstutis Zaleckis ir Inga Stenkevičė, „Gyventojų saugumas Kauno miesto žaliosiose erdvėse“, *Miesto želdynų formavimas* 1, 10 (2013):

<http://krastotvarka.vhost.lt/documents/20%20Gyventoju%20saugumas%20Kauno.pdf>

³¹⁸ *Ibid*, 185.

³¹⁹ *Ibid*, 190.

³²⁰ Irina Matijošaitienė, *supra note*: 22.

³²¹ *Ibid*, 172.

³²² *Ibid*, 172-173.

³²³ *Ibid*, 173.

apžvalgų aikšteles.³²⁴ Iš tikrųjų, daugelis puikiai pamena dar sovietmečiais statytas ir kai kur iki šiol stovinčias poilsio aikšteles prie automobilių kelių, kurios buvo įrengtos neatsižvelgiant į jokiais NPPAD strategijas. Dauguma tokių aikštelių neturėjo net elementaraus apšvietimo, kas darė jas itin nepatrauklias sustojimams dėl pavojingumo ir patraukliomis nusikaltimų padarymams, ypač tamsiuoju paros metu. Norint užtikrinti žmonių saugumą tokioje erdvėje, būtina atsižvelgti į NPPAD strategijas, kaip tai nurodė autorė minėtame straipsnyje. Be to, reikia nepamiršti, kad tinkamai įrengtos ir saugios poilsio aikštelės prie automobilių kelių atlieka ne tik nusikaltimų prevencijos funkciją, kadangi kokybiškas vairuotojų poilsis taip pat yra saugaus vairavimo ir sumažėjusių eismo įvykių garantas, taigi šiuo atveju NPPAD strategijų panaudojimas duoda dvejopą naudą.

Kitame 2013 metų autorių kolektyvo straipsnyje, aprašytas tyrimas, kurio tikslas buvo nustatyti, kokie Vilniaus, Kauno ir Klaipėdos miestų žemės paskirties tipai ir jų deriniai yra labiausiai pažeidžiami nusikalstamumo.³²⁵ Tam buvo panaudoti miestų bendrieji planai, t.y. dokumentai, pateikiantys „miesto planuotojams, verslininkams, gyventojams, lankytojams ir kitiems informacijos apie tai, kaip miestas turėtų vystytis“,³²⁶ kadangi „vienas iš esminių miesto bendrojo plano komponentų yra žemės paskirtis.“³²⁷ Straipsnyje pabrėžiama, kad „būtina pažinti ir kartu aktyviai taikyti“³²⁸ Jane Jacobs ir Oscar Newman „siūlomus nusikalstamumą mažinančius metodus“.³²⁹ Atliktame tyrime buvo nustatytos kai kurios bendros tendencijos, pvz., tankūs gyvenamieji rajonai (intensyvaus užstatymo gyvenamosiose zonose) be specializuotų kompleksų zonų (visuomenės poreikiams skirtos teritorijos) ir želdinių zonų yra labiau pažeidžiami nusikalstamumo. Autorių teigimu, tokių zonų įtraukimas į tankius gyvenamuosius rajonus intensyvaus užstatymo zonose ne tik prisidėtų prie nusikalstamumo prevencijos gatvėse, bet ir praturtintų socialinį gyvenimą bei puoštų miesto erdves.³³⁰ Tuo pačiu autoriai pažymi, kad „kai minėtas derinys įkomponuoja vietinius miesto centrus, pasižyminčius daugelio skirtingų žemės paskirties tipų kombinacija, jis tampa dar pavojingesniu nei gyvenamosios teritorijos be želdynų ir visuomenės poreikiams skirtų kompleksų. Todėl nėra tikslinga apkrauti intensyvaus užstatymo gyvenamąsias teritorijas per didelę žemės paskirties tipų įvairovę, bent jau siekiant saugumo.“³³¹ Straipsnio autoriai daro išvadą, kad „įžvalgas miesto planavimas - sinergijos tarp miesto socialinių ir erdvinių struktūrinių elementų rezultatas“³³² ir, kad atliktas tyrimas „leidžia teigti, kad neretai priemonių, nukreiptų į nusikalstamumo mažinimą, įgyvendinimas taip pat praturtintų miesto socialinį gyvenimą, padidintų jo estetinį patrauklumą ir

³²⁴ Irina Matijošaitienė, *supra note*, 22: 177.

³²⁵ Inga Stankevičė ir kt., *supra note*, 23.

³²⁶ *Ibid*, 75.

³²⁷ *Ibid*

³²⁸ *Ibid*

³²⁹ *Ibid*

³³⁰ *Ibid*, 74.

³³¹ *Ibid*, 76.

³³² *Ibid*

sąlygotų harmoningesnį ryšį tarp miesto gyventojų ir supančios natūralios bei sukurtos aplinkos.³³³ Apie miestų planavimo ir projektavimo, taip pat apie vietų analizės reikšmę NPPAD, jau buvo rašyta šio darbo pirmajame skyriuje (žr. 1.2. poskyrį). Blieka tik paminėti, kad NPPAD pagalba tinkamai suprojektuota ir suplanuota miesto erdvė užtikrina saugumą, mažina baimę ir nusikalstamumą, gerina gyvenimo kokybę.

2014 m. Vilniuje vykusioje tarptautinėje konferencijoje "Environmental Engineering" buvo pristatytas Vytauto Bielinso ir kitų tyrimas, kuriame buvo analizuojamas saugumas monofunkcinių Vilniaus miesto zonų viešosiose erdvėse.³³⁴ Tyrėjai nustatė, kad didžiausias nusikaltimų skaičius užfiksuotas monofunkcinėse komercinėse zonose arčiau miesto centro, kadangi jose esanti erdvė turi prastesnį matomumą, be to, jose vyksta asmenų, atvykusių iš kaimyninių teritorijų ir nepriklausančių vietinei bendruomenei, intensyvus judėjimas,³³⁵ o daugiausiai incidentų ten kyla po darbo laiko, dažniausiai naktį, kai didžioji dalis viešųjų erdvių šiose zonose tampa tuščiomis.³³⁶ Taip pat pastebėta, kad senesniuose Vilniaus mikrorajonuose padėtis blogesnė. Priežastimi autoriai įvardino socialinius-demografinius gyventojų ypatumus, tačiau taip pat pabrėžė ir prastą miesto aplinkos organizavimą: didelę koncentraciją ir monotoniškai užstatytas teritorijas daugiabučiais namais, uždarus kiemus, siaurus šaligatvius, izoliuotas ir nedraugiškas atviras erdves.³³⁷

2015 m. pasirodė Irinos Matijošaitienės ir Violeta Garcia Sotos straipsnis kuriame autorės, pasiremdamos NPPAD (CPTED) strategijomis, tyrė dideliu nusikalstamumu pasižymintį Kauno Vilijampolės rajoną.³³⁸ Nustačius problemas keliančius trūkumus, straipsnyje buvo pateikti miesto planavimo ir aplinkos dizaino pasiūlymai pritaikyti įvairias NPPAD (CPTED) strategijas:³³⁹ geresnį natūralų stebėjimą, viešųjų ir privačių erdvių atskyrimą, apželdinimą ir koks jis turėtų būti tam tikruose vietose (pvz. viešojoje erdvėje, kuri veda link upės, siūloma krūmus apkarpyti taip, kad jie neviršytų 0.91 metro, o medžius - 2,13 metrų nuo žemės, tokiu būdu užtikrinant gerą teritorijos matomumą).³⁴⁰ Straipsnyje pažymima teritorijos priežiūros svarba, nes daugelyje vietų buvo nustatyta neprižiūrimų pastatų ir sklypų problema, lydima ten esančiomis šiukšlėmis ir vandalizmu.³⁴¹ Autorės nurodė, jog apšvietimas turėtų būti įrengtas pagal tarptautines NPPAD (CPTED) rekomendacijas (kad būtų galima atpažinti žmones iš 7,62 metro, tuo pačiu apšvietimas

³³³ Inga Stankevičė ir kt., *supra note*, 23: 76.

³³⁴ Vytautas Bieliniskas ir kt., *supra note*, 28.

³³⁵ *Ibid*, 4.

³³⁶ *Ibid*, 6.

³³⁷ *Ibid*, 4-5.

³³⁸ Irina Matijošaitienė ir Violeta Garcia Sotos, *supra note*, 24.

³³⁹ *Ibid*, 5.

³⁴⁰ *Ibid*, 9.

³⁴¹ *Ibid*, 10.

neturėtų būti nukreiptas taip, kad šviestų į akis³⁴²), paminėjo ir teisėtos veiklos palaikymo NPPAD strategiją, pabrėžė kaimynų sąveikos, bendruomeniškumo svarbą, siūlė įrengti ženklus ir informacinius standus.³⁴³ Šio darbo autorius visiškai sutinka su straipsnį parengusiomis autorėmis, kad visi jų pasiūlyti miesto planavimo ir dizaino sprendimai turėtų suteikti daugiau saugumo kaimynystėms ir įmonėms. Pagrindinis klausimas - kiek šių NPPAD strategijų buvo įgyvendinta vietinės valdžios institucijų, ir, ar buvo jas bandyta įgyvendinti apskrityje, kadangi tai tėra tik pasiūlymai, rekomendacijos, neturintys imperatyvaus pobūdžio. Straipsnis turi praktinę reikšmę, kadangi demonstruoja, kaip atliekama tam tikros teritorijos analizė ir kaip yra teikiami konkretūs pasiūlymai aplinkai ir jos dizainui, pasitelkiant NPPAD strategijas.

2015 m. pasirodė Irinos Matojišaitienės ir Monikos Gedvilaitės straipsnis, aprašantis ir tiriantis nusikalstamumą Vilniaus, Kauno ir Panevėžio miestuose, siejant jį su miestų planavimo ir dizaino aspektais.³⁴⁴ Iš viso buvo ištirtos šešios skirtingos teritorijos, kuriose nusikalstamumas buvo didžiausias, o nusikaltimai - įvairaus pobūdžio.³⁴⁵ Tyrimo metu autorės nustatė, kad didelė dalis nusikaltimų siejama su netinkamu miesto planavimo ir dizaino savybių panaudojimu kuriant miesto erdves, todėl autorės pritaikė NPPAD (CPTED) strategijas kiekvienai iš toje teritorijoje dažniausiai įvykdomų nusikaltimų rūšių atskirai ir parašė prevencinio pobūdžio rekomendacijas dėl vagysčių iš mašinų, kitų vagysčių, apiplėšimų, nusikaltimų žmogaus sveikatai, smulkaus chuliganizmo (viešosios tvarkos pažeidimo - aut. past.), tyčinio turto sugadinimo ar sunaikinimo.³⁴⁶ Taigi straipsnyje nustatomas tiesioginis ryšis tarp nusikalstamumo augimo ir netinkamai suprojektuotos erdvės. Tai eilinį kartą įrodo NPPAD idėjų pagrįstumą ir strategijų pranašumą.

Apie NPPAD (CP-UDP) įgyvendinimo problemas Lietuvoje ir Portugalijoje, buvo rašoma 2016 m. pasirodžiusiame autorių kolektyvo straipsnyje,³⁴⁷ kuriame be NPPAD įgyvendinimo problemų buvo pristatytos NPPAD idėjos ir strategijos, trumpai apžvelgiamos NPPAD raidos prielaidos ir akcentuojant Lietuvoje vykdomą „Saugių kaimynysčių“ projekto svarbą, pateikiami Vilniaus miesto Naujininkų, Perkūnkiemio ir Venecijos pavyzdžiai, kurie buvo minimi viename iš šio darbe jau minėtų Europos Sąjungos įgyvendinimo projektų, siekiant pagerinti gyvenamosios vietos saugumą pritaikant NPPAD.³⁴⁸ Straipsnyje pabrėžiama bendruomeniškumo, gyventojų ir institucijų bendradarbiavimo ir saugių kaimynysčių kūrimo svarba. Straipsnis yra dar vienas NPPAD idėjų plitimo žingsnis.

³⁴² Irina Matijošaitienė ir Violeta Garcia Sotos, *supra note*, 24: 10.

³⁴³ *Ibid*, 8-10.

³⁴⁴ Irina Matijošaitienė ir Monika Gedvilaitė, *supra note*, 25.

³⁴⁵ *Ibid*, 24.

³⁴⁶ *Ibid*, 29-30.

³⁴⁷ Miguel Saraiva ir kt., *supra note*, 208.

³⁴⁸ Europos Sąjungos prevencijos ir kovos su nusikalstamumu projektas, *supra note*: 73.

2018 m. trijų autorių straipsnyje pavadinimu „CPTED Lietuvos gyvenamosiose rajonuose“, buvo siekiama iširti NPPAD (CPTED) strategijų galimybes Lietuvos gyvenamuosiuose rajonuose ir nustatyti miesto aplinkos elementus, įtakojančius nusikalstamumą.³⁴⁹ Tyrimai buvo atlikti Kauno miesto Krėvės prospekte, kadangi pagal policijos suvestinę – tai problematiška gatvė, kurioje įvykdoma daugiausia nusikaltimų.³⁵⁰ Remiantis NPPAD (CPTED) strategijomis, buvo sudarytas klausimynas³⁵¹ ir pagal tai klausimai suskirstyti į penkis blokus: 1) stebėjimo elementus, 2) prieigos kontrolės ir tikslų apsunkinimo elementus, 3) teritoriškumo (teritorinio sutvirtinimo) elementus, 4) priežiūros elementus (koks bendras vaizdas, kaip prižiūrima aplinka), 5) teisėtos veiklos palaikymo elementus.³⁵² Analizuojant teritorijas ir atsakant į sudarytą klausimyną variantais „taip“ arba „ne“, autoriai aprašė, kas toje teritorijoje lemia tam tikrų nusikaltimų padarymą pagal kiekvieną iš penkių NPPAD (CPTED) strategijų ir priėjo prie išvados, kad tipiniai sovietiniai gyvenamieji rajonai ir juose esančios automobilių stovėjimo aikštelės, visiškai neatitinka NPPAD (CPTED) strategijų, todėl jie neatitinka saugumo kriterijų.³⁵³ Straipsnis ir jame aprašomi tyrimai yra eilinis NPPAD strategijų veiksmingumo įrodymas.

Apžvalgos pabaigoje galima būtų paminėti ir kitus Lietuvos mokslininkų darbus, paliejančius vieną ar kitą NPPAD aspektą,^{354 355} tačiau šie yra bendresnio pobūdžio, nekelianys NPPAD temos Lietuvoje ar konkrečioje Lietuvos teritorijoje, taigi tokią mokslinę literatūrą, autoriaus nuomone, būtų nagrinėti netikslinga.

Apibendrinamas, darbo autorius konstatuoja, kad jo nuomone, NPPAD idėjų ir nuostatų atskleidimas Lietuvos mokslinėje literatūroje yra visumoje nuoseklus ir išsamus. Reguliarus mokslininkų darbų pasirodymas liudija apie susidomėjimą NPPAD tema. Kokybiška, tyrimais pagrįsta mokslinė bazė sudaro prielaidas stiprios teisinės bazės kūrimui, teisingam NPPAD strategijų taikymui. Tačiau pabrėžtina, kad nemaža dalis šiame poskyryje apžvelgtos mokslinės literatūros buvo publikuota anglų kalba užsienio moksliniuose leidiniuose, nors buvo parengta Lietuvos mokslininkų. Tai autoriaus nuomone, stabdo NPPAD idėjų plitimą ir taikymą Lietuvoje, ženkliai sumažina prieinamos literatūros kiekį NPPAD tematika. Literatūros trūkumas gimtąja kalba vertintinas kaip vienas pagrindinių faktorių, atbaidančių studentus ir kitus žmones nuo gilesnio pažinimo, mažinantis susidomėjimą atitinkamais dalykais ir temomis.

³⁴⁹ Irina Matijošaitienė, Maria Dambriunas ir Justina Čivinskaitė, *supra note*: 26.

³⁵⁰ *Ibid*, 72.

³⁵¹ *Ibid*, 73-74.

³⁵² *Ibid*, 73.

³⁵³ *Ibid*, 77.

³⁵⁴ Irina Matijošaitienė ir Ana Petriashvili, „Urban Planning and Design for Terrorism Resilient Cities“, *Journal of Sustainable Architecture and Civil Engineering* 1, 18 (2017):

https://www.researchgate.net/publication/316276957_Urban_Planning_and_Design_for_Terrorism_Resilient_Cities

³⁵⁵ Irina Matijošaitienė, Anthony McDowald ir Vishal Juneja, „Predicting Safe Parking Spaces: A Machine Learning Approach to Geospatial Urban and Crime Data“, *Sustainability* 11, 2848 (2019): <https://www.mdpi.com/2071-1050/11/10/2848>

3. APLINKOS DIZAINO POVEIKIO NUSIKALSTAMUMUI TYRIMAS PASIRINKTOJE VILNIAUS TERITORIJOJE

Atsižvelgiant į šio darbo 1 skyriuje nagrinėtus aplinkos poveikio nusikalstamumui teorinius aspektus, yra būtina pristatyti ir NPPAD taikymo praktinę pusę, iliustruojančią NPPAD strategijų naudą. Šiuo tikslu darbo autorius atliko savarankiškus tyrimus Vilniaus miesto Karoliniškių mikrorajone, nes šiame rajone darbo autorius gyvena nuo vaikystės, Karoliniškių problemos jam nesvetimos. Pirmuoju tyrimu darbo autorius, nagrinėdamas Vilniaus miesto Karoliniškių mikrorajono nusikalstamumo žemėlapi, nustatys problematiškiausias mikrorajono gatves ir pateiks savo nuomonę apie nusikalstamą elgesį skatinančius aplinkos veiksnius mikrorajone ir jų pašalinimo galimybes. Antroji tyrimo užduotis - pateikti Karoliniškių mikrorajono aplinkos teigiamus pavyzdžius, atitinkančius NPPAD strategijų taikymo taisykles.

3.1. Aplinkos poveikis nusikalstamumui Vilniaus miesto Karoliniškių mikrorajone

Vilniaus miesto Karoliniškių mikrorajonas išsidėstęs „miesto vakarinėje dalyje, Neries dešiniajame krante, į vakarus nuo Žvėryno, į šiaurę nuo Lazdynų.“³⁵⁶ Plotas 403, 8 hektaro, gyventojų skaičius remiantis 2018 m. duomenimis – 28352.³⁵⁷ „Vyrauja daugiabučiai gyvenamieji namai (5, 9, 12 aukštų) sujungti į 4–5 korpusų blokus.“³⁵⁸

Būtų klaidinga teigti, kad Karoliniškės yra vienas pavojingiausių Vilniaus mikrorajonų. Remiantis informatikos ir ryšių departamento prie VRM tinklalapio duomenimis apie registruoto nusikalstamumo Lietuvoje statistiką,³⁵⁹ kasmet Karoliniškėse užregistruojama 3-4 procentai nuo visų Vilniaus mieste padaromų nusikalstamų veikų. Pagal nusikalstamų veikų žinybinio registro duomenų žemėlapi³⁶⁰ - 2016 metais iš Vilniaus mieste užregistruotų 17253 nusikalstamų veikų Karoliniškėse užregistruota apie 620; 2017 metais iš Vilniaus mieste užregistruotų 18087 nusikalstamų veikų Karoliniškėse užregistruota apie 690; 2018 metais iš Vilniaus mieste užregistruotų 18759 nusikalstamų veikų Karoliniškėse užregistruota apie 620; 2019 metais iš Vilniaus mieste užregistruotų 14944 nusikalstamų veikų Karoliniškėse užregistruota apie 535. Iš 2020 metais Vilniaus mieste užregistruotų 10797 nusikalstamų veikų (duomenys pateikti 2020 m. lapkričio 22 d. datai) Karoliniškėse kol kas užregistruota apie 330. Tai yra registruoto nusikalstamumo statistika. Kalbant apie latentinius nusikaltimus – remiantis Mykolo Romerio universiteto mokslininkų 2012 m.

³⁵⁶ „Karoliniškės“, Visuotinė Lietuvių Enciklopedija, žiūrėta 2020 m. lapkričio 22 d., <https://www.vle.lt/Straipsnis/Karoliniskes-38097>

³⁵⁷ *Ibid*

³⁵⁸ „Karoliniškės“, Wikipedia, žiūrėta 2020 m. lapkričio 22 d., <https://lt.wikipedia.org/wiki/Karolini%C5%A1k%C4%97s>

³⁵⁹ „Nusikalstamų veikų žinybinis registras“, Informatikos ir ryšių departamentas, žiūrėta 2020 m. lapkričio 22 d., <https://www.ird.lt/lt/paslaugos/nusikalstamu-veiku-zinybinio-registro-nvzr-atviri-duomenys-paslaugos>

³⁶⁰ „Nusikalstamų veikų žinybinio registro duomenų žemėlapis“, Informatikos ir ryšių departamentas, žiūrėta 2020 m. lapkričio 22 d., <https://maps.ird.lt/map/>

atlikto viktimologinio tyrimo rezultatais,³⁶¹ užregistruojama tik apie 4 proc. nusikalstamų veikų, kurias patyrė Lietuvos gyventojai, taigi be tam tikrų tyrimų, galime tik spėlioti, koks iš tikrųjų yra nusikalstamumo mastas Lietuvoje.

Analizuojant nusikalstamų veikų žinybinio registro duomenų GIS žemėlapi, galima pastebėti, kad daugiausiai šiame mikrorajone užregistruojama vagysčių (apima vagystes iš automobilių, gyvenamųjų patalpų ir kt.), antromis pagal dažnumą užregistruojamos su sveikatos sutrikdymais susijusios veikos (apima sunkius ir nesunkius sveikatos sutrikdymus, fizinio skausmo sukėlimą), trečią vietą užima su narkotinėmis medžiagomis susijusi nusikalstamos veikos (apima pardavimą, disponavimą, platinimą ir kt.). Nužudymų ir seksualinių nusikaltimų šiame mikrorajone įprastai užregistruojama po 1-2 per metus, nors yra išimčių - 2016 m. Karoliniškėse buvo užregistruoti net 4 nužudymai, tuo tarpu 2018 m. – nei vieno. Žemiau pateiktoje lentelėje darbo autorius, remdamasis nusikalstamų veikų žinybinio registro duomenų GIS žemėlapiu³⁶², pateikia 2016-2020 metų laikotarpiu Karoliniškėse užregistruojamų nusikalstamų veikų statistiką.

3 lentelė. Vilniaus miesto Karoliniškių mikrorajone 2016-2020 m. laikotarpiu užregistruotų nusikaltimų statistika.

| Metai | Sunkūs ir nesunkūs sveikatos sutrikdymai, fizinio skausmo sukėlimas (BK135, 138, 140 str.) | Vagystės (BK178 str.) | Plėšimai (BK180 str.) | Nusikalstamos veikos, susijusios su narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis (BK259-266 str.) | Viešosios tvarkos pažeidimai (BK284 str.) |
|-------|--|-----------------------|-----------------------|---|---|
| 2016 | 105 | 188 | 48 | 32 | 20 |
| 2017 | 115 | 215 | 22 | 56 | 26 |
| 2018 | 124 | 170 | 15 | 96 | 26 |
| 2019 | 121 | 135 | 18 | 54 | 25 |
| 2020* | 88 | 107 | 9 | 18 | 26 |

*Duomenys teikiami už 2020-01-01/2020-11-22 laikotarpį.

Lentelė atspindi Vilniaus miesto Karoliniškių mikrorajone dažniausiai padaromas nusikalstamas veikas.

Toliau analizuojant nusikalstamų veikų žinybinio registro duomenų GIS žemėlapi,³⁶³ galima išskirti tris Karoliniškių mikrorajono pavojingiausias vietas (gatves): per Karoliniškes einantį Laisvės prospektą (žr. 2 lentelę), L. Asanavičiūtės gatvę (žr. 3 lentelę) ir A. P. Kavoliuko gatvę (žr. 4 lentelę).

³⁶¹ Alfredas Kiškis ir kt., *Nusikalstamumas Lietuvoje ir jo prevencijos perspektyvos. Monografija* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014): 167-235.

³⁶² „Nusikalstamų veikų žinybinio registro duomenų žemėlapis“, *supra note*, 360.

³⁶³ *Ibid*

4 lentelė: 2016-2020 m. nusikalstamumo statistika Laisvės prospekte.

| Metai | Sunkūs ir nesunkūs sveikatos sutrikdymai, fizinio skausmo sukėlimas (BK135, 138, 140 str.) | Vagystės (BK 178 str.) | Plėšimai (BK 180 str.) | Nusikalstamos veikos, susijusios su narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis (BK 259-266 str.) | Viešosios tvarkos pažeidimai (BK 284 str.) |
|-------|--|------------------------|------------------------|--|--|
| 2016 | 23 | 37 | 15 | 4 | 11 |
| 2017 | 32 | 33 | 4 | 7 | 12 |
| 2018 | 24 | 34 | 3 | 6 | 11 |
| 2019 | 23 | 37 | 15 | 4 | 11 |
| 2020* | 19 | 14 | 1 | 2 | 6 |

*Duomenys teikiami už 2020-01-01/2020-11-22 laikotarpį.

5 lentelė: 2016-2020 m. nusikalstamumo statistika L.Asanavičiūtės gatvėje

| Metai | Sunkūs ir nesunkūs sveikatos sutrikdymai, fizinio skausmo sukėlimas (BK 135, 138, 140 str.) | Vagystės (BK 178 str.) | Plėšimai (BK 180 str.) | Nusikalstamos veikos, susijusios su narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis (BK 259-266 str.) | Viešosios tvarkos pažeidimai (BK 284 str.) |
|-------|---|------------------------|------------------------|--|--|
| 2016 | 23 | 23 | 6 | 2 | 1 |
| 2017 | 30 | 52 | 6 | 8 | 4 |
| 2018 | 23 | 48 | 6 | 8 | 9 |
| 2019 | 23 | 23 | 6 | 2 | 1 |
| 2020* | 18 | 14 | 2 | 0 | 0 |

*Duomenys teikiami už 2020-01-01/2020-11-22 laikotarpį.

6 lentelė. 2016-2020 m. nusikalstamumo statistika A.P.Kavoliuko gatvėje

| Metai | Sunkūs ir nesunkūs sveikatos sutrikdymai, fizinio skausmo sukėlimas (BK135, 138, 140 str.) | Vagystės (BK 178 str.) | Plėšimai (BK 180 str.) | Nusikalstamos veikos, susijusios su narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis (BK 259-266 str.) | Viešosios tvarkos pažeidimai (BK 284 str.) |
|-------|--|------------------------|------------------------|--|--|
| 2016 | 14 | 37 | 9 | 9 | 3 |
| 2017 | 11 | 33 | 1 | 3 | 0 |
| 2018 | 25 | 27 | 2 | 3 | 0 |
| 2019 | 14 | 37 | 9 | 9 | 3 |
| 2020* | 12 | 31 | 4 | 7 | 3 |

*Duomenys teikiami už 2020-01-01/2020-11-22 laikotarpį.

Visos trys lentelės atspindi nusikalstamumo statistiką atskirose Vilniaus miesto Karoliniškių mikrorajono gatvėse, kuriose 2016-2020 metais užregistruota daugiausiai nusikaltimų. Duomenys teikiami remiantis nusikalstamų veikų žinybinio registro duomenų GIS žemėlapiu.³⁶⁴

³⁶⁴ „Nusikalstamų veikų žinybinio registro duomenų žemėlapis“, *supra note*, 360.

Aukščiau pateiktų lentelių duomenys demonstruoja, kad Laisvės prospekte ir L. Asanavičiūtės gatvėje užregistruota daugiausiai vagysčių ir su sveikatos sutrikdymais susijusių nusikalstamų veikų. Laisvės prospektas išsiskiria padidėjusiu viešosios tvarkos pažeidimų skaičiumi. Todėl būtina nustatyti ir iširti, kaip šių gatvių aplinka veikia nusikalstamą elgesį bei kaip NPPAD strategijų naudojimas galėtų pakeisti situaciją.

Laisvės prospektas – tai didžiausią transporto srautą turintis pagrindinis kelias, einantis per Karoliniškes ir jungiantis šį mikrorajoną su kitais Vilniaus miesto mikrorajonais (žr. Priedo 1 pav.). Laisvės prospekte Karoliniškėse įrengtos 9 viešojo transporto stotelės, 3 požeminės perėjos. Abiejose prospekto pusėse yra nemažai visuomenės poreikiams skirtų teritorijų (administraciniai pastatai, parduotuvės, maitinimo paslaugas teikiančios įmonės, barai, poliklinika, lošimo automatų salonai ir kazino, sporto klubas, automobilių stovėjimo aikštelės ir kt.), taip pat nemažai gyvenamųjų pastatų.

L. Asanavičiūtės gatvė eina paraleliai Laisvės prospektui ir veda link Vilniaus vakarinio aplinkkelio (žr. Priedo 2 pav.). Gatvėje įrengtos 8 viešojo transporto stotelės. Skirtingai nuo Laisvės prospekto, ten nėra požeminių perėjų, be to, yra mažiau visuomenės poreikiams skirtų teritorijų, arba jos yra šalia gyvenamųjų namų. Skirtingai nuo Laisvės prospekto, dalis L. Asanavičiūtės gatvės užstatyta automobiliais palei šaligatvius. Prie L. Asanavičiūtės ir V. Druskio gatvių veikia 2 barai (vienas jų visą parą), picerija, lošimo automatų salonas, parduotuvė, klinika, Karoliniškių seniūnija. Gatvėje yra daugiau gyvenamųjų pastatų su langais į pagrindinę gatvę, tačiau matomumą gatvėje riboja augmenija (medžiai), ypač vasaros metu.

Dėmesį traukia viešoji erdvė, kurią iš vienos pusės supa Laisvės prospektas, iš kitos – L. Asanavičiūtės gatvė (žr. Priedo 3 pav.). Šioje erdvėje išsidėstę nedideli prekybos centrai, prie jų esančios automobilių stovėjimo aikštelės, poliklinika, turgavietė, administracinis pastatas, Sodros pastatas, autoservisas ir automobilių prekių parduotuvė, kavinės, sporto klubas, picerija, lošimo automatų salonas, paštas. Dalis viešųjų erdvių šioje zonoje tuštėja po įprasto darbo laiko, neskaitant visą parą veikiančių lošimo salonų, maisto maitinimo paslaugos teikiančios įmonės ir barai veikia ilgiausiai, savaitgaliais dar labiau pailginant savo darbo laiką. Tai yra visuomenės poreikiams skirta teritorija, savotiškas Karoliniškių „centras“, atskirtas abejomis gatvėmis nuo gyvenamųjų namų. Šios teritorijos atskirtinumas nuo gyvenamojo masyvo gali būti viena iš nusikalstamumo priežasčių Laisvės prospekte ir L. Asanavičiūtės gatvėje.

A.P. Kavoliuko gatvė skiriasi nuo prieš tai minėtų pavyzdžių, kadangi pagrindė tai yra intensyvaus užstatymo gyvenamoji zona, kurią sudaro gyvenamieji pastatai ir jų kiemai, vaikų žaidimų aikštelės, vaikų darželiai (žr. Priedo 4 pav.). Su jais ribojasi garažų kompleksai ir mokama automobilių stovėjimo aikštelė, gatvės pakrašty veikia maisto prekių parduotuvė, automobilių prekių kioskai, automobilių plovykla, teikiamos automobilių ratų keitimo paslaugos. Dėl nepakankamo

automobilio stovėjimo vietų skaičiaus, gyventojai priversti statyti automobilius palei A.P. Kavoliuko gatvę, tokiu būdu visiškai užstatant kelkraščius, tuo pačiu dar labiau ribojant šaligatvių matomumą (žr. Priedo 5, 6 pav.). Gatvėje nėra gerų sąlygų stebėjimui, kai kurių vietų matomumą pro namų langus riboja medžiai ir atitolę gyvenamieji namai (žr. Priedo 7, 8 pav.), todėl vagystės šioje gatvėje įvyksta dažnai. A.P. Kavoliuko gatvė yra Karoliniškių pakraštys, besiribojantis su Vilniaus vakariniu aplinkkeliu ir mišku, turintis išvažiavimą į Pilaitės prospektą, todėl yra visos sąlygos greitai ir lengvai pasišalinti iš įvykio vietos ir net iš mikrorajono.

Žvelgiant iš NPPAD pozicijos, viena pagrindinių Karoliniškių mikrorajono problemų yra nepakankamas pėsčiųjų ir dviračių takų apšvietimas, ar apskritai apšvietimo nebuvimas (žr. Priedo 9-14 pav.). Faktiškai apšviesti tik automobilių keliai, gatvės žibintų šviesa nukreipta į vieną pusę, t.y. į kelią, todėl pėsčiųjų ir dviračių takai gauna apšvietimo tiek, kiek apšviečia autotransporto keliams pritaikyti šviestuvai (žr. Priedo 15-17 pav.). Situaciją sunkina palei gatves ir pėsčiųjų bei dviračių takus išaugę medžiai, bei krūmai, kurie dar labiau prislopina skleidžiamą šviesą (žr. Priedo 18 pav.). Dažniausiai jie yra susodinti vienas nuo kito maždaug 3 metrų atstumu. Taigi vasarą pėsčiųjų takai gauna dar mažiau šviesos.

Darbo autorius taip pat ištyrė visas gatves, einančias į/iš Laisvės prospekto (Sausio 13-osios g., A.J. Povilaičio g.) ir į/iš L. Asanavičiūtės gatvės (V. Druskio g., V. Maciulevičiaus g., R. Jankausko g., D. Gerbutavičiaus g., A.P. Kavoliuko g.) ir padarė išvadą, kad jos yra apželdintos medžiais arba krūmais tuo pačiu principu - dažniausiai palei kelius iš abiejų pusių, visi ten esantys žibintai nukreipti į automobilių kelių apšvietimą, o V. Druskio, R. Jankausko ir D. Gerbutavičiaus gatvėse šviestuvai įrengti tik vienoje gatvės pusėje (žr. Priedo 18, 19 pav.). Kai kuriose Karoliniškių vietose toliau nuo automobilių kelių (pvz. kiemuose tarp namų) apšvietimo apskritai nėra, kas sudaro prielaidas užpuolimams ir kitoms nusikalstamoms veikoms (žr. Priedo 20-23 pav.). Apšvietimo nepakankamumas suteikia potencialiems nusikaltėliams saugumo jausmą, o paprastiems žmonėms kelia nejaukumą, nerimą ir baimės jausmą.

Automobiliams skirtos vietos kiemuose taip pat nėra apšviestos. Mikrorajono projektuotojai nenumatė apšviestų automobilių aikštelių šalia namų, todėl automobilių stovėjimui skirtos teritorijos apšviestos tik tiek, kiek leidžia prie laiptinių esantys šviestuvai (žr. Priedo 24, 25 pav.). Atokiau nuo namų esančiose didesnėse aikštelėse, kuriose kažkada visgi buvo įrengti šviestuvai, jie seniai nebeveikia ir neeksploatuojami (žr. Priedo 26-28 pav.). Mikrorajono statybos metu automobilių kiekis mieste buvo nedidelis, kas lėmė ir nedidelių automobilių stovėjimo aikštelių šalia namų projektavimą. Gyvenamieji namai buvo suprojektuoti neatsižvelgiant į automobilių savininkų interesus. NPPAD taisyklės numato, jog savininkas savo automobilį turi matyti bent pro

vieną langą.³⁶⁵ Tyrimas parodo, kad dėl pastatų ir aplinkos projektavimo savybių šios sąlygos įgyvendinimas paprasčiausiai neįmanomas (žr. Priedo 29, 30 pav.).

Todėl Karoliniškių mikrorajone yra būtina sustiprinti natūralaus ir mechaninio stebėjimo strategijas, panaudojant tiek natūralią šviesą, tiek dirbtinę. Tai galima būtų padaryti nekeičiant viso stulpo, o tik pakeičiant viršutinę stulpo dalį, įrengus į abi puses nukreiptą dvigubą šviestuvą, kaip tai yra padaryta šalia senųjų Laisvės prospekte esančių požeminių perėjų (žr. Priedo 31, 32 pav.), arba šalia L. Asanavičiūtės gatvėje esančių naujos statybos dviejų daugiabučių namų (žr. Priedo 33 pav.). Verta pažymėti, kad visų lauko šviestuvų viršutinės dalys jau buvo keičiamos naujomis, tačiau, kaip galima pastebėti, apšvietimas nukreiptas į automobilių kelių pusę, iš ko galima spręsti, kad miesto valdžia nesupažindinta su NPPAD strategijomis.

Kita Karoliniškių mikrorajono problema – tai nepakankama aplinkos priežiūra. Ši problema yra išdaužtų langų teorijos išraiška. Daugumai Karoliniškėse esančių gyvenamųjų namų pastatams ir šalia jų esančioms konstrukcijoms aiškiai trūksta priežiūros, trūksta elementaraus kosmetinio remonto (žr. Priedo 34-36 pav.). Netinkamai prižiūrimose vietose paprastai galima pamatyti besimėtančias šiukšles, tuščius degtinės ir burnos skalavimo skysčių butelius (žr. Priedo 37, 38 pav.). Dažnai šios vietos naudojamos vietoj tualetų, apie ką liudiją nemalonūs kvapai. Šiuo aspektu ypač išsiskiria kai kurie Karoliniškėse esantys 12-os aukštų gyvenamieji pastatai. Šių pastatų cokoliniai aukštai yra viešoji erdvė, suteikianti gyventojams prieigą prie dviejų name esančių liftų bei pašto dėžučių. Šiuo metu seni pagrindiniai įėjimai nenaudojami (žr. Priedo 39 pav.), o vietoj jų naudojamas įėjimai iš kitos pusės su įrengtomis telefonspynėmis. Šie cokoliniai aukštai buvo ir iki šiol yra pamėgti asocialių asmenų, kadangi jie ten tarsi turi stogą virš galvos, sienos malšina vėją, be to, tokia erdvė yra praktiškai nestebima. Problemos sprendimu tapo šių aukštų pertvarkymas į komercinės paskirties patalpas (žr. Priedo 40, 41 pav.). Šiuo metu, iš 18 tokios statybos dvylikaaukščių Karoliniškėse, tik 5 iš jų dar nėra perdaryti.

Kita netinkamai prižiūrima vieta Karoliniškėse yra šalia Laisvės prospekto buvusio prekybos centro „Saturnas“ patalpos A.J. Povilaičio gatvėje. Tam tikros pastato dalys jau keletą metų nenaudojamos, todėl prie jų galima pastebėti išmėtytas šiukšles, išdaužtus langus, o prie kadaise veikiančio fontano suoliukų, naktimis (ypač šiltuoju paros metu) mėgsta rinktis asocialūs asmenys (žr. Priedo 42, 43 pav.).

Didžiulė Karoliniškių mikrorajono problema – grafičiai, kas signalizuoja apie nepakankamą aplinkos priežiūrą (žr. Priedo 44-46 pav.). Tai ypač gerai demonstruoja Laisvės prospekte esančios dvi senesnės požeminės perėjos, kuriuose išpaisytos ne tik sienos, bet ir lubos (žr. Priedo 47, 48 pav.). Galima pastebėti, kad apipaišomos tos vietos ir pastatai, kur nėra jokios prieigos

³⁶⁵ „Crime prevention through environmental design (CPTED): Design out crime“, Apache Junction Police Department, žiūrėta 2020 m. lapkričio 24 d., <https://www.ajcity.net/DocumentCenter/View/12693/CPTEDDesignOutCrime?bidId=>

kontrolės, kur apsunkintas stebėjimas ir kur nėra jokių teritorijos tvirtinimo ženklų. Tačiau net ir prižiūrimi pastatai kenčia nuo grafičių problemų – vos tik pastatų sienos yra atnaujinamos ir uždažomi seni užrašai, greitu laiku vėl atsiranda nauji (žr. Priedo 49, 50 pav.), todėl svarbu ne tik prižiūrėti teritoriją, bet ir naudoti minėtas tris pagrindines NPPAD strategijas.

Geras grafičių prevencijos pavyzdys yra stebėjimo kameros prie parduotuvių (žr. Priedo 51-53 pav.), taip pat įrengtos šviesos ir vaizdo stebėjimo kameros ant Sodros pastato (žr. Priedo 54 pav.), bei prie vaikų ir jaunimo klubo „Meteoras“ (žr. Priedo 55, 56 pav.), o įrengus vaizdo stebėjimo kamerą ir šviestuvą ant priešgaisrinės gelbėjimo tarnybos gyvenamojo pastato, buvo lengvai išspręsta sena grafičių problema neapšviestoje vietoje (žr. Priedo 57, 58 pav.).

Reikia suprasti, kad nėra galimybės įrengti vaizdo kamerų kiekviename kampe, tačiau jas galima įrengti problematiškiausiose vietose, kur kitų NPPAD strategijų panaudojimas negalimas arba jų neužtenka (pvz. minėtose požeminėse perėjose), o kitose vietose galėtų pasitarnauti augmenija (pvz. sienas dengiantys vijokliniai augalai (žr. Priedo 59, 60 pav.) ar kiti būdai.³⁶⁶

Atliktas tyrimas parodė, kad su grafičių problema nesusiduriama vietose, kur daugiabučių gyventojai paprastai rūpinasi erdve ir ją personalizuoja, atskirdami erdvę per simbolinius barjerus (įrengiant neaukštas tvoreles, pasodinant krūmus, arba paprasčiausiai apželdinant ir gražiai sutvarkant teritoriją). Ir priešingai, jeigu erdvės neatskirtos jokiais barjeriais ir neturi jokių teritoriškumo požymių, namai kenčia nuo sienų terliojimo.

Apibendrinant konstatuotina, kad šio darbo autorius išvardijo pagrindines problemas ir NPPAD strategijas, kurios realiai gali būti pritaikytos Karoliniškių mikrorajonui, esant dabartinei jo būklei. Neverta leisti į teorines prielaidas, kurios paprasčiausiai yra neįgyvendinamos (pvz. aklinoje sienoje įrengti langus) arba net absurdiškos (pvz. griauti senos statybos namus ir statyti naujus). Suprantama, kad prieš 50 metų pastatyta didžioji Karoliniškių dalis neatitinka NPPAD strategijų dėl įvairiausių priežasčių, nors tam tikrų NPPAD idėjų prielaidų visgi galima buvo pastebėti jau tada. Bėgant laikui ir keičiantis visuomenei bei technologijoms, vienos problemos išryškėja, kitos - išnyksta (pvz. saugumo užtikrinimo problema prie anksčiau gatvėje stovėjusių telefoninio ryšio aparatų), arba technologijų tobulėjimo dėka yra žymiai lengviau sprendžiamos. Pastaruoju metu Karoliniškių mikrorajone galima pastebėti ir tam tikrų teigiamų pavyzdžių, kaip įgyvendinama nusikalstamumo prevencija per aplinkos dizainą. Šiai tyrimo daliai darbo autorius skyrė sekantį poskyrį.

³⁶⁶ The Western Australia Police Force Graffiti Team, *Designing Out Graffiti* (2017), https://www.goodbyegraffiti.wa.gov.au/~media/Files/Goodbye-Graffiti/Designing-out-Graffiti/Designing_out_Graffiti_2018.pdf

3.2. Teigiami aplinkos dizaino pavyzdžiai

Atlikdamas tyrimą Karoliniškių mikrorajone, šio darbo autorius negalėjo nepastebėti teigiamų aplinkos dizaino pokyčių, kuriuose galima išvelgti sėkmingą NPPAD strategijų panaudojimą.

Analizuojant Karoliniškių mikrorajono kiemų aplinką galima pastebėti, kad kiemuose esančios vaikų žaidimų aikštelės buvo suprojektuotos tokiu būdu, kad jas galima būtų matyti pro aplinkinių pastatų langus. Taigi dar prieš 50 metų projektuotojai vadovavosi tuo, ką NPPAD specialistai vadina natūralaus stebėjimo strategija, ir tai yra geras ženklas.

Vienos iš NPPAD strategijų – priegios kontrolės - panaudojimo ženklu tapo 9-ojo dešimtmečio pradžioje prasidėjęs balkonų įstiklinimas. Norėdami užtikrinti savo ir savo turto saugumą, gyventojai pradėjo stiklinti balkonus arba statyti langų ir balkonų grotas, kas buvo ypač aktualu pirmųjų aukštų gyventojams, nes patekimui į tokias patalpas praktiškai nebuvo kliūčių. Priegios kontrolės strategijos taisyklių atitinka ir kodų spynos bei telefonspynių naudojimas. Sunku įsivaizduoti, kad kadaise visos daugiabučių gyvenamųjų pastatų laiptinės buvo atviros, laiptinių durys nebuvo rakinamos. Dabar gi, net problematiškiausiai atrodantys gyvenamieji pastatai Karoliniškėse neturi atvirų įėjimų ir dauguma jų turi telefonspynes, nors kai kur dar išlikusios kodinės spynos, kurios nėra tokios veiksmingos. Pastoviai vykstantis technologinis progresas atvėrė kelią naujoms mechaninėms priemonėms (signalizacijoms, vaizdo stebėjimo kameroms ir pan.), apsunkinusioms potencialių nusikaltėlių veiklą. Šios priemonės mikrorajone yra aktyviai naudojamos (žr. Priedo 61, 62 pav.).

NPPAD strategijos atsispindi Karoliniškių ugdymo įstaigų (mokyklų, vaikų darželių) teritorijose. Iš Karoliniškėse esančių devynių valstybinių lopšelių-darželių visų teritorijos aptvertos aukštomis permatomomis tvoromis. Svarbu paminėti, kad anksčiau darželiai buvo aptverti neaukštomis tvoromis, maždaug 1 metro aukščio, kas nesudarė kliūčių jas perlipti, todėl darželių pavėsinėse mėgdavo rinktis jaunimas bei asocialūs asmenys, ten buvo vartojamas alkoholis, narkotinės medžiagos, rašinėjama ant sienų, šiukšlinama, triukšmaujama. Viename labiausiai dėl to kenčiančių darželių A.P. Kavoliuko gatvėje pašalinių asmenų patekimo į darželio teritoriją problema buvo išspręsta įrengus aukštesnes permatomas, sunkiai perlipamas tvoras ir įvedus individualių magnetinių kortelių sistemą įeinant per pagrindinius vartus, o teritorijoje įrengus vaizdo stebėjimo kameras (žr. Priedo 63 pav.). Visos šios priemonės atitinka NPPAD pamatinių priegios kontrolės, teritorijos sutvirtinimo bei stebėjimo strategijų panaudojimą, padėjusį išspęsti įstaigą kamavusias ilgametes problemas.

Kas liečia valstybines Karoliniškių mokyklas – penkios iš šešių mikrorajone esančių bendrojo lavinimo mokyklų aptvėrusios savo teritorijas (žr. Priedo 64 pav.). Vienintelė neapsitvėrė Sausio 13-osios gimnazija. Anksčiau mokyklos apskritai nebuvo aptvertos jokiais barjeriais, dėl to

patekimas į jų teritorijas buvo visiškai laisvas. Dar prieš keletą metų Karoliniškėse esančios mokyklos kentėjo nuo grafičių, o kai kurios jų teritorijos buvo naudojamos kaip jaunimo susibūrimų vietos. Pavyzdžiui, „Ryto“ (buvusi 43-oji vidurinė) mokykla, ant kurios sienų iki šiol dar galima pastebėti kai kuriuos išlikusius užrašus (žr. Priedo 65 pav.). Mokykla nesėkmingai kovojo su grafičių problema – vos tik buvo uždažomi užrašai, greitai laiku pasirodydavo nauji, o mokyklos teritorijos automobiliams skirtose aikštelėse prie aklinos valgyklos/aktų/sporto salės sienos mėgdavo rinktis jaunimas, garsiai grodavo muzika, buvo vartojami alkoholiniai gėrimai, teritorijoje buvo paliekamos krūvos šiukšlių (žr. Priedo 66 pav.). Šios problemos buvo išspręstos pasitelkiant pagrindines NPPAD strategijas: prieigos kontrolės, stebėjimo ir teritorinio sutvirtinimo. Visa mokyklos teritorija buvo aptverta permatoma, sunkiai perlipama tvora, paliekant tik du pagrindinius įėjimus į mokyklos teritoriją. Prie įvažiavimo į mokyklos automobilių aikštelę buvo pastatytas kelio užtvaras (šlagbaumas) (žr. Priedo 67 pav.). Buvo įrengtos vaizdo stebėjimo kameros, akcentuojant daugiausiai pažeidžiamas vietas (žr. Priedo 67, 68 pav.), sutvarkyta aplinka. Problemos buvo išspręstos akimirksniu, vos tik buvo panaudotos šios NPPAD strategijos.

Karoliniškėse esantys prekybų centrai dažniau apsiriboja stebėjimo strategija, įrengiant vaizdo stebėjimo kameras bei apšvietimą (žr. Priedo 51-53 pav.). Kai kur galima pastebėti pastatytus kelio užtvarus prie įvažiavimų į automobilių stovėjimo aikšteles (žr. Priedo 69 pav.), tačiau tai yra vienintelės užkardos, trukdančios patekti į teritoriją. Visgi šių strategijų panaudojimo pilnai pakanka, kad parduotuvių pastatai nekenėtų nuo vandalizmo, o automobilių aikštelėse prie prekybos centrų po darbo laiko nesiburiuotų mašinomis atvažiuojantys asmenys. Tokios pačios strategijos naudojamos ir ant Laisvės prospekte esančio Sodros pastato (žr. Priedo 70, 71 pav.). Apšvietimas ir vaizdo stebėjimo kameros atbaido vandalus nuo pastato niokojimo, todėl šviesios pastato sienos nėra sutepliotos grafičiais ar kitaip apgadintos, ko nepasakysi apie šalia esančią, jau minėtą požeminę perėją (žr. Priedo 48 pav.). Jei ne Sodros pastato ir šalia pastatytos parduotuvės apšvietimas, kai kurios pastato dalys ir prie jų einantys pėsčiųjų takai skendėtų tamsoje. Tokios vietos būtų ypač nesaugios, o sienos būtų apgadintos grafičiais (žr. Priedo 72 pav.).

Dar vienas teigiamas pavyzdys - buvusios parduotuvės „Saturnas“ pastate veikiantis vaikų ir jaunimo klubo „Meteoras“, kurio prieigoje įrengta viena stebėjimo kamera bei apšvietimas (žr. Priedo 55, 56 pav.). Nepaisant minimalių sąnaudų, ši vieta atrodo tvarkinga. Kita gi pastato dalis (nenaudojama) kenčia nuo vandalizmo. Šis atvejis parodo NPPAD strategijų naudojimo efektą. Kitas pavyzdys - priešgaisrinės gelbėjimo tarnybos pastate įrengta kamera su šviestuvu, kurių dėka buvo išspręsta ilgalaikė, tos erdvės sienų ir durų gadinimo problema, nes anksčiau vieta buvo visiškai neapšviesta, praktiškai be jokių natūralaus stebėjimo galimybių (žr. Priedo 57, 58 pav.). Šie pavyzdžiai parodo, kaip minimaliomis sąnaudomis galima išvengti tūkstantinių išlaidų remontui bei

užtikrinti saugumą ir nusikaltimų prevenciją. Ir tai dar vienas NPPAD strategijų pranašumo patvirtinimas.

Vis daugiau vaizdo stebėjimo kamerų atsiranda gyvenamųjų daugiabučių kiemuose ar laiptinėse, tačiau verta pažymėti, kad tai priklauso tik nuo pačių gyventojų iniciatyvos ir tarpusavio susitarimo. Galbūt todėl daugelis Karoliniškių daugiabučių vis dar neturi jokių įrengtų vaizdo stebėjimo kamerų.

Teritorijos tvirtinimo, priežiūros ir valdymo strategijos Karoliniškėse daugiausiai pasireiškia per kiemuose gyventojų pastangomis sukurtus gėlynus, tvorelės, krūmus, kitą augmeniją prie namų (žr. pr. 73-76 pav.). Tokius sutvarkytus teritorijos lopinėlius daugiausiai galima pamatyti prie penkiaaukščių namų, o kartais net prie devynaukščių arba dvylikaaukščių pastatų, nors pastarųjų erdvė yra ribota ir sunkiau atskiriama nuo viešos erdvės. Tos pačios strategijos sėkmingai panaudotos ir Karoliniškių poliklinikos teritorijoje (žr. pr. 77 pav.), tačiau kartu su jomis ten yra naudojamos ir mechaninės stebėjimo priemonės - vaizdo stebėjimo kameros (žr. pr. 78 pav.). Simboliniai barjerai aplinkoje atlieka savo darbą ir atbaido potencialius nusikaltėlius ir asocialius asmenis. Grafičių problemos konkrečiai toje erdvėje beveik neegzistuoja, tačiau tenka pripažinti, kad iš karto už simbolių barjerų ribos viešoje erdvėje neretai matomi vandalizmo požymiai (žr. pr. 79, 80 pav.).

Darbo autoriaus įsitikinimu, daugelis gyventojų net nenutuokia, kad tvarkydami ir prižiūrėdami aplinką, sodindami gėlynus šalia namų ir pan., jie savo veiksmais neša naudą nusikalstamumo prevencijai. Žmonės paprastai tai daro dėl to, kad taip gražiau arba laisvalaikio praleidimui. Tačiau jei gyventojai žinotų apie NPPAD idėjas ir strategijas, galima būtų pastebėti žymiai didesnę žmonių aktyvumą, taikant gan paprastus NPPAD metodus aplinkoje. Turėdami žinių apie nusikalstamumo prevenciją per aplinkos dizainą, žmonės sąmoningai prisidėtų prie teritorijų priežiūros, tuo prisidėdami prie nusikalstamumo prevencijos. Juk būtent tuo ir pasireškia svarbiausiais NPPAD efektas, kai saugumas pasiekiamas natūraliu būdu, be jėgos įsikišimo.

Apibendrinant galima teigti, kad daugumos Vilniaus miesto Karoliniškių mikrorajono vietų blogas apšvietimas, stebėjimo apsunkinimas ar nebuvimas ir netinkama statinių priežiūra skatina pažeidėjus jaustis komfortiškai. Jie turi daugybę galimybių pasislėpti arba pabėgti, tam pasitarnauja ne pagal NPPAD suprojektuota rajono aplinka. Todėl būtina labiau rūpintis mikrorajono žmonių saugumu. NPPAD klasikinių strategijų panaudojimas (geresnis apšvietimas, vaizdo stebėjimas ir teritorijų sutvirtinimas) yra efektyvi priemonė nedidelėmis sąnaudomis pasiekti norimo efekto.

Norint rajoną padaryti saugesniu, nereikėtų pamiršti ir apie antros kartos NPPAD strategijas, kurių neabejotinai trūksta Karoliniškių mikrorajono gyventojams. Socialinės sanglaudos ir bendruomeniškumo nebuvimas yra visų tankiai apgyvendintų teritorijų problema, tačiau daug ką

lemia ir iniciatyvos nebuvimas. Ten, kur gyventojai yra labiau aktyvūs, galima pastebėti renovuotus arba tvarkingus prižiūrimus pastatus ir aplinką, įrengtas vaizdo stebėjimo kameras, tvarkingas laiptines, tuo tarpu kiti pastatai be pakankamo gyventojų aktyvumo stovi be remonto, netvarkingomis laiptinėmis, liftais ir pan. Vien tik oficialių institucijų įsikišimo, administruojant pastatus ir aplinką, nepakanka, gyventojai patys turi imtis veiksmų ir rodyti iniciatyvą. Tik taip galima užtikrinti pilnavertį abiejų pusių bendradarbiavimą, kuriant saugesnę aplinką.

IŠVADOS

Išnagrinėjus nusikalstamumo prevencijos per aplinkos dizainą (NPPAD) teorinius ir praktinius aspektus, galima teigti, kad tyrimo tikslas pasiektas, visi uždaviniai įgyvendinti. Remdamasis pateikta medžiaga, darbo autorius daro šias išvadas, kad:

1. Nusikalstamumo prevencijos per aplinkos dizainą (NPPAD) vystymosi apžvalga demonstruoja neabejotiną šios idėjos sėkmę. Tai, kad vieno žmogaus - antropologės Jane Jacobs - taiklūs pastebėjimai apie aplinkos poveikį žmonių elgesiui neįtikėtina greitai įgijo pasaulinį pripažinimą ir tapo pilnaverte teorija su daugybe sėkmingų pavyzdžių, liudija apie NPPAD aktualumą, veiksmingumą ir efektyvumą ne atskirai paimtos šalies, bet viso pasaulio mastu.

2. Svarbiausias NPPAD efektas – tam tikrų aplinkos ženklų pagalba priversti pažeidėją atsisakyti nusikaltimo, nenaudojant tam fizinės prievartos priemonių. Galutinis NPPAD tikslas – nusikalstamumo prevencija, šio tikslo įgyvendinimo priemonės – tinkamas aplinkos projektavimas ir efektyvus naudojimas, o siektini rezultatai – baimės jausmo mažinimas, gyvenimo kokybės gerinimas, nusikaltimų mažėjimas.

3. NPPAD būdinga strategijų įvairovė, kas liudija apie NPPAD universalumą. Klasikinės strategijos - stebėjimo, prieigos kontrolės ir teritorijų tvirtinimo (sustiprinimo) - vertintinos kaip esminės, visos kitos – kaip papildomos, išplečiančios NPPAD suvokimą. Strategijų derinių naudojimas leidžia stiprinti NPPAD efektą, skatina naujų strategijų atsiradimą.

4. Reaguodama į socialinius ir ekonominius pokyčius, NPPAD nuolat vystosi ir atsinaujina. Jau yra vystomos antros kartos, turinčios ryškiai socialinę pakraipą, ir net trečios kartos, siejamos su ekologija, NPPAD teorijos, dar labiau praplečiančios NPPAD taikymo galimybes.

5. NPPAD pabrėžia bendruomenės vaidmens svarbą vykdant nusikalstamumo prevenciją. Skatinama mintis, kad bendruomenės nariai turi aiškiai suvokti atsakomybę už savo gyvenamąją erdvę, gali savarankiškai priimti sprendimus dėl erdvės naudojimo. Didelė reikšmė teikiama ryšiams, bendravimui, socialinei sanglaudai.

6. Projektavimą ir statybą reglamentuojančių Lietuvos teisės aktų nuostatų analizė parodo, kada dabartinis Lietuvos teisinis reglamentavimas sėkmingai suderinamas su NPPAD idėjomis. Tai kelia mintį apie atskiro NPPAD taikymą reglamentuojančio norminio akto, galinčio tapti NPPAD taisykles ir galiojančių teisės aktų nuostatas rišančia grandimi, priėmimo būtinybę.

7. Lietuvos viešojo saugumo koncepcijos ir jos pagrindu parengtų Lietuvos savivaldybių nusikalstamumo prevencijos ir kontrolės programų nuostatų analizė parodo, kad įstatymų leidėjui būtina plėsti požiūrį į nusikalstamumo prevenciją, į koncepcijų ir programų įgyvendinimo priemonių sąrašą įtraukiant NPPAD nuostatas, pabrėžiant jų svarbą viešajam saugumui.

8. Daugelis su NPPAD susijusių projektų ir programų projektų mažai žinomi Lietuvos visuomenėje, kas stabdo NPPAD idėjų plitimą. Siekdama NPPAD intensyvesnio diegimo, valstybė turi užtikrinti kuo didesnio žmonių skaičiaus supažindinimą su projektais ir programomis, šiam tikslui pasitelkdama masinio informavimo priemones.

9. Nors Lietuvoje yra kuriama mokslinė bazė NPPAD tematika ir vystomi tyrimai, visgi trūksta užsienio NPPAD klasikų ir tyrinėtojų darbų vertimo į lietuvių kalbą. Tai ženkliai sumažina prieinamos literatūros kiekį, neskatina susidomėjimo NPPAD tematika.

10. Pagrindiniai veiksniai, nulemiantys lėtą NPPAD įgyvendinimą Lietuvoje, yra: įstatymų leidėjo dėmesio NPPAD idėjoms stoka; NPPAD įteisinimo nebuvimas; Lietuvos poreikiams parengtų NPPAD specialistų neturėjimas; NPPAD projektų ir programų mažas žinomumas; ribotas prieinamumas prie mokslinės literatūros NPPAD tematika, kadangi pagrindinė masė yra parašyta ne lietuvių kalba.

11. Darbo atliktame tyrime nustatyta, kad darbo autoriaus pasirinktame Vilniaus miesto Karoliniškių mikrorajone NPPAD strategijos naudojamos tik nedaugelyje vietų (paprastai parduotuvių, mokyklų ir vaikų darželių teritorijose). Tai ne tik šio mikrorajono, bet ir daugelio kitų Vilniaus vietų ir Lietuvos miestų problema. Pagrindinė gyvenamųjų statinių masė yra netinkamai prižiūrima, daugumą pėsčiųjų ir dviračių takų tamsiuoju paros metu visiškai neapšviesti. Tokia aplinka skatina nusikalstamų veikų padarymą, mažina saugumo jausmą. Tai liudija ir apie lėtą ir neefektyvą NPPAD idėjų įgyvendinimą.

PASIŪLYMAI

Remdamasis suformuluotomis išvadomis, darbo autorius teikia šiuos pasiūlymus:

1. Lietuvos valstybė įstatymų leidėjo pagalba turi aiškiai išreikšti savo pritarimą NPPAD idėjų sklaidai Lietuvoje. Pirmiausiai turi būti priimtas konceptualaus pobūdžio teisės aktas, nustatantis bendrąsias NPPAD įgyvendinimo Lietuvoje gaires. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas pavadinimu „Dėl nusikalstamumo prevencijos per aplinkos dizainą plėtros programos patvirtinimo“. Šio teisės akto pagrindu Lietuvos Respublikos Vyriausybė priimtų programos įgyvendinimo veiklos planą, patvirtintų priemones. Tai įjungtų valstybės institucijų veikimo mechanizmą, padėtų nuosekliai vykdyti numatytus uždavinius.

2. Be bendrų teisės aktų, įstatymų leidėjas turi priimti atskirą NPPAD taikymą reglamentuojantį teisės aktą, imperatyviai nurodantį į NPPAD taikymo būtinumą projektavimo ir statybos procesuose. Kaip pagrindą galima panaudoti galiojančio Europos Sąjungos Nusikalstamumo prevencijos per urbanistinį dizainą ir planavimą rekomendacijų rinkinio (sutrumpintai – CEN 14383) nuostatas. Akto rengimo pradinėje stadijoje būtina atlikti aplinkos tyrimus visuose Lietuvos miestuose, naudojant NPPAD metodikas. Šių tyrimų rezultatai padėtų nustatyti realius Lietuvos poreikius ir pritaikyti jiems Europos Sąjungos rekomendacijas. Akto rengimui turėtų būti sudaryta komisija, į kurios sudėtį būtina įeiti teisininkai, NPPAD tyrinėtojai, kriminologai.

3. Priėmus NPPAD taikymą reglamentuojantį teisės aktą, šis aktas turėtų būti nurodytas kaip privalomas normatyvinis dokumentas projektuotojams, statytojams ir kitiems asmenims. Su šiuo aktu turėtų būti suderintos teritorijų planavimą, projektavimą ir statybą reglamentuojančių įstatymų bei statybos techninių reglamentų ir kitų poįstatyminių aktų nuostatos. Nusikalstamumo prevencija turi būti tiesiogiai įvardinta kaip vienas esminių statinių reikalavimų. Turi būti įteisintas ir NPPAD specialistų dalyvavimas visuose projektavimo etapuose.

4. Valstybė turi skatinti kvalifikuotų NPPAD specialistų rengimą Lietuvos poreikiams. Tam turi būti panaudota aukštojo mokslo sistema. Specialistai gali būti rengiami teisės fakultetuose, sustiprinant kriminologų specializaciją. NPPAD, kaip mokomoji disciplina, turi būti privaloma šią specialybę pasirinkusiems studentams. Dėstyti tokią discipliną turėtų NPPAD išmanantys Lietuvos mokslininkai ir tyrinėtojai. Siekdama greitesnio kvalifikuotų NPPAD specialistų atsiradimo Lietuvoje, valstybė turėtų skatinti kriminologų apmokymus kitose šalyse, pilnai padengdama apmokymo kaštus. Dar greitesnis variantas – naudojimas užsienio specialistų paslaugomis, tačiau šis būdas gali būti panaudotas tik kaip laikinoji priemonė. Visgi savo specialistai yra didesnė vertybė.

4. Lietuvoje turi būti įkurta profesionali NPPAD klausimais užsiimanti institucija (įstaiga, organizacija, asociacija ar kt.), koordinuojanti šios srities specialistų veiklą, užtikrinanti specialistų dalyvavimą visose teritorijų planavimo ir statinių projektavimo stadijose. Įkurta institucija galėtų sertifikuoti NPPAD specialistus, kaip dabar sertifikuojami statybos specialistai, architektai ir

kt. Sertifikuoti NPPAD specialistai galėtų ne tik dirbti valstybinėse įstaigose, bet ir vykdyti savarankišką veiklą. Tokios institucijos steigimui ir vystymuisi būtina rimta valstybės parama ir palaikymas.

5. NPPAD populiarinimui Lietuvoje būtina kaip galima plačiau informuoti visuomenę apie vykdomus prevencinius projektus ir programas, šiam tikslui pasitelkiant masinio informavimo priemones. Įvykdytų projektų likimas turi būti stebimas nuolat.

6. Atsižvelgiant į tai, kad NPPAD tema užsienyje yra parašyta daug įvairių darbų, o tai yra pagrindinė mokslinė literatūra, būtina valstybės lygyje užtikrinti NPPAD klasikų ir tyrėjų darbų vertimą į lietuvių kalbą, finansuojant tokius vertimus valstybės lėšomis. Didesnis kokybiškos literatūros kiekis padėtų giliau pažinti NPPAD teoriją, skatintų susidomėjimą jos idėjomis, pagerintų mokomosios medžiagos kokybę rengiant NPPAD specialistus.

NAUDOTOS LITERATŪROS ŠARAŠAS

Teisės aktai

1. „Dėl Joniškio rajono savivaldybės nusikaltimų prevencijos 2018–2020 m. programos patvirtinimo“. LRS. Žiūrėta 2020 m. lapkričio 10 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/f7d13ff0e75d11e7b4d1bdd5f1a9ff0e?jfwid=fhhu5mgrr>
2. „Dėl Kazlų Rūdos savivaldybės 2016–2018 metų nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos patvirtinimo“. LRS. Žiūrėta 2020 m. lapkričio 10 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/2eb2a8b0244611e6acbed8d454428fb7?jfwid=fhhu5mgrr>
3. „Dėl Plungės rajono savivaldybės 2018–2020 metų nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos patvirtinimo“. LRS. Žiūrėta 2020 m. lapkričio 10 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/4112e922e65011e7b4d1bdd5f1a9ff0e?jfwid=fhhu5mgrr>
4. „Dėl Kompleksinio teritorijų planavimo dokumentų rengimo taisyklių patvirtinimo“. TAR. Žiūrėta 2020 m. lapkričio 8 d. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/fa9a6b3076e111e38da4e231c7b4cf37/asr>
5. „Dėl Saugios savivaldybės koncepcijos patvirtinimo“. LRS. Žiūrėta 2020 m. lapkričio 10 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.392690?jfwid=fhhu5mgrr>
6. „Dėl statybos techninio reglamento STR 2.02.01:2004 "Gyvenamieji pastatai" patvirtinimo“. TAR. Žiūrėta 2020 m. lapkričio 9 d. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.20B8999D0CC7/lbVUoEjZEo>
7. „Dėl statybos techninio reglamento STR 2.02.02:2004 "Visuomeninės paskirties statiniai" patvirtinimo“. TAR. Žiūrėta 2020 m. lapkričio 9 d. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.B7AFE0723734/NdvLDQQoGT>
8. „Dėl Šiaulių miesto savivaldybės nusikaltimų prevencijos 2017-2019 m. programos patvirtinimo“. LRS. Žiūrėta 2020 m. lapkričio 10 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/48cdffa2ced311e6a476d5908abd2210?jfwid=fhhu5mgrr>
9. „Dėl Šiaulių miesto savivaldybės nusikaltimų prevencijos 2020–2022 m. programos patvirtinimo“. LRS. Žiūrėta 2020 m. lapkričio 10 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/e970dc021de711eaadfcfdb735b57421?jfwid=fhhu5mgrr>
10. „Dėl Viešojo saugumo plėtros 2015–2025 metų programos patvirtinimo“. TAR. Žiūrėta 2020 m. lapkričio 10 d. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/ea944da0f95d11e4927fda1d051299fb>
11. „Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 305/2011, kuriuo nustatomos suderintos statybos produktų rinkodaros sąlygos ir panaikinama Tarybos direktyva 89/106/EEB“. EUR-Lex.

- Žiūrėta 2020 m. lapkričio 9 d. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=celex%3A32011R0305>
12. „Europos Sąjungos Tarybos išvadų dėl nusikalstamumo prevencijos pasitelkiant aplinkos dizainą skatinimo projektas“. Europos Sąjungos Taryba. Žiūrėta 2020 m. rugsėjo 11 d. <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-8094-2011-INIT/lt/pdf>
 13. „Įsakymas „Dėl statybos techninio reglamento STR 2.01.01(4):2008 "Esminis statinio reikalavimas" Naudojimo sauga" patvirtinimo“. TAR. Žiūrėta 2020 m. lapkričio 9 d. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.6D95BE25633B>
 14. „Lietuvos Respublikos statybos įstatymas“. LRS. Žiūrėta 2020 m. lapkričio 8 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.26250/asr>
 15. „Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymas“. LRS. Žiūrėta 2020 m. lapkričio 8 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.23069?jfwid=-fxdp7awj>
 16. „Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerijos 2018 metų veiklos ataskaita“. LR Vidaus reikalų ministerija. Žiūrėta 2020 m. rugsėjo 10 d., https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/LT_versija/Vaiklos%20ataskaitos/00_VRM%20metin%C4%97%202018%20m_%20ataskaita.pdf
 17. „Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerijos 2019 metų veiklos ataskaita“. LR Vidaus reikalų ministerija. Žiūrėta 2020 m. rugsėjo 10 d. https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/LT_versija/Vaiklos%20ataskaitos/00_VRM%202019%20m_%20veiklos%20%20ataskaita_suderinta.pdf
 18. „Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministrui pavestų valdymo sričių 2018-2020 metų strateginis veiklos planas“. LR Vidaus reikalų ministerija. Žiūrėta 2020 m. rugsėjo 10 d. http://www.fntt.lt/data/public/uploads/2018/04/vrm_svp_2018_2020.pdf
 19. „Nutarimas „Dėl Saugios savivaldybės koncepcijos patvirtinimo“. LRS. Žiūrėta 2020 m. lapkričio 11 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.392690?jfwid=fhhu5mgr>
 20. „Policijos rėmėjų-judėjimo "Stabdyk nusikalstamumą" dalyvių įstatymo projekto aiškinamasis raštas“. LRS. žiūrėta 2020 m. lapkričio 11 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.47958?jfwid=wny8rm1uk>
 21. „Tarybos direktyva „Dėl valstybių narių įstatymų ir kitų teisės aktų, susijusių su statybos produktais, derinimo (89/106/EEB)“. EUR-Lex. Žiūrėta 2020 m. lapkričio 9 d. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A31989L0106>

Specialioji literatūra ir informacija internete

22. Atlas, Randal. *21st Century security and CPTED. Second edition*. Florida: CRC Press, 2013.

23. Babachinaitė, Genovaitė, Jūratė Galinaitytė, Gitana Jurgelaitienė, Alfredas Kiškis, Aistė Kuolaitė, Brigita Palavinskienė, Arūnas Paukštė, Artūras Petkus, Aida Raudonienė, Tomas Rudzkiš, ir Rokas Uscila. *Kriminologija: vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010.
24. Bielinškas, Vytautas, Eugenijus Staniūnas, Giedrė Beconytė, Andrius Balčiūnas, ir Darius Vasiliauskas. „Public safety in monofunctional zones of Vilnius city“. *International Conference on Environmental Engineering (ICEE) Selected papers*, ISSN 2029-7092 online (2014). <http://enviro2014.vgtu.lt/Abstracts/3/108.html>
25. Bluvšteinai, Jurijus. *Kriminologija*. Vilnius: Pradai, 1994.
26. Buidovaitė, Kristina. „Nusikalsti neleidžianti aplinka“. *Statyba ir Architektūra*, 2018 m. birželio 18 d., <https://sa.lt/nusikalstamuma-mazinanti-aplinka-2/>
27. „Community Safety: Crime prevention through environmental design“. Penrith City Council. Žiūrėta 2020 m. sausio 30 d. https://www.penrithcity.nsw.gov.au/images/documents/services/health-safety/Crime_Prevention_Through_Environmental_Design_Control_Plan.pdf
28. Cozens, Paul. „Crime prevention through environmental design in Western Australia: Planning for sustainable urban futures“. *International Journal of Sustainable Development and Planning*, 3 (2008).
29. Cozens, Paul Michael, Greg Saville, ir David Hillier. „Crime prevention through environmental design (CPTED): A review and modern bibliography“. *Property Management* 23, 5 (2005).
30. „CPTED (Crime prevention through environmental design)“. Apache Junction. Žiūrėta 2020 m. spalio 30 d., <http://az-apachejunction3.civicplus.com/838/CPTED>
31. CPTED Design Guidelines. Žiūrėta 2020 m. spalio 30 d. http://cptedsecurity.com/cpted_design_guidelines.htm
32. CPTED South Africa. Žiūrėta 2020 m. spalio 30 d. http://www.cpted.co.za/cpted_summary.pdf
33. „CPTED Training“. National Institute Of Crime Prevention/ Žiūrėta 2020 m. lapkričio 10 d. <https://www.cptedtraining.net/>
34. „Crime prevention through environmental design“. Wikipedia. Žiūrėta 2020 m. spalio 31 d. https://en.wikipedia.org/wiki/Crime_prevention_through_environmental_design
35. Crime Prevention Through Environmental Design Committee, *Crime prevention through environmental design: General guidelines for designing safer communities* (Virginia, 2000). <https://www.humanics-es.com/cpted.pdf>
36. „Crime prevention through environmental design“. Calgary Police Service. <https://www.calgary.ca/content/dam/www/cps/documents/cpted-brochure.pdf>

37. „Crime prevention through environmental design (CPTED): Design out crime“. Apache Junction Police Department. Žiūrėta 2020 m. lapkričio 24 d., <https://www.ajcity.net/DocumentCenter/View/12693/CPTEDDesignOutCrime?bidId=>
38. „Crime prevention through environmental design policy. Policy - CP036“. Mildura Rural City Council. Žiūrėta 2020 m. spalio 30 d. <http://www.mildura.vic.gov.au/files/assets/public/document-resources/about-council/council-policies/crime-prevention-through-environmental-design-policy.pdf>
39. Crowe, Timothy D. *Crime prevention through environmental design. Second edition*. Oxford: Butterworth-Heinemann, 2000.
40. „Curb cut“. Wikipedia. Žiūrėta 2020 m. lapkričio 9 d. https://en.wikipedia.org/wiki/Curb_cut
41. Ekblom, Paul. „Special issue: New thinking on crime prevention through environmental design (CPTED) Introduction“. *European Journal on Criminal Policy and Research* 17 (2011), https://www.researchgate.net/publication/296607048_Special_Issue_New_Thinking_on_Crime_Prevention_Through_Environmental_Design_CPTED_Introduction
42. „Esamų miesto kvartalų plėtros projektavimo, planavimo ir nusikalstamumo prevencijos būdai bei supažindinimas su naujais, siekiant pagerinti gyvenamosios vietos saugumą (CPTED) (Projektas Nr. 2012/ISEC/AG/4000004321)“. Europos Sąjungos prevencijos ir kovos su nusikalstamumu projektas. Žiūrėta 2020 m. spalio 14 d., https://planeerimine.ee/static/sites/2/cpted_c_lt.pdf
43. European Cooperation in Science and Technology. Žiūrėta 2020 m. spalio 15 d. <http://www.costtu1203.eu/>
44. European Cooperation in Science and Technology, *Review of CEN 14383* (2014), <http://www.costtu1203.eu/wp-content/uploads/2014/10/03.-Review-of-CEN-14383-The-death-and-life-of-geat-European-standards-and-manuals.pdf>
45. Fennelly, Lawrence J., ir Marianna A. Perry. *CPTED and traditional security countermeasures: 150 things you should know*. Florida: CRC Press, 2018.
46. Gardner, Robert A. „Crime Prevention Through Environmental Design“, *Security Management* (1981): <http://www.crimewise.com/library/cpted.html>
47. Gibson, Victoria Louise. "Third generation CPTED? Rethinking the basis for crime prevention strategies". Daktaro disertacija, University of Northumbria, 2016. <https://core.ac.uk/reader/46520290>
48. Glukhova, Anna A., Aleksandr A. Iudin, ir Dmitriy A. Shpilev. „Sotsiologiya prava: fenomen razruhi.“ *Aktualnye problemy ekonomiki i prava* 1 (2016). <https://cyberleninka.ru/article/n/sotsiologiya-prava-fenomen-razruhi>

49. Henderson, Jean-Thomas. „The four pillars of crime prevention through environmental design (CPTED). *Ehotelier: Insights*. Žiūrėta 2020 m. sausio 30 d. <https://insights.ehotelier.com/insights/2018/05/24/four-pillars-crime-prevention-environmental-design-cpted/>
50. Jacobs, Jane. *Smert i zhyzn bolshyh amerikanskih gorodov*. Maskva: Novoe izdatelstvo, 2011.
51. Justickis, Viktoras. *Kriminologija. Kriminologinis prognozavimas. Nusikaltimų prevencija. 2 dalis*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004.
52. International CPTED Association. Žiūrėta 2020 m. spalio 24 d. <https://www.cpted.net/A-Brief-History>
53. Kalesnykas, Raimundas, ir Vidmantas Mečkauskas, „Vaizdo stebėjimo kamerų (CCTV) panaudojimas užtikrinant visuomenės saugumą: teisiniai ir organizaciniai aspektai“. *Jurisprudencija* 36, 28 (2002): <https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3489/3840>
54. „Karoliniškės“. Visuotinė Lietuvių Enciklopedija. Žiūrėta 2020 m. lapkričio 22 d. <https://www.vle.lt/Straipsnis/Karoliniskes-38097>
55. „Karoliniškės“. Wikipedia. Žiūrėta 2020 m. lapkričio 22 d. <https://lt.wikipedia.org/wiki/Karolini%C5%A1k%C4%97s>
56. Kelling, George L., ir James Q. Wilson. „Broken Windows: „The police and neighborhood safety.“ *The Atlantic*. Žiūrėta 2020 m. spalio 31 d. <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/1982/03/broken-windows/304465/>
57. Kiškis, Alfredas, Svetlana Justickaja, Rokas Uscila, ir Viktoras Justickis. *Nusikalstamumas Lietuvoje ir jo prevencijos perspektyvos. Monografija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014.
58. Kiyanenkov, Konstantin. „Arhitektura i bezopasnost: Zashischayuschee prostranstvo Oskara Nyumana.“ *Arhitekturniy vestnik* 5, 122 (2011): http://www.intelros.ru/pdf/arc/05_2011/13.pdf
59. „Kova prieš nuikaltamumą: kaip architektūra gali padėti rajonams tapti saugesniais?“. *Delfi*, 2018 m. balandžio 16 d. <https://www.delfi.lt/bustas/nt-rinka/kova-pries-nusikalstamuma-kaip-architektura-gali-padeti-rajonams-tapti-saugesniais.d?id=77700985>
60. Krasheninnikov, Aleksej V. *Zhylye kvartaly*. Maskva: Vyshaja shkola, 1988.
61. „KTU mokslininkės kuriamas dirbtinis intelektas iš anksto perspės, kur gali įvykti nusikaltimai“. *Delfi*, 2018 m. rugpjūčio 31 d.. <https://www.delfi.lt/mokslas/technologijos/ktu-mokslininkes-kuriamas-dirbtinis-intelektas-is-anksto-perspes-kur-gali-ivykti-nusikaltimai.d?id=78949439>
62. „KTU mokslininkės kuriamas dirbtinis intelektas iš anksto perspės, kur gali įvykti nusikaltimai“. *Statyba ir Architektūra*, 2018 m. rugpjūčio 31 d. <https://sa.lt/ktu-mokslininkes-kuriamas-dirbtinis-intelektas-is-anksto-perspes-kur-gali-ivykti-nusikaltimai/>

63. „Kuo mažiau langų pastatuose, tuo didesnis nusikalstamumas gatvėse“. *Delfi*, 2015 m. sausio 25 d. <https://www.delfi.lt/news/daily/crime/kuo-maziau-langu-pastatuose-tuo-didesnis-nusikalstamumas-gatvese.d?id=66997448>
64. Lietuvos teisės institutas. „*Kriminologiniai nusikalstamumo raidos Lietuvoje periodizacijos aspektai*.“ (1995), <http://teise.org/wp-content/uploads/2016/10/Kriminologiniai-periodizacijos-aspektai-1995.pdf>
65. Letch, John, Ellice McGlenn, Johnathon F. Bell, Emma Downing, ir David M. Cook. „An exploration of 1st and 2nd generation CPTED for end of year school leavers at Rottnest Island.“ *Australian Security and Intelligence Conference*, 4 (2011), <https://ro.ecu.edu.au/asi/13/>
66. Levald, Andres, Jelizaveta Jekaterina Sibul, Martina Proosa, Merli Klein, Panu Lehtovuori, Paul van Soomeren, Tarmo Viikmaa, ir Toomas Paaver. *CPTED vadovas policijos pareigūnams*. (2016). https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/cpted_lt_0.pdf
67. Matijošaitienė, Irina. „Nusikalsti neleidžianti aplinka“. *Statyba ir Architektūra*, 2016 m. rugsėjo 27 d., <https://sa.lt/nusikalsti-neleidzia-aplinka/>
68. Matijošaitienė, Irina. „Poilsio aikštelių prie automobilių kelių įrengimo principai“. *Miestų želdynų formavimas* 1, 10 (2013), <https://krastotvarka.vhost.lt/documents/19%20Poilsio%20aiksteliu%20prie.pdf>
69. Matijošaitienė, Irina, ir Ana Petriashvili. „Urban Planning and Design for Terrorism Resilient Cities“. *Journal of Sustainable Architecture and Civil Engineering* 1, 18 (2017), https://www.researchgate.net/publication/316276957_Urban_Planning_and_Design_for_Terrorism_Resilient_Cities
70. Matijošaitienė, Irina, Anthony McDowald, ir Vishal Juneja. „Predicting Safe Parking Spaces: A Machine Learning Approach to Geospatial Urban and Crime Data“. *Sustainability* 11, 2848 (2019), <https://www.mdpi.com/2071-1050/11/10/2848>
71. Matijošaitienė, Irina, Kęstutis Zaleckis, ir Inga Stankevičė. „Gyventojų saugumas Kauno miesto žaliosiose erdvėse“. *Miesto želdynų formavimas* 1, 10 (2013), <http://krastotvarka.vhost.lt/documents/20%20Gyventoju%20saugumas%20Kauno.pdf>
72. Matijošaitienė, Irina, Maria Dambriunas, ir Justina Čivinskaitė. „CPTED in Lithuanian Residential Areas“. *International Journal of Management and Applied Science* 4, 7 (2018), https://www.researchgate.net/publication/336936834_CPTED_in_Lithuanian_Residential_Areas
73. Matijošaitienė, Irina ir Monika Gedvilaitė. „Crime in Lithuanian Cities in Relation to Urban Planning and Design Aspects“. *Architecture and Urban Planning* 11, 1 (2015), <https://content.sciendo.com/view/journals/aup/11/1/article-p24.xml>

74. Matijošaitienė, Irina, ir Violeta Garcia Sotos. „Design out Crime in Neighborhoods of Kaunas“. *Journal of Sustainable Architecture and Civil Engineering* 13, 4 (2015), <https://sace.ktu.lt/index.php/DAS/article/view/13046>
75. Matijošaitienė, Irina, ir Vilius Velička. „Nusikalstamumo prevencija per aplinkos dizainą (CPTED) Lietuvoje: tyrimai ir įgyvendinimas“. LR vidaus reikalų ministerija. Žiūrėta 2020 m. spalio 31 d. https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/LT_versija/Viesasis_saugumas/Metodikos/VRM_20150518.pdf
76. Michailovič, Ilona. „Nusikalstamumo baimės šiuolaikinėje miesto visuomenėje problematika“. *Teisės Problemos* 3, 77 (2012), http://teise.org/wp-content/uploads/2016/09/Michailovic-TP2012_3.pdf
77. Mihinjac, Mateja, ir Gregory Saville, "Third-Generation Crime Prevention Through Environmental Design (CPTED)", *Social Sciences* 8, 182 (2019): <https://www.mdpi.com/2076-0760/8/6/182>
78. Moffatt, R. E. „Crime prevention through environmental design - A management perspective“. *Canadian Journal of Criminology* 25, 1 (1983).
79. „Naisiuose apdovanotos veikliausios Lietuvos saugios kaimynystės grupės“. Lietuvos policija. Žiūrėta 2020 m. lapkričio 11 d. <https://policija.lrv.lt/lt/naujienos/naisiuose-apdovanotos-veikliausios-lietuvos-saugios-kaimynystes-grupes>
80. National Crime Prevention Council. *Crime prevention through environmental design guidebook*. 2003. https://rems.ed.gov/docs/Mobile_docs/CPTED-Guidebook.pdf
81. Newman, Oscar. *Creating Defensible Space*. Washington: U.S. Department of Housing and Urban Development. Office of Policy Development and Research, 1996.
82. „Nusikaltimų prevencija per aplinkos dizainą (CPTED)“. Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerija. Žiūrėta 2020 m. spalio 14 d. https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/LT_versija/Viesasis_saugumas/Metodikos/CPTEDaprasymas.pdf
83. „Nusikaltimų prevencija per aplinkos dizainą (CPTED)“. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija. Žiūrėta 2020 m. lapkričio 11 d. <https://vrm.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/nusikaltimu-prevencija-per-aplinkos-dizaina-cpted>
84. „Nusikalstamų veikų žinybinis registras“. Informatikos ir ryšių departamentas. Žiūrėta 2020 m. lapkričio 22 d. <https://www.ird.lt/lt/paslaugos/nusikalstamu-veiku-zinybinio-registro-nvzr-atviriduomenys-paslaugos>
85. „Nusikalstamų veikų žinybinio registro duomenų GIS žemėlapis“, Informatikos ir ryšių departamentas, žiūrėta 2020 m. lapkričio 22 d. <https://maps.ird.lt/map/>

86. O'Block, Robert L., Joseph F. Donnermeyer, ir Stephen E. Doeren. *Security and crime prevention. Second edition*. Oxford: Butterworth-Heinemann, 1991.
87. Paulikas, Vygandas. „Socialinė aplinka kaime ir nusikalstamumas“. *Jurisprudencija* 20, 12 (2001), <https://vb.mruni.eu/object/elaba:2706230/2706230.pdf>
88. Pocienė, Aušra. „Socialinės tvarkos ir saugumo prielaidos mieste: aplinkos kriminologijos teorijų taikymo patirtis vakaruose ir perspektyvos Lietuvoje“. *Teisės Problemos* 4, 66 (2009), <http://teise.org/wp-content/uploads/2016/10/2009-4-pociene.pdf>
89. Pocienė, Aušra, Raimundas Kalesnykas, Alfredas Kiškis, Rokas Uscila, ir Sonata Mališauskaitė-Simanaitienė. *Saugumo miestuose užtikrinimo problemos*. Vilnius: Teisės institutas, 2010. <http://teise.org/wp-content/uploads/2010/12/Saugumo-miestuose-u%C5%B4etikinimo-problemos.pdf>
90. „Policijos komisariate vyko renginys apie saugios aplinkos kūrimo CPTED metoda“. *Pakruojo varpas*. Žiūrėta 2020 m. lapkričio 11 d. <https://www.pakruojovarpas.lt/policijos-komisariate-vyko-renginys-apie-saugios-aplinkos-kurimo-cpted-metoda/>
91. Prince William County Police Department. *CPTED strategies*. <https://www.pwcgov.org/government/dept/police/documents/002035.pdf>
92. „Principas“. *Lietuvių Žodynas*. Žiūrėta 2020 m. spalio 27 d., <https://www.lietuviuzodynas.lt/terminai/Principas>
93. Queensland Government. *Crime prevention through environmental design: Guidelines for Queensland*. Queensland: Queensland Government, 2007. <https://www.police.qld.gov.au/sites/default/files/2018-08/CPTEDPartA.pdf>
94. Reynald, Danielle M., ir Henk Elffers. „The future of Newman's Defensible Space theory: Linking Defensible Space and the Routine Activities of place“. *European Journal of Criminology* 6 (2009).
95. Sakina, Bunga. „A study on crime prevention through environmental design concept application in a private house in Yogyakarta, Indonesia“. *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science* 426 (2020): <https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1755-1315/426/1/012093>
96. Saraiva, Miguel, Irina Matijošaitienė, Monica Diniz, ir Vilius Velička. „Model (my) neighbourhood – a bottom-up collective approach for crime-prevention in Portugal and Lithuania“. *Journal of Place Management and Development* 9, 2 (2016), https://www.researchgate.net/publication/305678756_Model_my_neighbourhood_-_a_bottom-up_collective_approach_for_crime-prevention_in_Portugal_and_Lithuania
97. „Saugi kaimynystė“. Internet Archive Wayback Machine. Žiūrėta 2020 m. lapkričio 11 d. <https://web.archive.org/web/20150919193759/http://www.saugikaimynyste.net/>

98. „Saugi kaimynystė“. YouTube. Žiūrėta 2020 m. lapkričio 11 d.
<https://www.youtube.com/watch?v=vTqdhgIuToE>
99. „Saugi kaimynystė: kaip ją prisiaukinti?“. Mano Žirmūnai. Žiūrėta 2020 m. lapkričio 11 d.
<https://www.manozirmunai.lt/statyba-ir-aplinka/saugi-kaimynyste-kaip-ja-prisijaukinti/>
100. Saugios kaimynystės grupių asociacija. *Saugios kaimynystės vadovas*. Vilnius: Litera, 2015.
<https://www.saugausavoturta.lt/admin/storage/eucpn/Saugios%20kaimynyst%C4%97s%20vado%20vas.pdf>
101. Saville, Greg, ir Gerry Cleveland. „2nd generation CPTED: An antidote to the social Y2K virus of urban design.“ (1997).
https://www.safegrowth.org/uploads/4/8/5/5/48559983/saville_cleveland-2nd_generation_cpted.pdf
102. Stankevičė, Inga, Jolita Sinkiene, Kęstutis Zaleckis, Irina Matijošaitienė, ir Kristina Navickaitė. „What does a City Master Plan Tell about our Safety? Comparative Analysis of Vilnius, Kaunas, and Klaipėda“. *Social Science* 2, 80 (2013),
<https://socsc.ktu.lt/index.php/Social/article/view/4852>
103. Šakočius, Alvydas. „Gyvenamosios aplinkos saugumas ir šiuolaikinės policijos sampratos problema“. *Jurisprudencija* 35, 27 (2002).
<https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3496/3289>
104. Tumalavičius, Vladas. *Viešojo saugumo užtikrinimo teisiniai aspektai Lietuvoje: dabartinės tendencijos ir procesai*. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2017.
105. Vilniaus miesto vyriausiasis policijos komisariatas. *Saugi kaimynystė Vilniaus mieste („Saugios kaimynystės“ metodinės rekomendacijos)*. Vilnius: 2008. <http://nplc.lt/wp-content/uploads/2016/10/lit60.pdf>
106. „VRM laukia pasiūlymų dėl saugios kaimynystės“, *Respublika*, 2015 m. balandžio 9 d.,
https://www.respublika.lt/lt/naujienos/lietuva/lietuvos_politika/vrm_laukia_pasiulymu_del_saugios_kaimynystes
107. The Western Australia Police Force Graffiti Team. *Designing Out Graffiti*. 2007.
https://www.goodbyegraffiti.wa.gov.au/~/_/media/Files/Goodbye-Graffiti/Designing-out-Graffiti/Designing_out_Graffiti_2018.pdf
108. Zaleckis, Kęstutis, ir Irina Matijošaitienė. „Kauno miesto erdvinės struktūros įtaka saugumui viešosiose erdvėse ir žaliosiose rekreacinėse teritorijose“. *Journal of Architecture and Urbanism* 36, 4 (2012), <https://journals.vgtu.lt/index.php/JAU/article/view/4788>

ANOTACIJA

Šiame darbe autorius nori atkreipti dėmesį į būtinumą valstybės lygmenyje praplėsti tradicinį požiūrį į nusikalstamumo prevenciją. Šiuo tikslu pristatomas nusikalstamumo prevencijos per aplinkos dizainą (NPPAD) metodas, priverčiantis nusikaltėlį atsisakyti nusikaltimo dar sumanymo stadijoje, nenaudojant fizinės prievartos. Efektas užprogramuotas tinkamai suprojektuotoje aplinkoje (erdvėje). Kokybiškas projektavimas ir strategijos – štai svarbiausi NPPAD įrankiai.

Tikslu išsiaiškinti NPPAD plitimo mastą Lietuvoje ir įvardinti priemones, kurių pagalba Lietuva galėtų efektyviau ir intensyviau įgyvendinti NPPAD šalies viduje, autorius nagrinėjo Lietuvos projektavimą ir statybą reglamentuojančių aktų nuostatas, koncepcijas, projektus ir programas, analizavo Lietuvos mokslininkų darbus NPPAD tematika, atliko tyrimą. Tyrimo rezultatai parodė, kad NPPAD įgyvendinimas Lietuvoje vyksta lėtai. Autorius darbe ne tik ieško NPPAD plitimo procesą stabdančių veiksnių, bet ir aiškinasi, kaip juos galima pašalinti.

Pagrindiniai žodžiai: NPPAD, nusikalstamumas, prevencija, aplinka, dizainas.

Semaško J. (2020). *Nusikalstamumo prevencija per aplinkos dizainą* (magistro baigiamasis darbas). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas

ANNOTATION

In this work, the author wants to pay attention to the need to expand the traditional approach to crime prevention at the state level. To this end, a method of crime prevention through environmental design (CPTED) is introduced, which force the offender to give up the crime at the planning stage without the use of physical coercion. The effect is programmed in a properly designed environment (space). Quality design and strategies are the most important tools of CPTED.

In order to find out the extent of CPTED spread in Lithuania and identify measures that would allow Lithuania to implement CPTED more effectively and intensively inside the country, the author examined the provisions, concepts, projects and programs of Lithuanian design and construction acts, analyzed the work of Lithuanian researchers on CPTED, did personal research. The results of the study showed that the implementation of CPTED in Lithuania is slow. In this work, the author looks not only for the factors that hinder the spread of CPTED, but also explains how this can be changed.

Keywords: CPTED, crime, prevention, environment, design.

Semaško J. (2020). *Crime prevention through environmental design (master thesis)*. Mykolo Romerio universitetas.

SANTRAUKA

Magistro baigiamajame darbe „Nusikalstamumo prevencija per aplinkos dizainą“ keliami nusikalstamumo prevencijos per aplinkos dizainą įgyvendinimo ir taikymo Lietuvoje problema, keliami šie klausimai: Kokie yra NPPAD plitimo mastai Lietuvoje? Su kokiais problemomis ir kliūtimis susiduria NPPAD įgyvendinimo procesas Lietuvoje ir kaip tas problemas galima būtų išspręsti?

Siekdamas darbe užsibrėžto tikslo - išanalizuoti NPPAD metodo koncepciją, strategijas, nustatyti NPPAD įgyvendinimo priemones, bei įvertinti NPPAD plitimo mastą ir taikymo galimybes Lietuvoje, darbo autorius analizavo NPPAD sampratą ir strategijų aspektus, Lietuvos projektavimą ir statybą reglamentuojančių aktų suderinamumą su NPPAD nuostatomis, palietė valstybės vidaus politikos NPPAD atžvilgiu klausimą, iškėlė NPPAD specialistų rengimo Lietuvoje problemą, apžvelgė su NPPAD susijusius ir Lietuvoje vykdytus projektus ir programas, analizavo Lietuvos mokslininkų ir tyrinėtojų darbus NPPAD tematika.

Darbe buvo naudojami kokybiniai empiriniai duomenų rinkimo metodai: dokumentų analizės ir lyginimo metodai, apibendrinimo, duomenų analizės, vaizdo medžiagos analizės.

Darbo teorinės dalies tyrimu nustatyta, kad NPPAD Lietuvoje vis dar neįgijo populiarumo ir jo įgyvendinimas vyksta lėtai. Lietuva neturi įstatyminiame lygyje aiškiai išreikštos pozicijos dėl NPPAD diegimo šalies viduje, savivaldybių prevencinėse programose ir koncepcijose nėra nuostatų apie NPPAD taikymą. NPPAD specialistai Lietuvoje nėra rengiami jokioje mokymo įstaigoje. Tačiau yra ir teigiamų dalykų: Lietuvos įstatymai suderinami su NPPAD nuostatomis, Lietuva kuria kokybišką nuosavų mokslininkų plėtojamą mokslinę bazę NPPAD tematika.

Atlikdamas praktinį tyrimą, autorius ištyrė Vilniaus miesto Karoliniškių mikrorajoną iš NPPAD pozicijų ir priėjo išvados, kad NPPAD strategijų intensyvus taikymas šiame rajone galėtų sumažinti nusikalstamų veikų skaičių, padidintų gyventojų saugumo jausmą ir pagerintų gyvenimo kokybę. NPPAD strategijų ignoravimą ir aplinkos dizaino neatitikimą pagal NPPAD standartus demonstruoja darbo autoriaus pateikti Karoliniškių mikrorajone užfiksuoti pavyzdžiai, kartu parodant ir teigiamus NPPAD pavyzdžius, kaip pasitelkiant aplinką ir NPPAD strategijas, galima išspręsti tam tikras problemas. Visgi rajonui akivaizdžiai trūksta geros priežiūros, viešose vietose ignoruojamos pagrindinės NPPAD strategijos, kas liudija apie mažą NPPAD žinomumą.

Autorius laiko įrodytu darbo ginamąjį teiginį, jog siekdama intensyvesnio NPPAD taikymo Lietuvoje, Lietuvos valstybė turi priskirti NPPAD prie prioritetinių nusikalstamumo prevencijos kryptių, šio tikslo įgyvendinimui pasitelkdama teisinį reglamentavimą, prevencines programas ir projektus, kurdama naujas valstybines struktūras bei pareigybes, pritaikydama švietimo sistemą NPPAD specialistų rengimui, skatindama Lietuvos mokslininkų žinių bei patirties panaudojimą.

SUMMARY

This master's thesis "Crime prevention through environmental design" raises the problem of implementation and application of crime prevention through environmental design in Lithuania. The following questions are asked: What is the extent of CPTED spread in Lithuania? What are the problems of CPTED implementation process in Lithuania and how these problems can be solved?

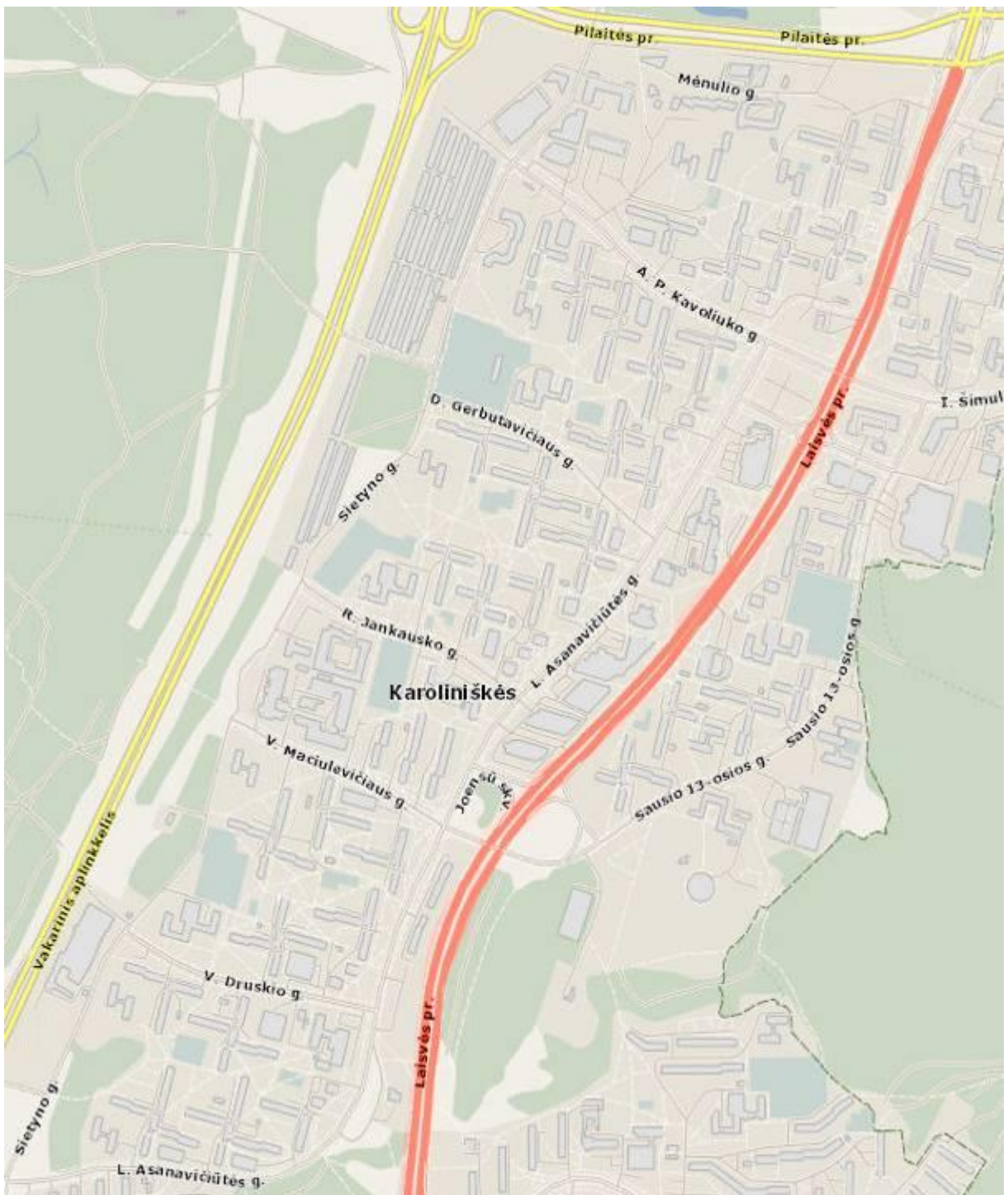
In order to analyze the concept of CPTED method, strategies, identify CPTED implementation measures, and to assess the extent of CPTED spread and application possibilities in Lithuania, the author analyzed aspects of CPTED concept and strategies, compatibility of Lithuanian design and construction acts and codes with CPTED, raised the problem of CPTED specialists training in Lithuania, reviewed CPTED-related projects and programs in Lithuania and analyzed the works of Lithuanian researchers on CPTED topics.

Qualitative empirical data collection methods were used in this work: analysis of documents and comparison methods, generalization, data analysis, photo material analysis.

The research of the theoretical part of this work showed that CPTED has still not gained popularity in Lithuania and its implementation is slow. Lithuania don't have a clear position at the legislative level regarding the implementation of CPTED within the country, and there are no provisions on the application of CPTED in municipal prevention programs and concepts. There are no CPTED educational institution in Lithuania for training such specialists. However, there are also positive things: Lithuanian laws are harmonized with the provisions of CPTED, the country is creating a quality scientific base by Lithuanian researchers on CPTED topics.

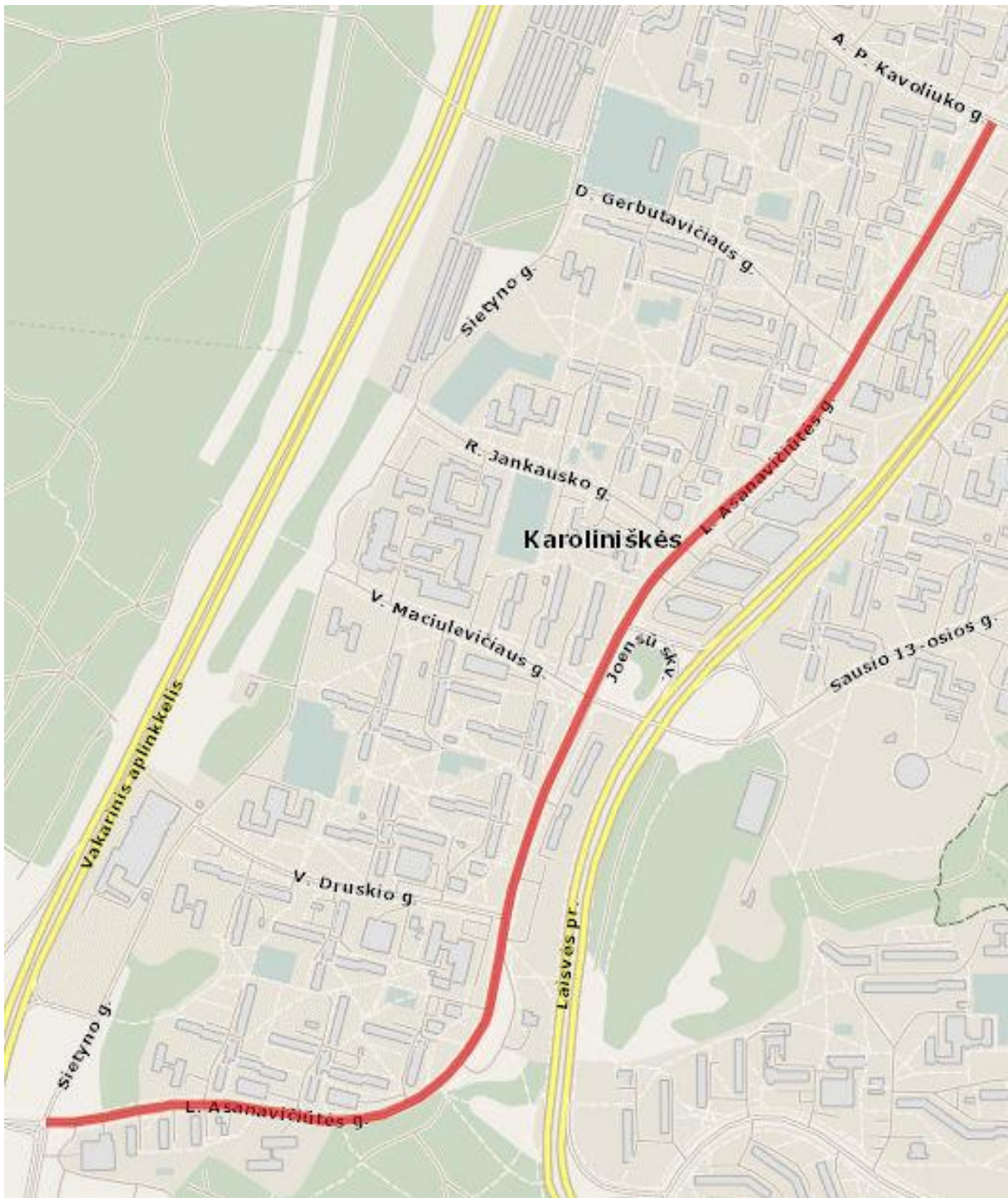
Performing a research, the author examined Karoliniškės district in Vilnius city from CPTED positions and came to conclusion that intensive application of CPTED strategies in this area could reduce the number of crimes, increase the sense of security and improve the quality of life. The author demonstrates and provides the examples where CPTED strategies should be used and also shows positive examples how CPTED strategies works and solves problems. However the district clearly lacks good supervision, ignoring key CPTED strategies in public places, which shows the lack of CPTED information.

The author considers the defense of the work to be proven that in order to achieve more intensive application of CPTED in Lithuania, the country must classify CPTED as a priority crime prevention policy through legal regulation, prevention programs and projects, creating new state structures and positions, adapting the education system for CPTED specialists, promoting the use of knowledge and experience of Lithuanian scientists.



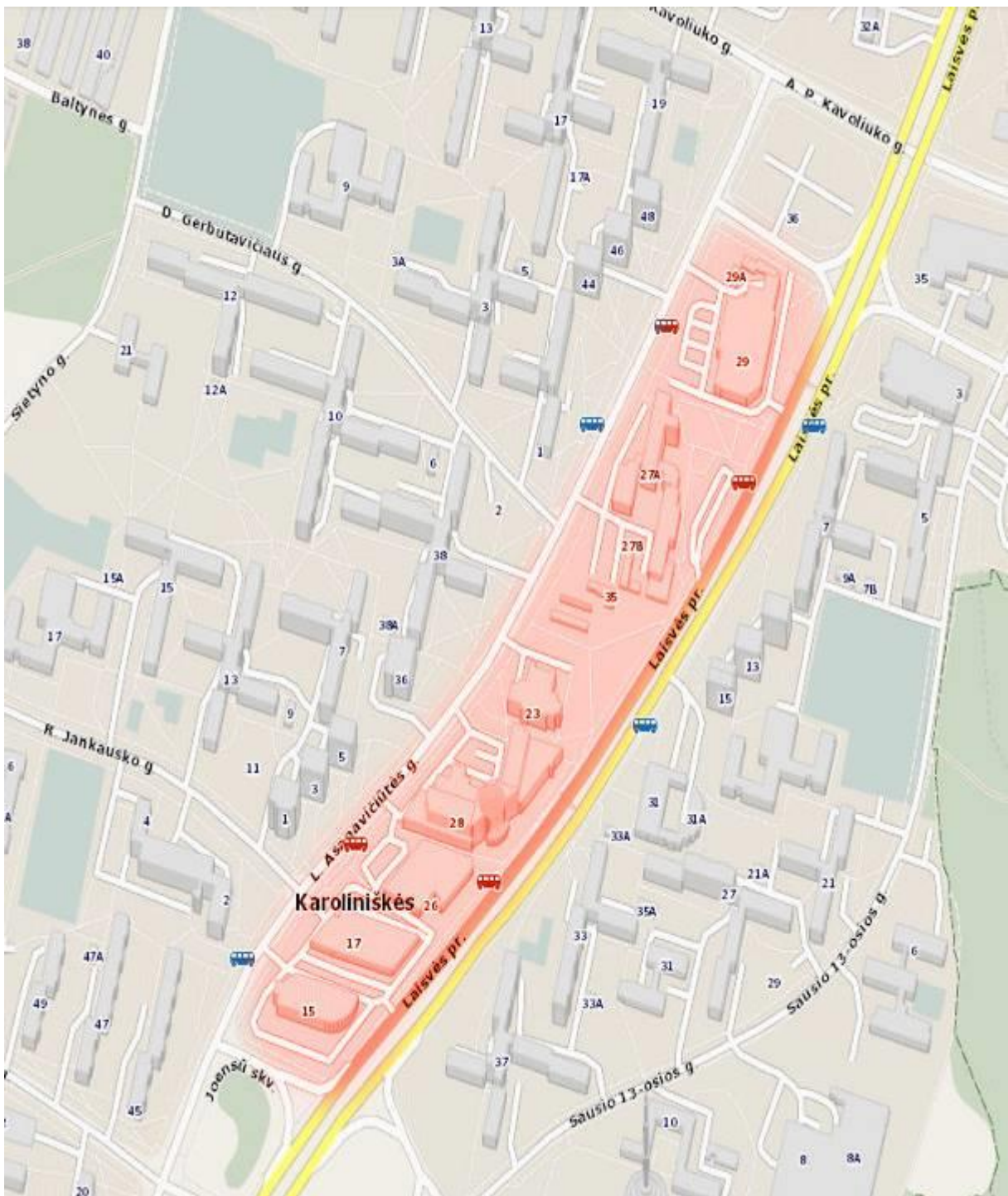
Šaltinis: <http://maps.lt/>

1 pav. Laisvės prospektas, einantis per Karoliniškių mikrorajoną (pažymėtas raudona spalva).



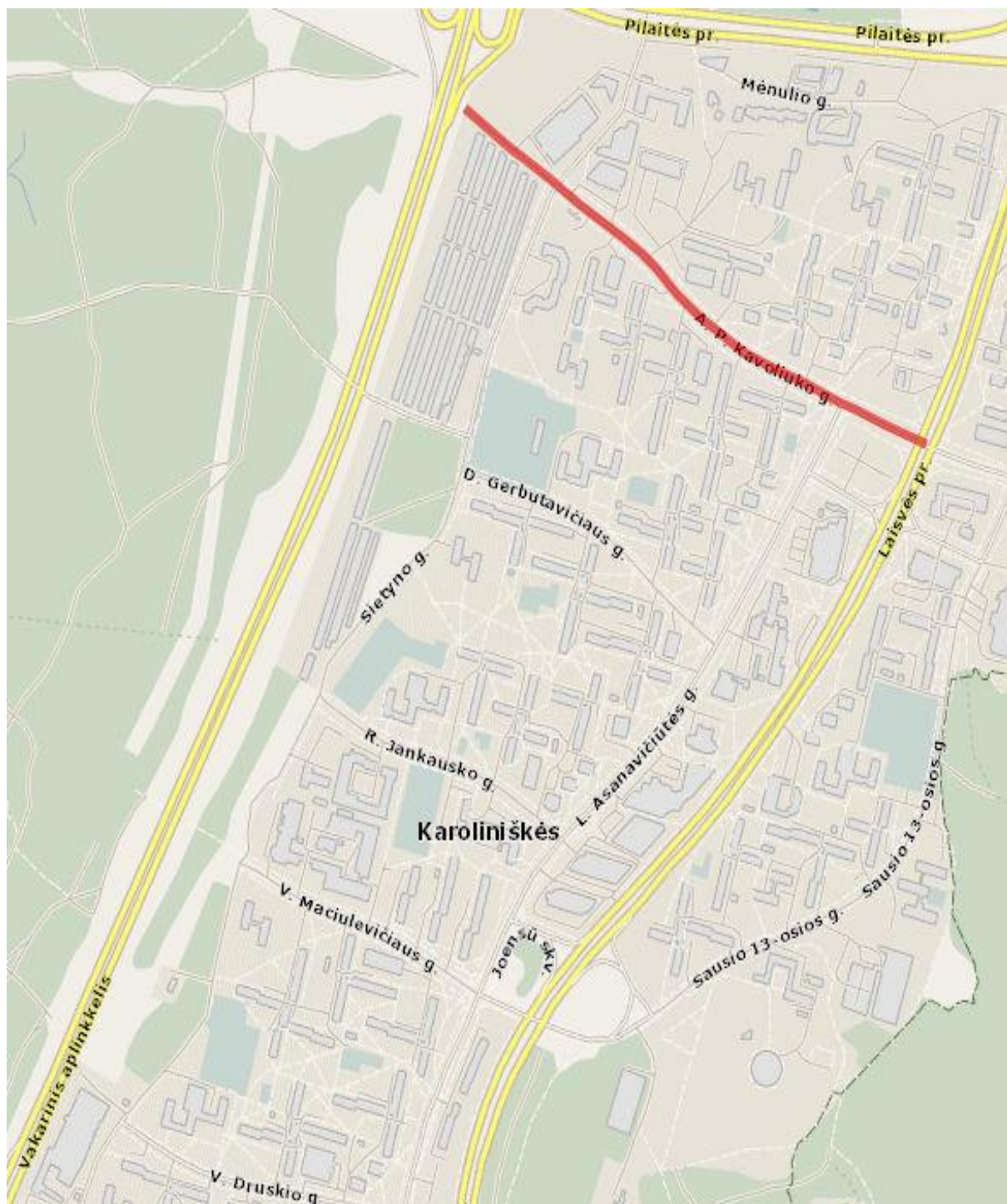
Šaltinis: <http://maps.lt/>

2 pav. L. Asanavičiūtės gatvė Karoliniškių mikrorajone (pažymėta raudona spalva).



Šaltinis: <http://maps.lt/>

3 pav. Erdvė tarp Laisvės prospekto ir L. Asanavičiūtės gatvės (išskirta raudona spalva). Visuomenės poreikiams skirta teritorija be gyvenamųjų namų.



Šaltinis: <http://maps.lt/>

4 pav. Pagrindinė A.P. Kavoliuko gatvė. Intensityvaus užstatymo gyvenamoji zona.



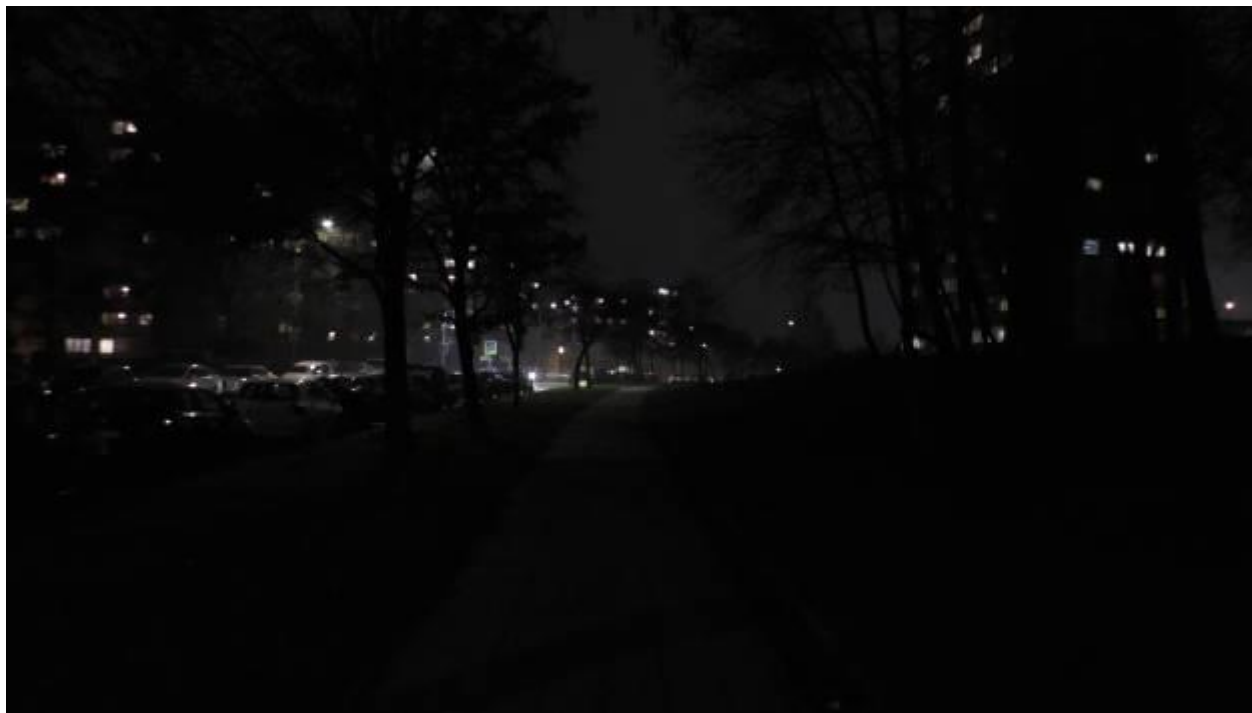
5 pav. A.P. Kavoliuko g.: Pėsčiųjų takas visiškai neturi apšvietimo. Gatvės šviestuvai apšviečia tik kelią. Medžiai neleidžia prasiskverbti šviestuvų skleidžiamai šviesai, ypač vasarą.



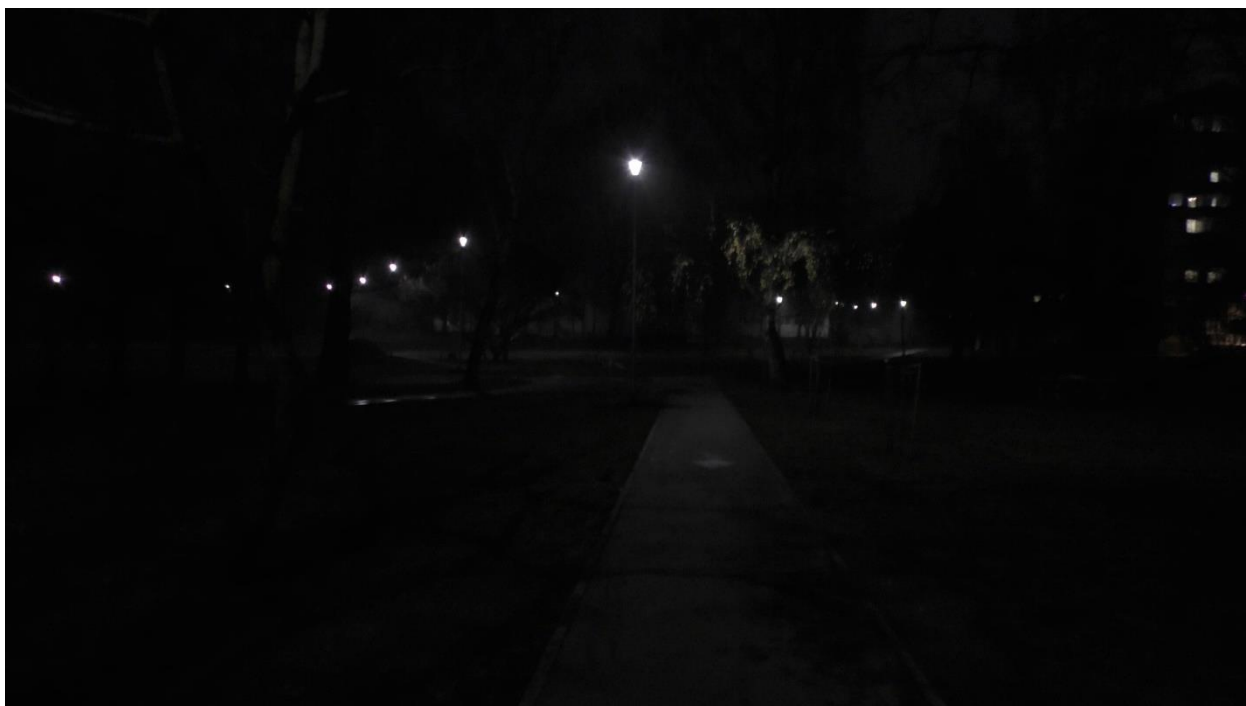
6 pav. A.P. Kavoliuko g.: Apšviestas tik kelias automobiliams. Pėsčiųjų takai iš abiejų pusių skendi tamsoje. Kelkraštyje sustatyti automobiliai blokuoja pėsčiųjų takų stebėjimo galimybes.



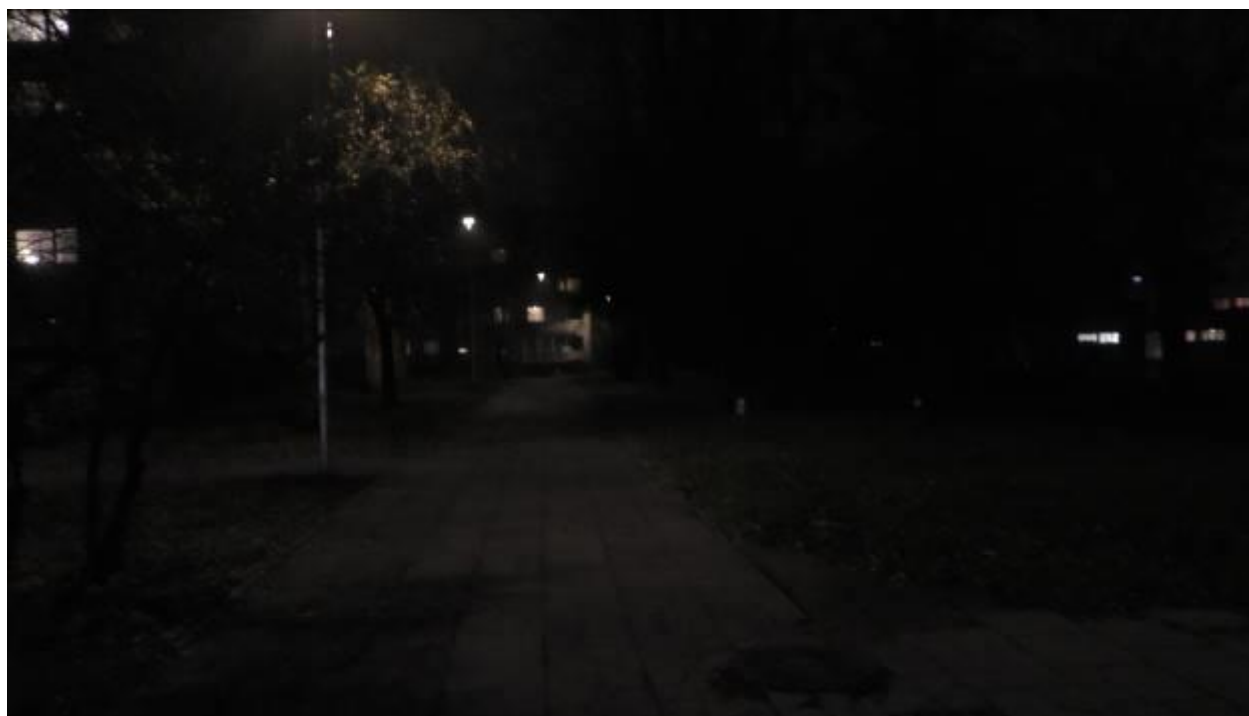
7 pav. A.P. Kavoliuko g.: Stebėjimui trukdo įvairūs aplinkos faktoriai – esanti įkalnė, augmenija (medžiai, krūmai).



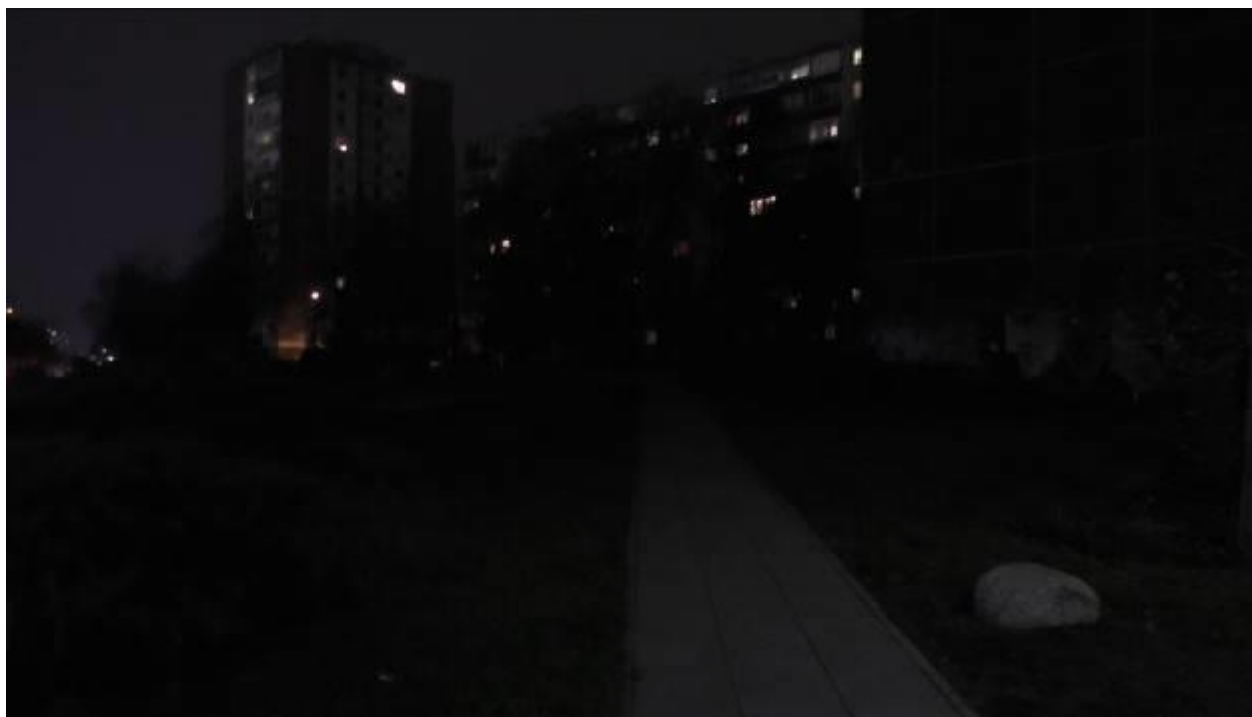
8 pav. A.P. Kavoliuko g.: Kelkraštyje stovintys automobiliai, medžiai palei kelią, apšvietimo nebuvimas bei atitolę gyvenamieji namai negali užtikrinti veiksmingo natūralaus stebėjimo.



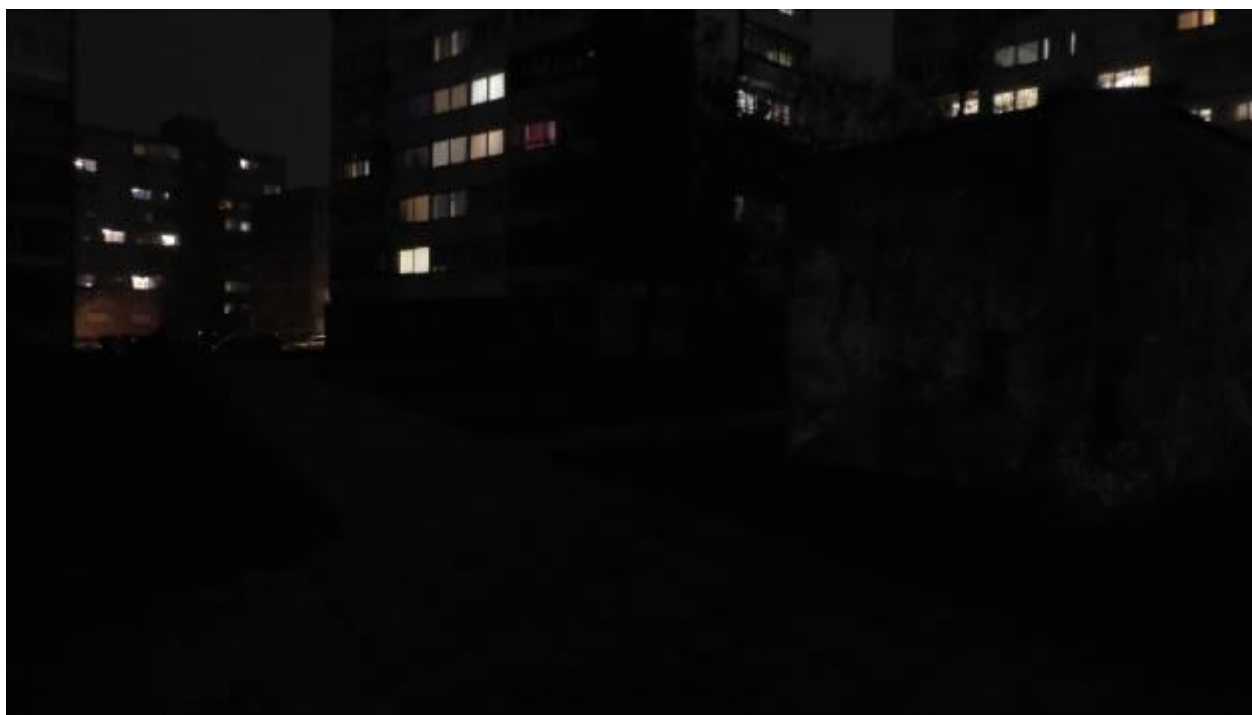
9 pav. Pėsčiųjų takas tarp D. Gerbutavičiaus, R. Jankausko, L. Asanavičiūtės ir Sietino gatvių. Apšvietimas yra, tačiau jo nepakanka, teritorija labai tamsi.



10 pav. Pėsčiųjų takas iš L. Asanavičiūtės g. į R. Jankausko g. Nepakankamas apšvietimas, teritorija iš dešinės pusės visiškai neapšviesta.



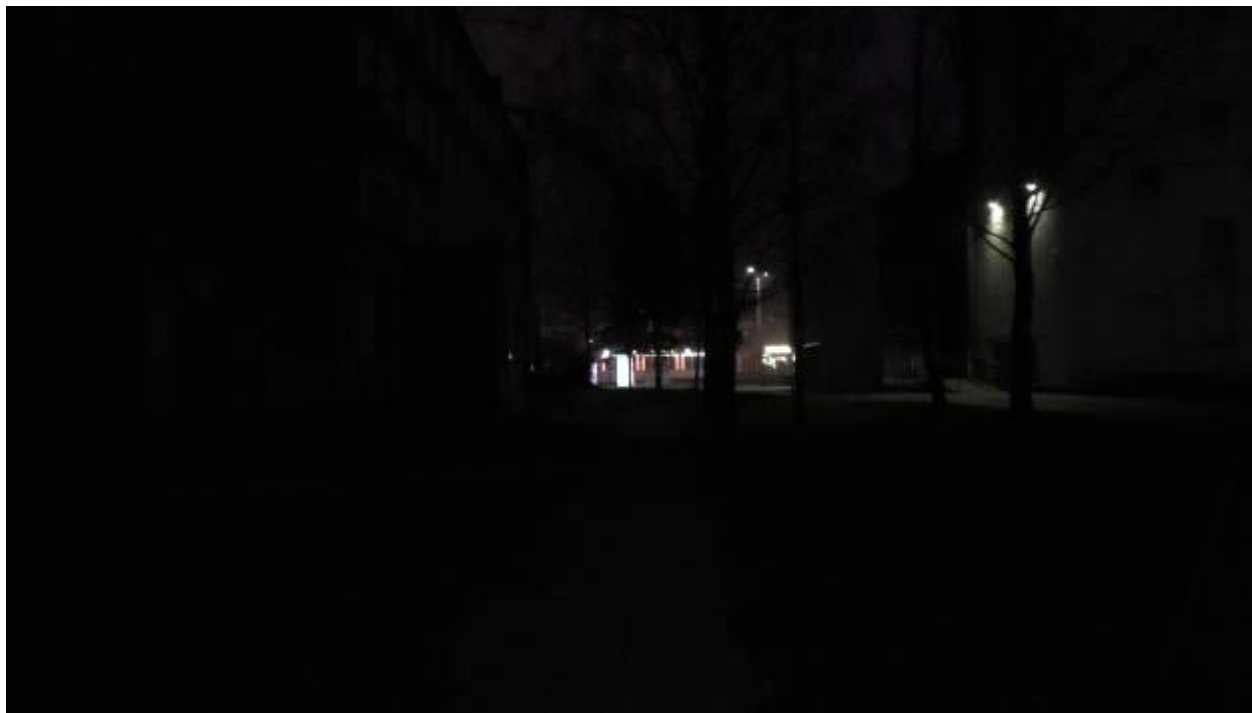
11 pav. A.P. Kavoliuko g.: Nuo pagrindinės gatvės vedantis pėsčiųjų takas, neturi jokio apšvietimo.



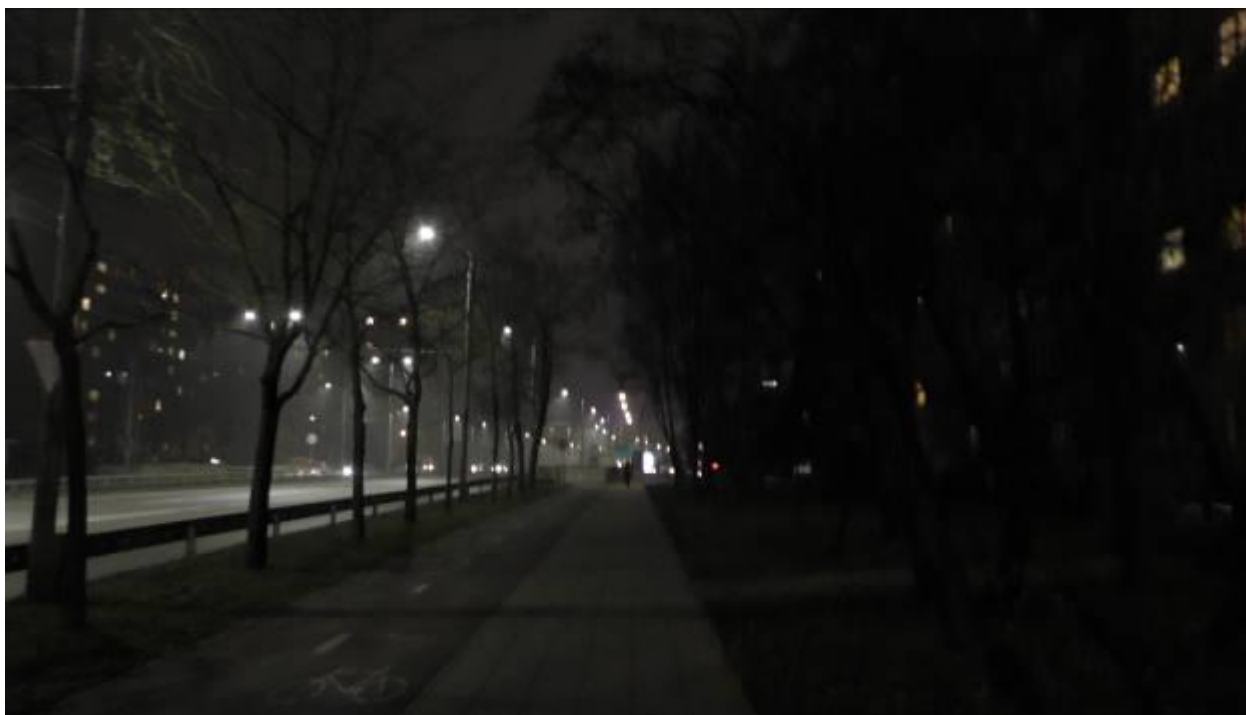
12 pav. Neapšviestas pėsčiųjų takas vedantis į/iš L. Asanavičiūtės į/iš A.P. Kavoliuko ir D. Gerbutavičiaus gatves. Kiekvieną dieną jis yra naudojamas daugelio žmonių, kadangi veda link/iš parduotuvės, stotelių, mokyklos, darželio.



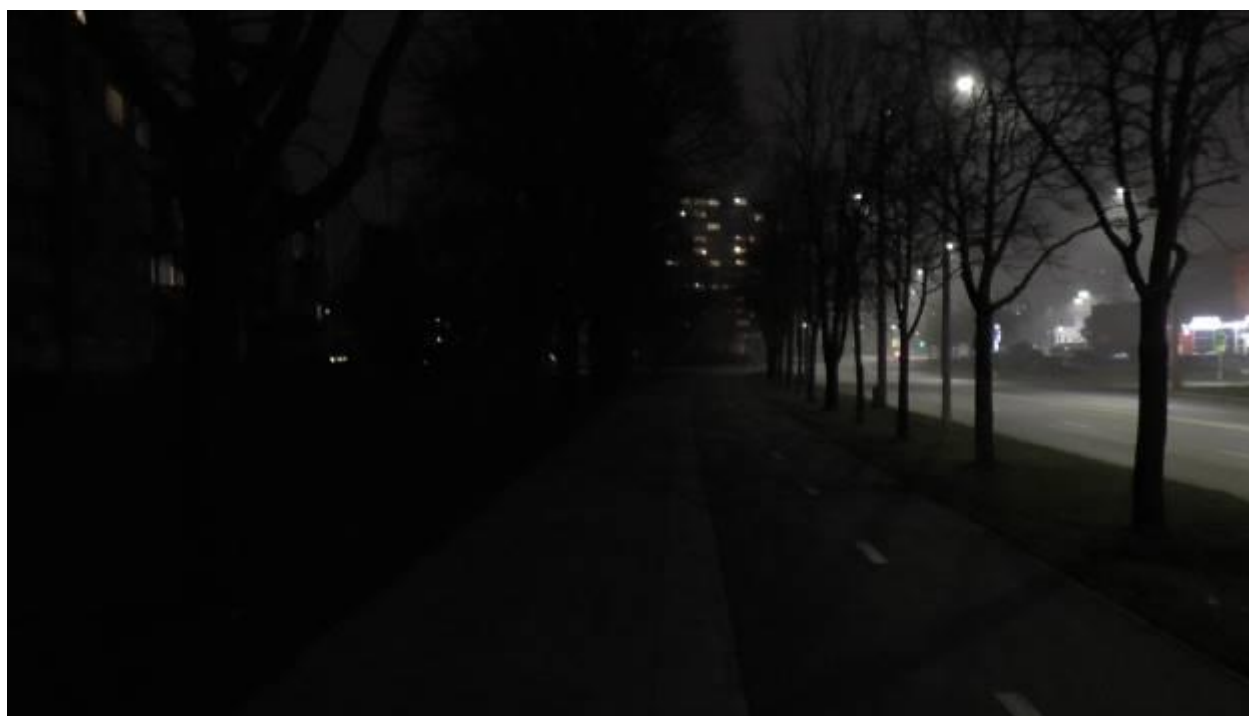
13 pav. Pėsčiųjų takas, vedantis į/iš Laisvės prospekto į/iš Sausio 13 g. daugiabučius. Apaugęs medžiais, tamsiuoju paros metu visiškai neapšviestas.



14 pav. Pėsčiųjų takas tarp Laisvės prospekto ir L. Asanavičiūtės g. visuomenės poreikiams skirtoje teritorijoje be gyvenamųjų namų. Takas neapšviestas ir tamsus, apaugęs medžiais.



15 pav. Laisvės prospektas.: Dviračių ir pėsčiųjų takai neturi specialiai jiems skirto apšvietimo ir yra apšviečiami tiek, kiek gauna šviesos iš Laisvės prospekte esančių žibintų, apšviečiančių pagrindinį kelią automobiliams. Išaugę medžiai dar labiau užstoja šviesą, ypač vasaros metu.



16 pav. L. Asanavičiūtės g.: Dviračių ir pėsčiųjų takai nėra apšviesti, apšvietimo gaunama tiek, kiek tai leidžia kelią apšviečiantys šviestuvai.



17 pav. L. Asanavičiūtės gatvė.: Kaip galima pastebėti, automobilių keliai yra apšviesti gerai, tačiau šalia esančiuose pėsčiųjų takuose nėra jokio apšvietimo. Stebėjimą dar labiau apsunkina kelkraštyje stovintys automobiliai.



18 pav. R. Jankausko g.: Gatvės šviesuvai įrengti tik vienoje kelio pusėje. Ir be to skurdų apšvietimą, riboja iš abiejų pusių auganti tanki augmenija (aukšti krūmai ir medžiai), praktiškai blokuojanti bet kokią stebėjimo galimybę. Tokios vietos gali pasitarnauti įvairių nusikalstamų veikų įvykdimui.



19 pav. D. Gerbutavičiaus g.: Šviestuvai palei šią gatvę įrengti tik vienoje kelio pusėje.



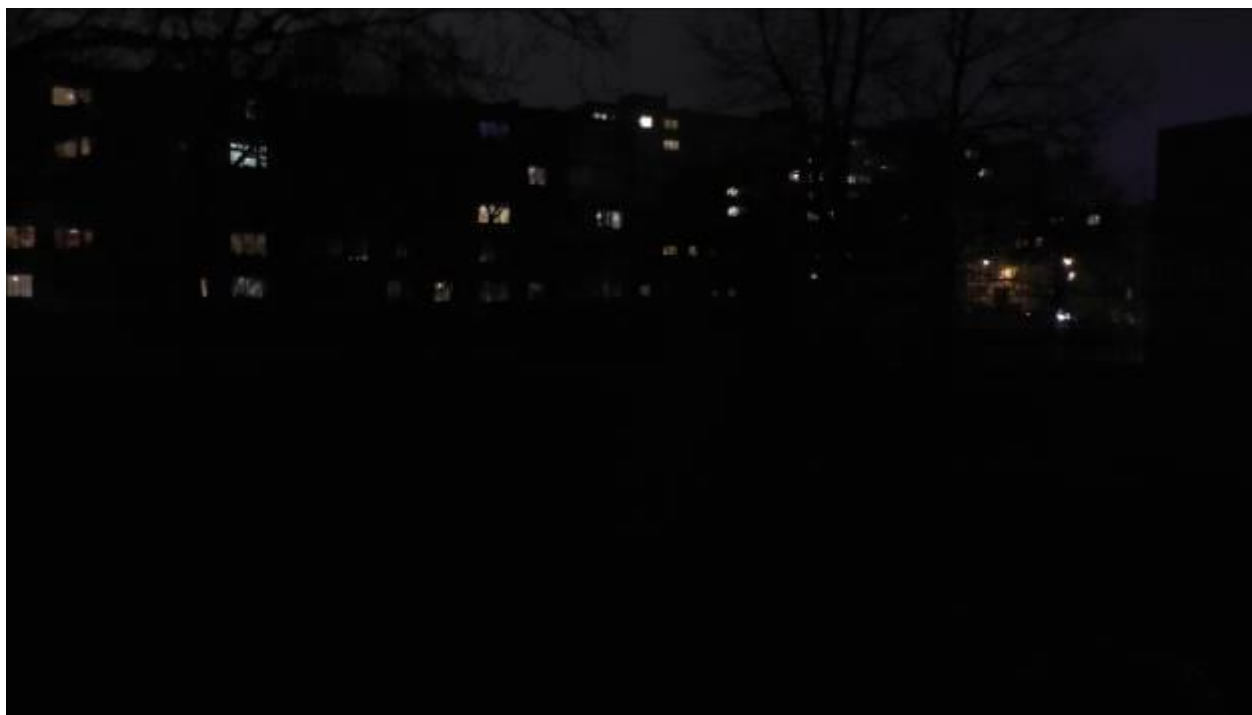
20 pav. V. Maciulevičiaus g.: Pėsčiųjų takas tarp daugiabučių namų. Dienos metu neatrodo pavojingas ar nesaugus.



21 pav. V. Maciulevičiaus g.: 20 pav. užfiksuotas pėsčiųjų takas sutemus. Takas skendi visiškoje tamsoje, tokioje aplinkoje susidaro puikios prielaidos užpuolimams ir kitoms nusikalstamoms veikoms.



22 pav. A.P. Kavoliuko g.: Dienos metu pėsčiųjų takas atrodo saugiai. Anksčiau čia augę dideli krūmai palei taką buvo pašalinti, tuo palengvinant šios erdvės stebėjimo galimybes dienos metu.



23 pav. A.P. Kavoliuko g.: 22 pav. pavaizduotas pėsčiųjų takas vakaro metu. Takas skendi visiškoje tamsoje, kadangi nėra įrengta jokie apšvietimo. Šis takas suteikia puikias galimybes nusikalstamoms veikoms vykdyti. Norint užtikrinti šioje teritorijoje didesni saugumą, reikėtų užtikrinti tinkamą apšvietimą.



24 pav. A.P. Kavoliuko g.: Įvažiavimai į kiemus įprastai yra neapšviesti. Patys kiemai ir ten esančios automobiliams skirtos aikštelės dažniausiai gauna tiek šviesos, kiek apšviečia virš įėjimų į laiptines stovintys žibintai.



25 pav. D. Gerbutavičiaus g.: Daugiabučio laiptinės apšvietimo nepakanka automobilių aikštelės apšvietimui, todėl automobiliai stovi tamsoje ir yra geri taikiniai vagystėms.



26 pav. A.P. Kavoliuko g.: Atokiau nuo namų stovinti automobilių aikštelė kadaise turėjo įrengta šviestuvą, apšviečiantį aikštelę net iš keturių pusių.



27 pav. A.P. Kavoliuko g.: 26 pav. pavaizduota automobilių aikštelė. Kaip galima pastebėti, apšvietimo stulpas seniai neveikia ir yra neeksplotuojamas, kas reiškia, kad vakarais aikštelė skendi tamsoje.



28 pav. A.P. Kavoliuko g.: 26 pav. pavaizduota automobilių aikštelė tamsiuoju paros metu. Kaip galima pastebėti apšvietimo nėra, stulpas neveikia. Stebėjimo ir aptvėrimo nebuvimas pritraukia vagių dėmesį. Be to, vakarais čia mėgsta rinktis atvažiuojantis jaunimas, kuris triukšmauja, vartoja alkoholį ir dažnai po savęs palieka šiukšles.



29 pav. A.P. Kavoliuko g.: Nepaisant gyventojų skaičiaus neatitinkančių automobilio stovėjimo vietų, namas suprojektuotas taip, kad ne visų butų langai, išeina į namui priskirtą automobilių aikštelę.



30 pav. A.P. Kavoliuko g.: 29 pav. pavaizduotas namas iš kitos pusės. Šioje pusėje automobiliams skirtų vietų iš viso nebuvo numatyta, todėl kai kurių butų gyventojai neturi jokių galimybių pasistatyti automobilį taip, kad jis būtų matomas pro langą. Ta pati problema egzistuoja visame rajone, taip pat apimant ir penkiaaukščius namus.



31 pav. Laisvės prospektas prie A.J. Povilaičio g.: Dvigubas gatvės žibintas, nukreiptas į kelią ir į erdvę šalia požeminės perėjos.



32 pav. Laisvės prospektas prie Sausio 13 g.: Jei tokie į abi puses nukreipti žibintai būtų sustatyti palei visus kelius, tuomet būtų apšviesti ne tik automobilių keliai, bet ir šalia jų esantys dviračių ir pėsčiųjų takai, kas padarytų Karoliniškių mikrorajoną saugesnį.



33 pav. L. Asanavičiūtės g.: Prie naujo statybos namo buvo įrengti dvigubi žibintai, nukreipti ir į kelio pusę, ir į šalia esanti pėsčiųjų taką bei namo automobilių stovėjimo aištelę. Matomumas tamčiuoju metu pastebimai pagerėjo.



34 pav. D. Gerbutavičiaus g.: Grafičiai nėra vienintelė problema Karoliniškių mikrorajone. Šio namo sienos parodo, kad pačiam pastatui trūksta priežiūros. Sienos nusilupusios ir netvarkytos jau daugelį metų.



35 pav. A.P. Kavoliuko g.: Šalia namo stovinti pastotis, kurios priežiūrą vykdo elektros tiekimo įmonė. Netinkama priežiūra skatina vandalizmą. Pats statinys nebuvo remontuojamas jau ne vieną dešimtmetį. Šalia nėra apšvietimo, prieiga prie statinio laisva, todėl niekas netrukdo pažeidėjams niokoti jį savo priešniais.



36 pav. A.P. Kavoliuko g.: Kai kurie praėjimai tarp namų (bromos), ne tik apipaišyti, bet ir kitaip niokojami – čia galima pastebėti net atskilusias sienas. Daugelį metų tokių objektų niekas netvarko. Tokie praėjimai neretai tampa užpuolimo vietomis.



37 pav. L. Asanavičiūtės g.: Dvylikaaukščio namo cokoliniame aukšte išmėtytos šiukšlės. Niekas iš gyventojų nekreipia į tai dėmesį, šiukšlės nėra tvarkomos. Ši vieta pamėgta asocialių asmenų, nes jiems čia praktiškai niekas netrukdo.



38 pav. R. Jankausko g. šalia L. Asanavičiūtės g.: Dar viena probleminė ir netvarkyta dvylikaaukščio daugiabučio cokolinio aukšto teritorija, pamėgta asocialių asmenų, kurie dažnai čia užsuka išgerti šalia esančioje parduotuvėje nupirktų svaigalų.



39 pav. L. Asanavičiūtės g.: Sumontavus ant durų telefonspyne iš kitos namo pusės, du kiti įėjimai į daugiabučio vidų tapo nereikalingi. Ant vieno iš tokių kabo spyna. Tačiau verta pažymėti, kad dabar ši teritorija apskritai nenaudojama gyventojų, todėl yra itin netvarkinga ir patogi čia besirenkantiems asocialiems asmenims.



40 pav. V. Druskio g. šalia L. Asanavičiūtės g.: Puikūs pavyzdžiai to, kaip yra pertvarkomi dvylikaaukščių namų cokoliniai aukštai į komercines patalpas.



41 pav. L. Asanavičiūtės g.: Dvylikaaukščio cokolinis namo aukštas ne tik buvo pertvarkytas į patalpas, bet dar ir pailgintas. Tuo tarpu šalia esančiame daugiabutyje jokių rekonstrukcijos darbų nebuvo vykdoma ir jau daugelį metų šio pastato erdvės kelia nemaloniais asociacijas.



42 pav. A.J. Povilaičio g. šalia Laisvės pr.: Nenaudojama pastato dalis. Prieš kurį laiką čia veikė picerija, tačiau jau keletą metų šios patalpos yra nenaudojamos, o teritorija neprižiūrima, apie ką byloja netvarkinga aplinka. Tokia aplinka tarsi magnetas traukia asocialius asmenys, kurie čia neretai renkasi.



43 pav. A.J. Povilaičio g. prie Laisvės pr.: Apleista pastato dalis. Dalis langų išdaužta, sienos išpaišytos. Prie čia kadaise veikusio fontano dažnai renkasi asocialūs asmenys, ypač šiltuoju paros metu.



44 pav. Laisvės pr.: Kaip galima pamatyti apgadintos ne tik pastato sienos, bet ir buto langas. Priėjimas prie langų laisvas, pažeidėjams nėra jokių dirbtinių kliūčių.



45 pav. Laisvės pr.: Apipaišyti balkonai, laiptinės durys ir kitos pastato dalys. Šis daugiabučių kompleksas yra patogus taikynys, nes jo teritorija nėra niekaip atskirta nuo viešos erdvės, visai šalia yra viešojo transporto stotelės ir požeminė perėja, kurias yra ypač pamėgę sienų terliotojai, dėl stebėjimo kontrolės nebuvimo. Tai liudija ir apie netinkamą statinio priežiūrą.



46 pav. V. Druskio g.: Šalia esantis komercinės paskirties pastatas ir nutolę gyvenamieji namai, suteikia puikias galimybes tamsiu paros metu netrukdomai piešti ant sienų.



47 pav. Požeminė perėja Laisvės pr. prie A.J. Povilaičio g.: Tikrasis grafičių mėgėjų rojus. Tokiose vietose esantis apšvietimas visiškai netrikdo paišyti ant sienų, netgi atvirkščiai – padeda. Tokiais atvejais būtina naudotis ir mechaninio stebėjimo strategijomis, nes natūralus stebėjimas galimas tik kažkam esant šitoje konkrečioje aplinkoje.



48 pav. Požeminė perėja Laisvės pr. prie Sausio 13 g. Gadinamos ne tik sienos, bet ir požeminėje perėjoje esančios lubos.



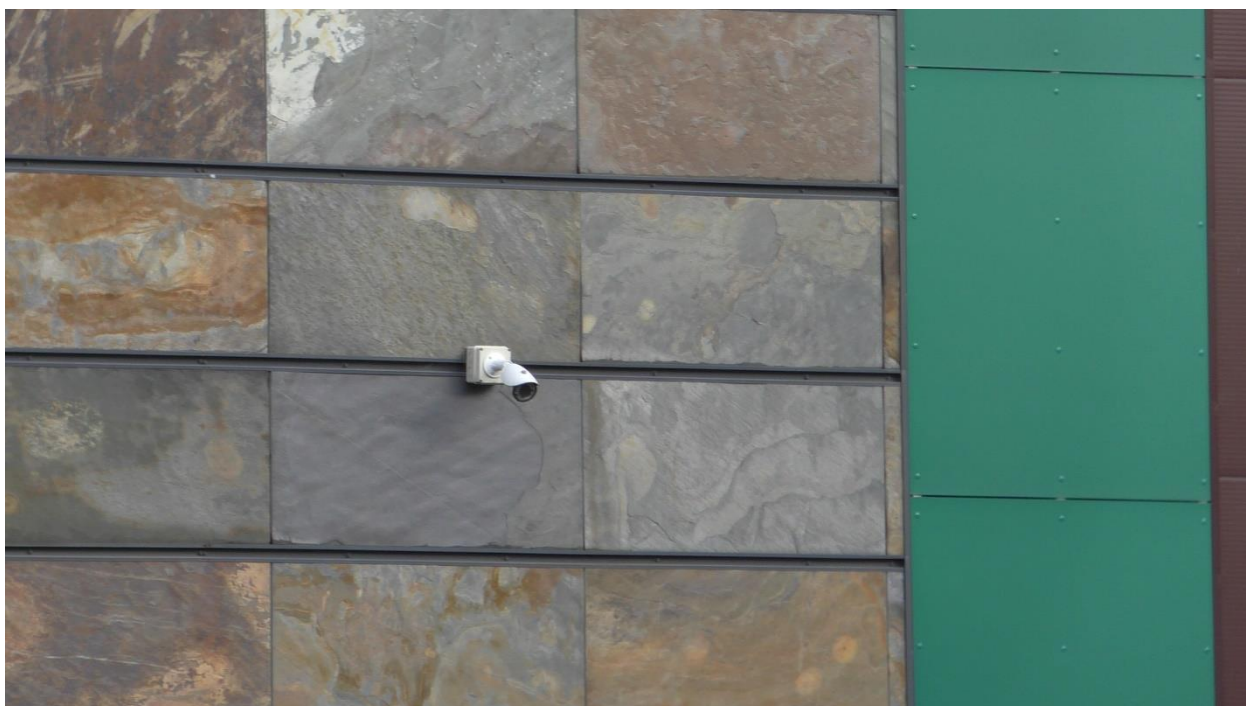
49 pav. A.P. Kavoliuko g. Šis bendrijos administruojamas daugiabutis yra prižiūrimas, dažnai atliekami remonto darbai, tačiau kaip galima pamatyti, vos sutvarkius sieną, neužilgo ji yra apipaišoma grafičiais. Tai lemia ir pati aplinka – kaip galima pastebėti, teritorija niekaip neatskirta, o aplinkui nėra jokių šviestuvų, todėl vakarais ši vieta skendi tamsoje, kas sunkina jos stebėjimą.



50 pav. Laisvės pr. Neseniai šio namo sienos dalis buvo sutvarkyta, tačiau kaip galima pastebėti, ant jos jau atsirado nauji piešiniai. Pasitelkus NPPAD strategijas (stebėjimas, apšvietimas), šių problemų ir per jas atsirandančių nuostolių, galima būtų išvengti.



51 pav. A.P. Kavoliuko g. Nepaisant to, kad ši gatvė Karoliniškėse yra viena iš trijų gatvių, kuriuose užregistruojama daugiausiai nusikaltimų – čia stovintis prekybos centras visiškai nepalietas vandalizmo. Pagrindinė to priežastis yra apšvietimas ir ant parduotuvių esančios vaizdo stebėjimo kameros (52 pav.).



52 pav. Vaizdo stebėjimo kameros prie parduotuvių užtikrina jų pastatų ir teritorijos saugumą.



53 pav. Laisvės pr.: Parduotuvės siena neturi jokių vandalizmo požymių. Vandalai nedrįsta niokoti parduotuvės pastato, nes žino, kad jis yra prižiūrimas ir stebimas.



54 pav. Laisvės pr.: „Sodros“ pastatas. Tai buvo vienas pirmųjų statinių Karoliniškėse po nepriklausomybės atkūrimo. Ant abiejų kampų stovi vaizdo stebėjimo kameros. Kaip galima pastebėti, pastato apšvietimas buvo įrengtas jau po to, kai objektas buvo pastatytas. Šių papildomų išlaidų būtų galima išvengti, jeigu projektavime dalyvautų NPPAD specialistas.



55 pav. A.J. Povilaičio g. prie Laisvės pr.: Dalis šio pastato yra apleista ir netvarkinga (42, 43 pav.), tačiau sutvarkyta vaikų ir jaunimo klubo „Meteoras“ prieigos teritorija yra visiškai priešingybė apleistai pastato daliai. Palaikyti tvarką padeda vaizdo stebėjimo kamera (56 pav.) bei tinkamai nukreiptas apšvietimas.



56 pav. A.J. Povilaičio g. prie Laisvės pr.: 55 pav. pavaizduotos vietos fragmentas. Vaizdo stebėjimo kamera įrengta taip, kad apimtų visą teritoriją ir objektą (sienas, įėjimą, langus).



57 pav. R. Jankausko g.: Šis priešgaisrinės gelbėjimo tarnybos pastato kampas ir ten esančios durys anksčiau nuolat buvo gadinamos, nes toje vietoje praktiškai nėra jokios stebėjimo kontrolės. Problemą išsprendė vaizdo kamera ir šviestuvas (58 pav).



58 pav. R. Jankausko g.: 58 pav. pavaizduotos vietos fragmentas. Tik vienas pastatytas šviestuvas ir vaizdo stebėjimo kamera išsprendė grafčių problemą.



59 pav. A.P. Kavoliuko g.: Augmenija gali pasitarnauti apsaugant pastato dalis nuo grafičių. Tai puikiai iliustruoja šis pavyzdys – apipaišyta tik ta pastato dalis, kuri yra virš augmenijos. Panaudojant vijoklinius augalus, tokiu pat būdu galima būtų apsaugoti ir aukščiau esančią pastato dalį.



60 pav. A.P. Kavoliuko g.: Namas šalia 59 pav. pavaizduoto daugiabučio. Galima pastebėti neseniai sutvarkytą sieną, tačiau skirtingai nuo prieš tai pateikto pavyzdžio, ši siena vandalų apgadinta nuo apačios, kadangi tam nėra jokių kliūčių. Nėra nei apšvietimo, nei stebėjimo, nors namo teritorija už kampo stebima.



61 pav. A.P. Kavoliuko g.: Lentelė ant namo sienos byloja apie tai, kad teritorija stebima vaizdo kameromis 24 val. per parą. Tokios priemonės yra ypač veiksmingos nusikaltimų prevencijai.



62 pav. I. Šimulionio g.: Lipdukai ant daugiabučio laiptinės durų įspėja, kad objektas yra saugomas ir teritorija yra stebima vaizdo kameromis 24 val. per parą.



63 pav. A.P. Kavoliuko g.: Kadaisė šį vaikų darželį kamavusios vandalizmo ir įvairių pašalinių asmenų buvimo teritorijoje problemos buvo išspręstos apsitvėrus nauja, sunkiai perlipama tvora, įrengiant vaizdo kameras ir ribojant pašalinių asmenų patekimą įrengus individualių magnetinių kortelių jėjimo sistemą. Apie tai įspėja ir ant vartų esantys ženklai ir užrašai.



64 pav. R. Jankausko g.: Aptverta mokyklos teritorija ne tik apsaugo pastatą, bet ir užtikrina ten esančių asmenų saugumą. Aptverta teritorija aiškiai parodo, kur yra jos ribos ir signalizuoja pašaliniams asmenims apie tai, kad teritorija yra kontroliuojama ir nusikalstamos veikos čia nepageidaujamos.



65 pav. D. Gerbutavičiaus g.: Ant mokyklos sienų išlikę užrašai byloja apie tai, kad šalia stovintis ir veikiantis apšvietimas nebuvo kliūtis vandalams. Uždažant senus užrašus, vėl atsirasdavo nauji. Tai vyko tol, kol buvo nuspręsta įrengti tvorą aplink mokyklą, aiškiai identifikuojančią mokyklos teritoriją ir apsunkinančią prieigą vandalams.



66 pav. D. Gerbutavičiaus g. Anksčiau šioje mokyklos automobilių aikštelėje, vakarais mėgdavo rinktis jaunimas. Neaptverta teritorija ir laisvas patekimas nesudarė jokių kliūčių čia rinktis ir atvažiuoti pašalinėms mašinoms. Ne tik vakarais, bet ir šviesiu paros metu čia dažnai buvo triukšmaujama, garsiai klausoma muzikos, geriama alkoholiniai gėrimai. Visą tai lydėjo paliekamos šiukšlės ir mokyklos sienos gadinimai. Šios problemos buvo akimirksniu išspręstos veikiant trijų pagrindinių NPPAD strategijų pagrindais. Dabar į šią aikštelę gali patekti tik transportas su leidimu.



67 pav. D. Gerbutavičiaus g.: Prie vienintelio įvažiavimo į mokyklos automobilių aikštelę (66 pav.) stovi kelio užtvaras (šlagbaumas), o ant mokyklos kampų įrengtos vaizdo stebėjimo kameros.



68 pav. D. Gerbutavičiaus g. Ant mokyklos įrengtos vaizdo stebėjimo kameros apima labiausiai pažeidžiamas vietas.



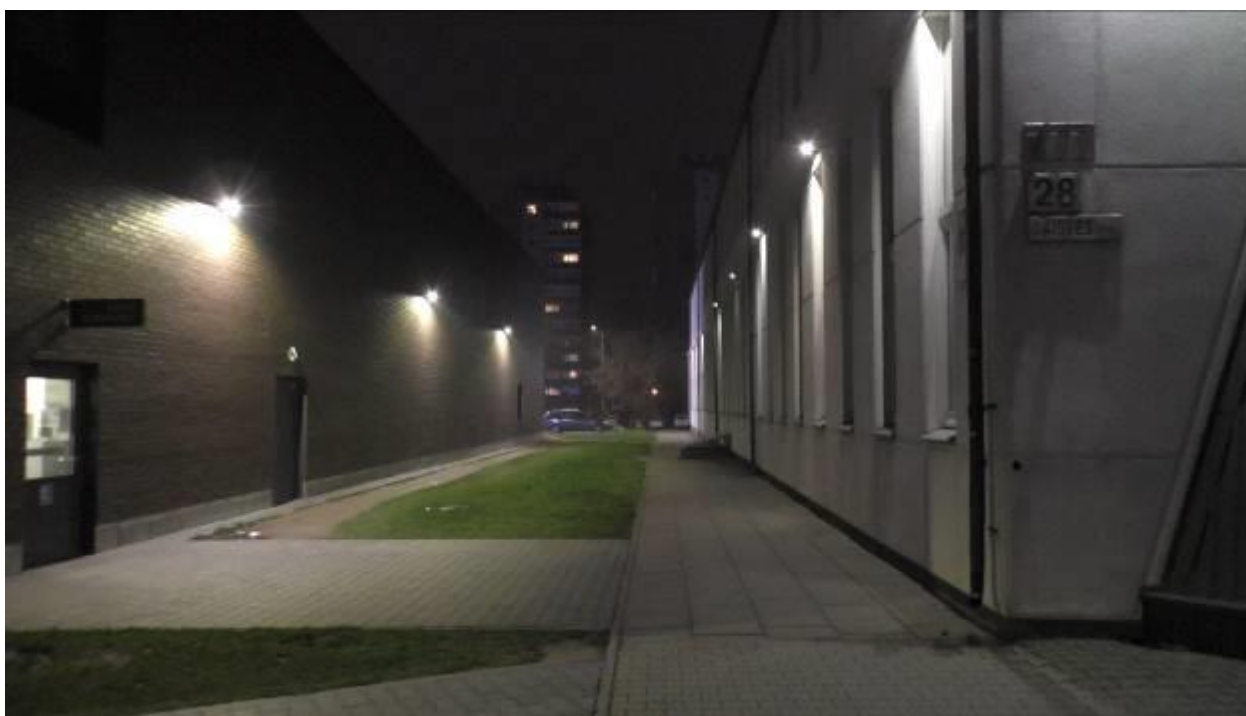
69 pav. A.P. Kavoliuko g.: Prie parduotuvės esančios aikštelės įrengtos numerių nuskaitymo kameros ir informacinis ženklas, nurodantis stovėjimo aikštelėje nemokamų valandų skaičių, darbo laiką, bei kitą informaciją. Tokia kontrolė užtikrina tvarką aikštelėje, kad automobilių aikštele nesinaudotų pašaliniai automobiliai ir nesibūriuotų įtartini čia atvažiuavę asmenys.



70 pav. Laisvės pr.: Ant „Sodros“ pastato buvo įrengtas papildomas apšvietimas, nes šioje teritorijos vietoje apskritai nėra jokio apšvietimo, todėl norint apsaugot pastatą nuo vandalizmo, teko imtis papildomų priemonių.



71 pav. Laisvės pr.: Ant „Sodros“ pastato kampų įrengtos vaizdo stebėjimo kameros. Dėka papildomo apšvietimo ir mechaninio stebėjimo įrenginių, pastatas lieka neaprašinėtas ir kitaip nenuniokotas vandalais.



72 pav. Praėjimas tarp Laisvės pr. ir L. Asanavičiūtės g. Puikus erdvių apšvietimo pavyzdys. Galima tik įsivaizduoti, koks aprašinėtas, tamsus ir pavojingas būtų šis skersgatvis, jei jis būtų neapšviestas. Kartu panaudotos mechaninio stebėjimo strategijos užtikrina aukštą saugumo lygį.



73 pav. A.P. Kavoliuko g.: Teritorijos tvirtinimas gali būti pasiekiamas įrengiant neaukštas tvoras, kaip parodyta šiame pavyzdyje. Gyventojai aiškiai nustato teritorines ribas, kurios yra stebimos ir kurių pašalinimams peržengti nevalia. Tokie veiksmai stiprina gyventojų įtaką tam tikroje teritorijoje, o padidėjusi rizika nusikaltėliams būti pagautiems ar pastebėtiems, atbaido juos nuo nusikalstamų veikų padarymo toje erdvėje.



74 pav. Sietyno g.: Į šio naujesnės statybos namo pirmojo aukšto patalpas galima patekti tiesiai iš viešos erdvės. Jei ne teritorijos tvirtinimas ir jos priežiūra, būtų neaišku kur yra ribos atskiriančios viešąją erdvę ir tai žymiai labiau palengvintų potencialių nusikaltėlių darbą. Permatoma tvora netrukdo stebėjimui, parodo ribas, kurių peržengimas nepageidaujamas.



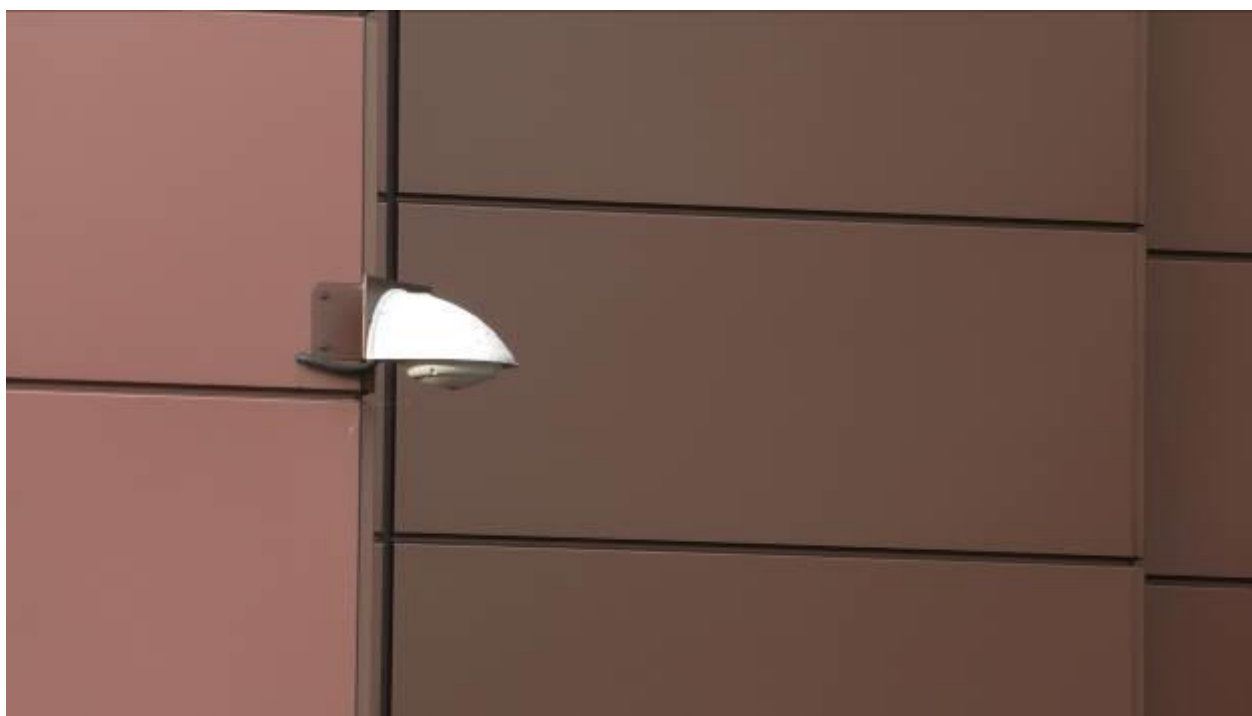
75 pav. R. Jankausko g.: Aptverta, sutvarkyta ir prižiūrėta erdvė duoda ženklą, kad gyventojai itin rūpinasi teritorija ir yra labiau budrūs čia galinčioms įvykti nusikalstamoms veikoms. Toks teritorijos tvirtinimas taip pat apsaugo pastatus nuo vandalų.



76 pav. D. Gerbutavičiaus g. Teritorijos tvirtinimas gali būti pasiektas nebūtinai aptveriant teritoriją. Sutvarkyta ir prižiūrima aplinka taip pat liudija apie stiprų gyventojų teritoriškumo jausmą ir sukuria simbolinius barjerus.



77 pav. L. Asanavičiūtės g. prie Laisvės pr.: Karoliniškių poliklinika yra nutolusi nuo gyvenamųjų namų, todėl ji ypač patraukli potencialiems nusikaltėliams ir vandalams. Prižiūrėta ir tvarkoma teritorija parodo, kad ja rūpinamasi, todėl teisės pažeidimai čia netoleruoti.



78 pav. L. Asanavičiūtės g. prie Laisvės pr.: Karoliniškių poliklinikos sienos fragmentas. Tokiems objektams vien teritorijos tvirtinimo ir priežiūros strategijų nepakanka, nes pasibaigus darbui teritorija ištuštėja, todėl nebelieka stebėjimo galimybių. Čia į pagalbą ateina mechaniniai stebėjimo metodai.



79 pav. R. Jankausko g.: Augantys krūmai sukuria simbolinį barjerą ir sulaiko vandalus nuo teritorijos niokojimo konkrečiose erdvės ribose, tačiau vos pasibaigus tokiam barjerui, iš karto pastebima jau vandalų apgadinta pastato dalis.



80 pav. D. Gerbutavičiaus g.: Neaptvertos, bet sutvarkytos ir prižiūrimos laiptinės sienos nėra išteplotos grafičiais, tačiau vos pasibaigus prižiūrimos teritorijos riboms, sienos yra apgadintos, nes nėra jokių tikrų ar simbolinių teritoriškumo stiprinimą nurodančių barjerų.

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

2020-12-12

Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas),
Teisės mokyklos fakulteto, baudžiamosios teisės ir kriminologijos studijų programos

(fakulteto / instituto, programos pavadinimas)

Studentas (-ė) _____ Jevgenij Semaško _____,
(vardas, pavardė)

patvirtinu, kad šis ~~rašto darbas / bakalauro /~~ magistro baigiamasis darbas

„Nusikalstamumo prevencija per aplinkos dizainą (angl. Crime prevention through environmental design)“:

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų

metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.

Jevgenij Semaško

